

ŁÓDZKI URZĄD WOJEWÓDZKI W ŁODZI

DIAGNOZA ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO DLA WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

*Dokument opracowany na potrzeby aktualizacji
Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 (SZRWRiR 2030)*

Łódź, wrzesień 2022 r.

Opracowanie powstało w ramach prac zespołu ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich w województwie łódzkim powołanym Zarządzeniem Wojewody Łódzkiego nr 116/2022 z dnia 20 czerwca 2022 roku.

Skład zespołu:

- 1) **Bogumiła Kapusta - Przewodniczący Zespołu**, Dyrektor Wydziału Rolnictwa i Transportu Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, Przedstawiciel Wojewody Łódzkiego;
- 2) **Krzysztof Nowak - Zastępca Przewodniczącego Zespołu**, Przedstawiciel Marszałka Województwa Łódzkiego;
- 3) **Piotr Chabior - Sekretarz Zespołu**, Przedstawiciel Wojewody Łódzkiego;
- 4) **Tomasz Kopera** – Dyrektor Łódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego z/s w Bratoszewicach;
- 5) **Tomasz Nowicki** – Dyrektor Oddziału Regionalnego w Łodzi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego;
- 6) **Dominik Hamrin** – Dyrektor Łódzkiego Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
- 7) **Bronisław Węglewski** – Prezes Izby Rolniczej Województwa Łódzkiego;
- 8) **Wojciech Frątczak** – Przewodniczący Rady Społecznej Doradztwa Rolniczego przy Łódzkim Ośrodku Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Bratoszewicach;
- 9) **Daniel Kołada** – Wójt Gminy Rogów;
- 10) **Marcin Golanowski** – Wójt Gminy Klonowa;
- 11) **Janusz Ciesielski** – Dyrektor Oddziału Trenowego Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa w Łodzi;
- 12) **Anna Grabowska** – Przedstawiciel Gminy Wielgomłyny;
- 13) **Włodzimierz Janek** – Przedstawiciel Urzędu Statystycznego w Łodzi;
- 14) **Michał Szafraniec** – Przedstawiciel Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi.

Redakcja i opracowanie graficzne:

Pracownicy Oddziału Rolnictwa i Środowiska Wydziału Rolnictwa i Transportu Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi: Patryk Mieszkowicz, Regina Dąbrowska, Agnieszka Kulej, Zbigniew Lachman, Michał Majewski, Katarzyna Misztela, Maciej Sadokierski, Marek Sokołowski.

Kontakt: writ@lodz.uw.gov.pl.

SPIS TREŚCI

I.	Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa łódzkiego wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych	4
1.	Ogólne informacje na temat województwa łódzkiego	5
1.1.	Powierzchnia i liczba ludności	5
1.2.	Rozwój gospodarczy	8
1.3.	Warunki naturalne i klimatyczne województwa łódzkiego	16
2.	Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich	19
2.1.	Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie łódzkim	19
2.2.	Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich	21
2.3.	Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich	25
2.4.	Dochody i ubóstwo mieszkańców na obszarach wiejskich	39
2.5.	Infrastruktura na obszarach wiejskich	46
2.6.	Zasoby środowiskowe i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich	72
2.7.	Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich	92
3.	Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie łódzkim	102
3.1.	Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	102
3.2.	Środowiskowy wymiar produkcji rolnej	105
3.3.	Struktura gospodarstw	107
3.4.	Wartość produkcji rolniczej	116
3.5.	Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju	131
3.6.	Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem	139
3.7.	Wyzwania stojące przed sektorem rolnictwa w dobie adaptacji do zmian klimatu dla zapewnienia zasobów wodnych do produkcji rolniczej	146
		160
II.	Rozwój funkcjonalny i przestrzenny obszarów wiejskich	
1.	Zróźnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich	161
1.1.	Dominujące typy obszarów wiejskich	161
1.2.	Zróźnicowanie obszarów wiejskich pod kątem stopnia urbanizacji	162
2.	Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	168
2.1.	Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	168
2.2.	Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	171
III.	Analiza SWOT	175

Część I

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA ŁÓDKIEGO WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

1. OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

1.1 Powierzchnia i liczba ludności

Województwo łódzkie położone jest w centrum Polski, na pograniczu Nizin Środkowoeuropejskich i Wyżyn Polskich. Sąsiaduje z sześcioma województwami, a mianowicie z województwem mazowieckim, świętokrzyskim, śląskim, opolskim, wielkopolskim i kujawsko-pomorskim.

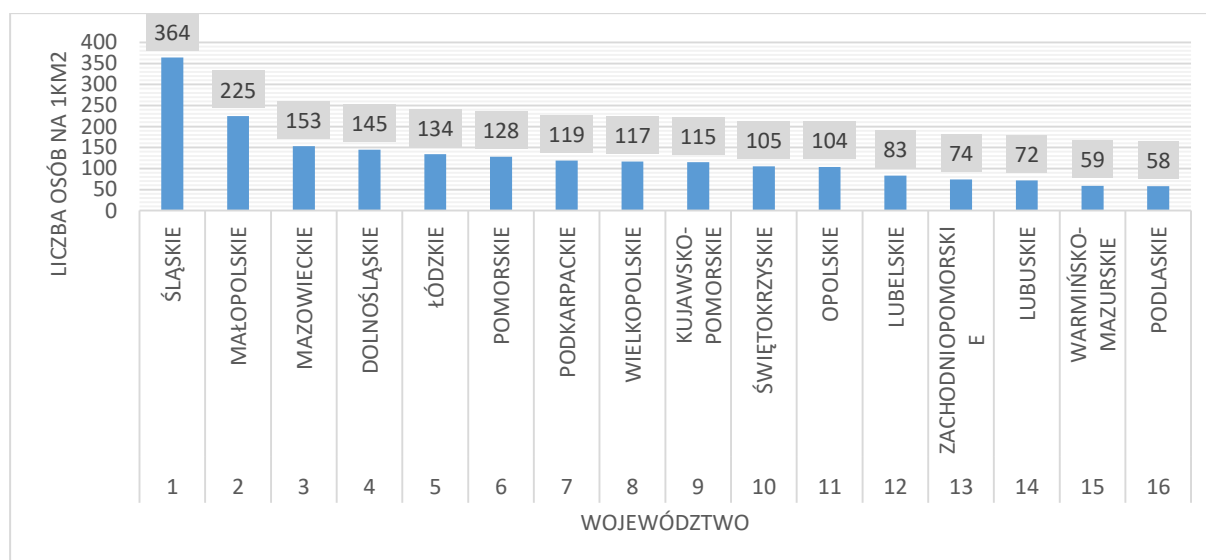
Ryc. 1 Mapa podziału administracyjnego Polski (źródło: pl.wikipedia.org)

Województwo łódzkie, według danych z 2020 r., zajmuje powierzchnię 18 219 km², co stanowi 5,8% terytorium Polski i plasuje je na 9 miejscu wśród województw. Na terenie województwa łódzkiego wydzielono 24 powiaty, w tym 3 miasta na prawach powiatu (Łódź, Skierniewice oraz Piotrków Trybunalski) i 177 gmin. Największym powiatem województwa jest powiat sieradzki (1490,8 km² – 8,2% powierzchni województwa ogółem), natomiast najmniejszym – miasto Skierniewice (34,4km² tj. 0,2%). W woj. łódzkim przeważają obszary wiejskie, które zajmują powierzchnię 17 061 km², co stanowi 93,6 % powierzchni województwa, co stanowi wartość zbliżoną do średniej krajowej wynoszącej 93,2%. W 2020 r. województwie łódzkim mieszkało 2 437 970 osób (6,5% populacji Polski, 6. miejsce w kraju), w tym

919 661 jest mieszkańcami obszarów wiejskich (37,7 % mieszkańców regionu), tj. 2,37% populacji Polski (dane GUS na dzień 31.12.2020 r.)

Tab. 1 Gęstość zaludnienia w 2005- 2020 wg województw. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Województwo	ludność na 1 km ²			
	2005	2010	2015	2020
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
DOLNOŚLĄSKIE	145	146	146	145
KUJAWSKO-POMORSKIE	115	117	116	115
LUBELSKIE	87	87	85	83
LUBUSKIE	72	73	73	72
ŁÓDZKIE	141	140	137	134
MAŁOPOLSKIE	215	220	222	225
MAZOWIECKIE	145	148	150	153
OPOLSKIE	111	108	106	104
PODKARPACKIE	118	119	119	119
PODLASKIE	59	60	59	58
POMORSKIE	120	124	126	128
ŚLĄSKIE	380	376	371	364
ŚWIĘTOKRZYSKIE	110	110	107	105
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	59	60	60	59
WIELKOPOLSKIE	113	116	117	117
ZACHODNIOPOMORSKIE	74	75	75	74

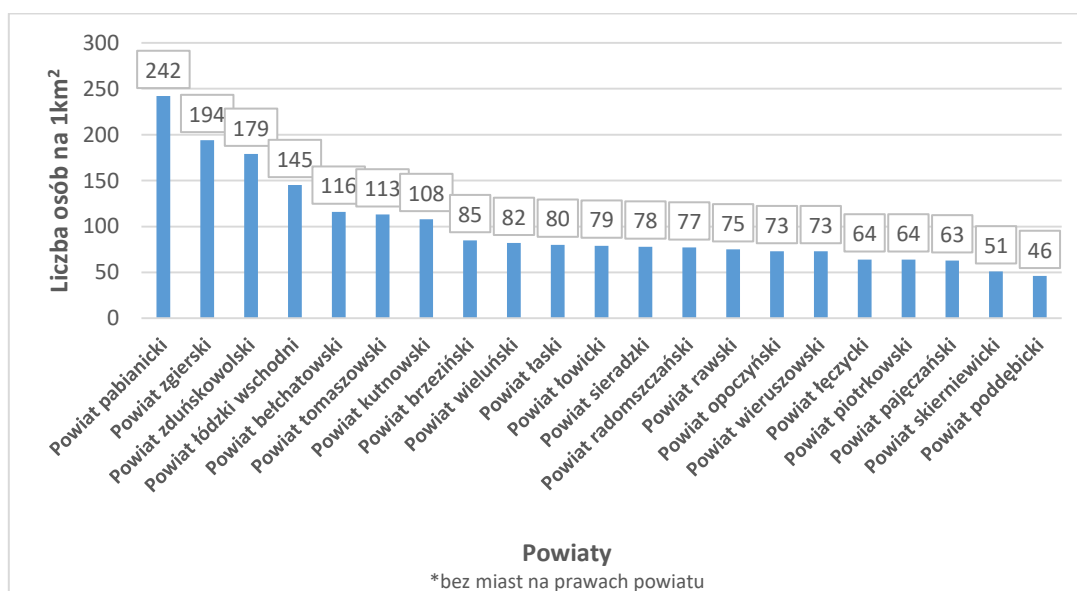
Ryc. 2 Gęstość zaludnienia w 2020 r. wg województw

Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych

Gęstość zaludnienia w województwie łódzkim wg danych z 2020 r. wynosiła 134 os./km², w wyniku czego pod względem gęstości zaludnienia województwo łódzkie jest na piątym miejscu w Polsce. Najwyższa gęstość zaludnienia w 2020 r. wystąpiła w województwie śląskim 364 os./km², a najniższa w województwach: podlaskim (58 os./km²) i warmińsko-mazurskim (59 osób/1 km²).

Dane z lat: 2005, 2010, 2015, 2020 wskazują, że gęstość zaludnienia na przestrzeni tych lat wzrastała w województwach: mazowieckim, pomorskim i wielkopolskim, a spadała w województwach: łódzkim, opolskim i śląskim. Ustabilizowana gęstość zaludnienia obserwuje się w województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, małopolskim, lubelskim, podlaskim świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim.

Gęstość zaludnienia w 2020 r. na poziomie powiatów wahała się w granicach od 242 os./km² w powiecie pabianickim do 46 os./km² w powiecie poddębickim. Gęstość zaludnienia w miastach na prawach powiatów przedstawiała się następująco: powiat m. Łódź – 2292 os./km², powiat m. Piotrków Trybunalski – 1075 os./km², powiat m. Skierniewice – 1377 os./km².

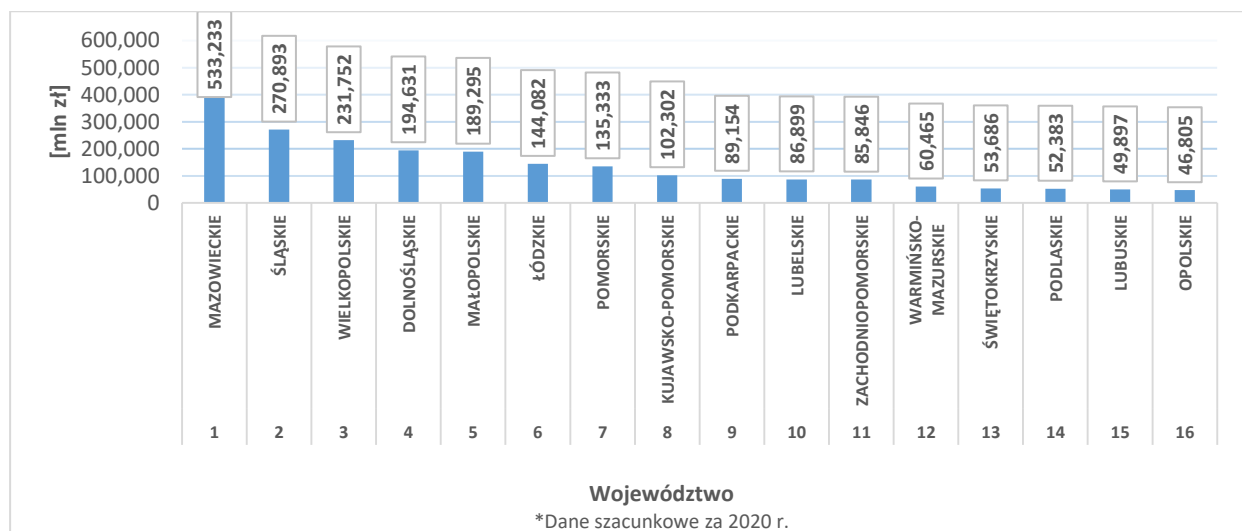

Ryc. 3 Gęstość zaludnienia w powiatach województwa łódzkiego w 2020 roku
Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych

Łódzkie postrzegane jest jako obszar o charakterze przemysłowo - rolniczym. Rozwój przemysłu skupia się w centralnej części województwa, lecz rolnictwo nadal przeważa w pozostałych jego rejonach. Znacząca, nie tylko dla gospodarki lokalnej jest produkcja zwierzęca oraz uprawa zbóż i ziemniaków. Podregion północny oraz północno-wschodni słyną z uprawy warzyw i owoców. Wizytówką regionu jest także produkcja mleka a wraz z nią przemysł mleczarski.

1.2 Rozwój gospodarczy

Jeden z podstawowych mierników efektów pracy społeczeństwa danego kraju jest produkt krajowy brutto¹ (PKB). Opisuje on zagregowaną wartość dóbr i usług finalnych wytworzonych przez narodowe i zagraniczne czynniki produkcji na terenie danego kraju w ciągu roku.

Ryc. 4 Produkt krajowy brutto w 2020 r. w mln zł

Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych

Produkt krajowy brutto (PKB) za lata 2005, 2015, 2020 r. w województwie łódzkim, podobnie jak w innych województwach, wykazywał tendencję wzrostową. Produkt krajowy brutto w województwie łódzkim za rok 2005, 2015, 2020 wyniósł odpowiednio: 88 687, 109 557, 144 082 mln zł. Produkt krajowy brutto

¹ Źródło definicji: Mark Taylor, Gregory Manki [w:] *Makroekonomia*. Warszawa: PWE, 2009, s. 30, 32.

w województwie łódzkim za rok 2015 r. wzrósł w stosunku do wartości za rok 2010 o 23,5%, a za rok 2020 w porównaniu do wartości za rok 2015 zwiększył się o 31,5%.

Tab. 2 Produkt krajowy brutto w latach 2010-2020 według województw.
Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.

Województwo	produkt krajowy brutto ogółem		
	2010	2015	2020*
	[mln zł]	[mln zł]	[mln zł]
DOLNOŚLĄSKIE	123 370	151 724	194 631
KUJAWSKO-POMORSKIE	65 328	79 835	102 302
LUBELSKIE	56 706	69 076	86 899
LUBUSKIE	32 625	39 939	49 897
ŁÓDZKIE	88 687	109 557	144 082
MAŁOPOLSKIE	109 770	142 292	189 295
MAZOWIECKIE	313 670	398 254	533 233
OPOLSKIE	31 407	37 806	46 805
PODKARPACKIE	55 742	70 791	89 154
PODLASKIE	33 233	39 888	52 383
POMORSKIE	81 889	103 795	135 333
ŚLĄSKIE	186 250	222 770	270 893
ŚWIĘTOKRZYSKIE	37 274	42 784	53 686
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	39 742	48 043	60 465
WIELKOPOLSKIE	135 697	176 550	231 752
ZACHODNIOPOMORSKIE	55 453	68 008	85 846
POLSKA	1 446 844	1 801 112	2 326 656

* Szacunki wstępne za 2020 r.

PKB na 1 mieszkańca (per capita) to stosunek wartości Produktu Krajowego Brutto w cenach bieżących do liczby ludności danego obszaru. W 2020 r. produkt krajowy brutto per capita wyniósł w województwie łódzkim 58 840,00 zł plasując województwo łódzkie na 5 miejscu w skali kraju. Wskaźnik PKB per capita dla kraju wyniósł natomiast 60 663,00 zł na mieszkańca.

Tab. 3 Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w 2020 r.*

Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.

Województwo	produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca	dynamika produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca, rok poprzedni=100	produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca, Polska=100
	2020	2020	2020
	[zł]	[%]	[%]
POLSKA	60 663	101,5	100,0
DOLNOŚLĄSKIE	67 148	102,7	110,7
KUJAWSKO-POMORSKIE	49 439	104,0	81,5
LUBELSKIE	41 315	101,3	68,1
LUBUSKIE	49 394	101,8	81,4
ŁÓDZKIE	58 840	104,7	97,0
MAŁOPOLSKIE	55 448	101,4	91,4
MAZOWIECKIE	98 237	101,6	161,9
OPOLSKIE	47 723	101,0	78,7
PODKARPACKIE	41 937	99,3	69,1
PODLASKIE	44 522	103,2	73,4
POMORSKIE	57 669	99,1	95,1
ŚLĄSKIE	60 091	98,1	99,1
ŚWIĘTOKRZYSKIE	43 646	102,4	71,9
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	42 566	104,1	70,2
WIELKOPOLSKIE	66 208	102,2	109,1
ZACHODNIOPOMORSKIE	50 700	102,4	83,6

* Szacunki wstępne za 2020 rok.

Kolejnym miernikiem określającym rozwój gospodarczy jest wartość dodana brutto². Stanowi sumę wartości dodanej brutto wszystkich sektorów instytucjonalnych lub gałęzi działalności gospodarczej. Obliczana jest jako różnica między produkcją globalną i zużyciem pośrednim (strona produkcji) lub jako suma kosztów związanych z zatrudnieniem, amortyzacji środków trwałych, nadwyżki operacyjnej

² Źródło definicji: rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej.

brutto/dochodu mieszanego brutto oraz pozostałych podatków pomniejszonych o dotacje związane z produkcją (strona dochodowa). Wartość dodana brutto ogółem w 2020 r. wyniosła 126 828 mln zł plasując województwo łódzkie na 6 miejscu w skali kraju. Łączna wartość dodana brutto dla całego kraju wyniosła natomiast 2 048 040 mln zł.

Tab. 4 Wartość dodana brutto ogółem według województw w 2020 r.*
Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.

Nazwa	wartość dodana brutto ogółem	
	2020	
	[mln zł]	
MAZOWIECKIE	469 378	
ŚLĄSKIE	238 454	
WIELKOPOLSKIE	204 000	
DOLNOŚLĄSKIE	171 324	
MAŁOPOLSKIE	166 627	
ŁÓDZKIE	126 828	
POMORSKIE	119 127	
KUJAWSKO-POMORSKIE	90 052	
PODKARPACKIE	78 478	
LUBELSKIE	76 493	
ZACHODNIOPOMORSKIE	75 566	
WARMIŃSKO- MAZURSKIE	53 224	
ŚWIĘTOKRZYSKIE	47 257	
PODLASKIE	46 110	
LUBUSKIE	43 922	
OPOLSKIE	41 200	
POLSKA	2 048 040	

* Szacunki wstępne za 2020 rok.

Warto zaznaczyć, iż wartość dodana brutto w latach 2010, 2015, 2020 wykazywała wartości wzrostowe dla wszystkich województw. Udział w wartości dodanej brutto Polski, dla województwa łódzkiego wyniósł w 2020 r. 6,19%, natomiast w latach 2010 i 2015 roku udział ten wynosił odpowiednio: 6,13% i 6,08%. Oznacza to,

że udział województwa łódzkiego w wartości dodanej brutto wyliczonej dla Polski utrzymuje się niezmiennie na poziomie ok. 6%. Województwo łódzkie zajmuje zatem 6 miejsce w skali kraju pod względem procentowego udziału w wartości dodanej brutto Polski.

Tab. 5 Wartość dodana brutto ogółem według województw w odniesieniu do wartości krajowej w latach 2010-2020*. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Województwo	2010		2015		2020	
	wartość dodana brutto ogółem [mln zł]	udział w wartości dodanej brutto Polski [%]	wartość dodana brutto ogółem [mln zł]	udział w wartości dodanej brutto Polski [%]	wartość dodana brutto ogółem [mln zł]	udział w wartości dodanej brutto Polski [%]
POLSKA	1 273 022	100%	1 598 028	100%	2 048 040	100%
DOLNOŚLĄSKIE	108 549	8,53	134 616	8,42	171 324	8,37
KUJAWSKO-POMORSKIE	57 479	4,52	70 833	4,43	90 052	4,40
LUBELSKIE	49 894	3,92	61 288	3,84	76 493	3,73
LUBUSKIE	28 705	2,25	35 435	2,22	43 922	2,14
ŁÓDZKIE	78 033	6,13	97 204	6,08	126 828	6,19
MAŁOPOLSKIE	96 582	7,59	126 248	7,90	166 627	8,14
MAZOWIECKIE	275 986	21,68	353 349	22,11	469 378	22,92
OPOLSKIE	27 634	2,17	33 543	2,10	41 200	2,01
PODKARPACKIE	49 045	3,85	62 809	3,93	78 478	3,83
PODLASKIE	29 241	2,30	35 390	2,21	46 110	2,25
POMORSKIE	72 051	5,66	92 092	5,76	119 127	5,82
ŚLĄSKIE	163 875	12,87	197 652	12,37	238 454	11,64
ŚWIĘTOKRZYSKIE	32 796	2,58	37 960	2,38	47 257	2,31
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	34 968	2,75	42 626	2,67	53 224	2,60
WIELKOPOLSKIE	119 394	9,38	156 643	9,80	204 000	9,96
ZACHODNIOPOMORSKIE	48 791	3,83	60 340	3,78	75 566	3,69

* Szacunki wstępne za 2020 rok.

Tab. 6 Procentowy udział poszczególnych województw w wartości dodanej brutto Polski w 2020 r.* *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych*

lp.	Województwo	2020	
		wartość dodana brutto ogółem [mln zł]	udział w wartości dodanej brutto Polski [%]
1	MAZOWIECKIE	469 378	22,92
2	ŚLĄSKIE	238 454	11,64
3	WIELKOPOLSKIE	204 000	9,96
4	DOLNOŚLĄSKIE	171 324	8,37
5	MAŁOPOLSKIE	166 627	8,14
6	ŁÓDZKIE	126 828	6,19
7	POMORSKIE	119 127	5,82
8	KUJAWSKO-POMORSKIE	90 052	4,40
9	PODKARPACKIE	78 478	3,83
10	LUBELSKIE	76 493	3,73
11	ZACHODNIOPOMORSKIE	75 566	3,69
12	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	53 224	2,60
13	ŚWIĘTOKRZYSKIE	47 257	2,31
14	PODLASKIE	46 110	2,25
15	LUBUSKIE	43 922	2,14
16	OPOLSKIE	41 200	2,01

* Szacunki wstępne za 2020 rok.

Łódzkie należy do stosunkowo dobrze rozwiniętych województw, o wysokim udziale przemysłu w wartości dodanej brutto (28,9% w 2018 r., wobec 25,8% średnio dla Polski) i dynamicznie rosnącym udziale usług, jednak w skali Unii Europejskiej jest to region słabiej rozwinięty, nie osiągający 75% poziomu rozwoju UE. W 2019 roku pod względem wielkości produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca województwo łódzkie plasowało się na 7. miejscu w kraju (32 324,00 zł wobec 38 542,00 zł średnio dla Polski²⁴), a dynamika wzrostu tego wskaźnika w latach 2010-2019 wyniosła 162,5% wobec 161,3% średnio w kraju. W ujęciu wewnątrzregionalnym najbardziej rozwinięty sektor przemysłowy (>3 mld zł produkcji sprzedanej

przemysłu ogółem w skali roku) mają powiaty: bełchatowski, Łódź, kutnowski, zgierski i pabianicki. W przeliczeniu na 1 mieszkańca najwyższe wartości tego wskaźnika w 2019 r. zanotowano w powiatach: bełchatowskim, wierszowskim, kutnowskim i zgierskim. Stosunkowo niską wartość produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca notuje się w powiatach o rolniczym (np. piotrkowski) lub usługowym (np. łódzki wschodni) charakterze³.

Województwo łódzkie, dzięki m.in. endogenicznemu potencjałowi w zakresie produkcji rolniczej i branży artykułów spożywczych, zaliczane jest do regionów o wysokich możliwościach rozwoju biogospodarki, która w perspektywie stanowić będzie odpowiedź na wiele globalnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem żywnościowym, energetycznym, rosnącymi ograniczeniami dotyczącymi wody, ziemi uprawnej i emisji dwutlenku węgla⁴.

Na rozwój gospodarczy województwa łódzkiego duży wpływ mają następujące czynniki stanowiące atuty województw:

- centralne położenie w Polsce, na przecięciu głównych korytarzy transportowych Północ-Południe i Wschód – Zachód (A1 i A2) ułatwiające dostęp zarówno do rynków sąsiadujących krajów UE jak i rynku Rosji, Ukrainy, Kazachstanu o Chin, dzięki, m.in., połączeniu kolejowemu cargo Łódź – Chengdu w Chinach,
- wysoko wykwalifikowani pracownicy,
- liczne szkoły wyższe oraz zawodowe, potencjał naukowo-badawczy 28 łódzkich szkół wyższych i ośrodków naukowych,
- dobrze rozwinięta infrastruktura gospodarcza stolicy regionu – Łodzi,
- ŁKA, tunel łączący Stacje: Łódź Fabryczna – Manufaktura – Łódź Kaliska
- zasoby węgla brunatnego, dzięki czemu woj. łódzkie jest drugim w kraju (po Śląsku) producentem energii i dysponuje nadwyżką taniej energii elektrycznej,

³ Strategia Rozwoju Województwa łódzkiego 2030.

⁴ Jak wyżej.

- atrakcyjne oferty inwestycyjne dla inwestorów w 45 podstrefach Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, w których funkcjonuje ponad 230 przedsiębiorstw, m.in., Dell, Procter&Gamble, Fujitsu Services, Gillette, Bosch-Siemens, Indesit (wg danych z 2016 r.)

Źródła wód termalnych, które mogą być podstawą rozwoju energii odnawialnej oraz rozwoju funkcji uzdrowiskowych regionu, np. uzdrowisko termalne w Uniejowie, czy pijalnia wód termalnych i basen geotermalny w Poddębicach (Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych: www.paiz.gov.pl).

Przed województwem łódzkim stoją nowe wyzwania rozwojowe a nadchodzące lata będą kluczowe dla przyszłego rozwoju regionu i jego miejsca w Polsce i UE. Celem nadrzędnym jest trwały i zrównoważony rozwój województwa oparty na optymalnym i efektywnym wykorzystaniu wewnętrznych potencjałów rozwojowych regionu w zgodzie z uwarunkowaniami zewnętrznymi. Głównym filarem tego rozwoju jest zaawansowana gospodarka wiedzy i innowacji. Silna, nowoczesna gospodarka oraz atrakcyjny rynek pracy są niezbędne dla zahamowania i odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych. Zakłada się, że do 2030 r. w województwie łódzkim nastąpi restrukturyzacja technologiczna gospodarki: w kluczowych dla rozwoju przemysłach regionu wdrożone zostaną nowoczesne technologie, pojawią się inteligentne specjalizacje gospodarcze pozwalające na budowanie trwałych przewag konkurencyjnych, nastąpi rozwój sieci współpracy a sektor badawczo-rozwojowy będzie odpowiadał na potrzeby gospodarki.

Jednocześnie nastąpi wzrost znaczenia Łodzi jako prężnego ośrodka akademickiego ukierunkowanego na wzmacnianie potencjałów regionalnych. Przekształceniom w sferze gospodarczej towarzyszyć będą zmiany w sferze społecznej. Nastąpi rozwój kapitału społecznego i wzrost poczucia tożsamości regionalnej, mieszkańcy województwa będą stanowili aktywne społeczeństwo obywatelskie. Zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze wpłyną na zmniejszenie nierówności społecznych. Region łódzki stanie się jednocześnie miejscem przyjaznym

i atrakcyjnym do życia. Nastąpi rozwój sfery usług publicznych, poprawa stanu środowiska, zrealizowany zostanie sprawny system powiązań transportowych i infrastrukturalnych. Kontynuowane będą procesy rewitalizacji obszarów zdegradowanych, zapewnione zostaną wysokiej jakości przestrzenie publiczne, zauważalna będzie większa dbałość o ład przestrzenny. Przekształcenia w sferze gospodarczej i społecznej przyczynią się do prężnego rozwoju ośrodków miejskich oraz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Warunkiem niezbędnym dla osiągnięcia powyższych celów jest sprawne zarządzanie w sektorze publicznym. Zakłada się, że nowy okres programowania cechować będzie skuteczne zintegrowane planowanie strategiczne, zarówno na poziomie regionalnym i lokalnym oraz w układach funkcjonalnych, zapewniające efektywne wykorzystanie środków publicznych.

1.3 Warunki naturalne i klimatyczne województwa łódzkiego

Obszar województwa łódzkiego należy do strefy przejściowej pomiędzy strefą wyżyn Polski południowej, a strefą nizin środkowopolskich. W południowej części województwa leży północna granica Wyżyny Małopolskiej. W środkowej części obszaru przebiega pas Nizin Środkowopolskich z obniżeniami dolin rzek Pilicy i Warty. W części północnej województwa występuje charakterystyczne, rozległe obniżenie pradoliny warszawsko-berlińskiej. Przez środek województwa ciągnie się południkowo pas wypukłych form terenu, biegnący od wyżyn południowopolskich, po pradoliną warszawsko-berlińską, zwany Garbem Łódzkim. W północnej części osiąga on największe wysokości (250 -284 m n.p.m.), a następnie zanika. Jednostka ta pełni funkcje działu wodnego I rzędu. Dzieli on dorzecza Wisły i Odry.

W zachodniej części województwa rozciąga się Nizina Południowowielkopolska, w skład której wchodzi: Wysoczyzna Łaska, Złoczewska, wieruszowska, Kotlina Sieradzka i Szczercowska. We wschodniej części województwa znajdują się Wzniesienia Południowomazowieckie, które dzielą się na

Wzniesienia Łódzkie, Wysoczyznę Rawską, Bełchatowską, Równinę Piotrkowską oraz dolną Białobrzeską. Doliny większych rzek na terenie województwa (Warty, Pilicy i Bzury) leżą na jego obrzeżach. Ukształtowanie powierzchni w województwie łódzkim jest przeważnie równinne, a rzeźba terenu jest łagodna. Na terenie województwa w obniżeniach terenu spotkać można również zespoły pagórków wydmych. W ostatnim czasie duży wpływ na ukształtowanie terenu mają zmiany antropogeniczne. Widać to wyraźnie na przykładzie Bełchatowa, gdzie zlokalizowana jest jedna z największych kopalni odkrywkowych w Europie. W wyniku jej działalności powstał lej depresyjny o dnie schodzącym poniżej poziomu morza. Jednocześnie w wyniku składowania skały płonnej utworzyło się największe wzniesienie Niżu Środkowoeuropejskiego – sztuczna góra Kamięńsk⁵.

Klimat województw łódzkiego ma charakter przejściowy. Przejściowość ta związana jest z przenikaniem się strefy kontynentalnej i oceanicznej, oraz wpływów morza bałtyckiego, gór i wyżyn na kształtowanie się klimatu. Dodatkowymi czynnikami kształtującymi klimat lokalnie są różnice w wysokościach względnych i bezwzględnych, ukształtowanie terenu, zawilgocenie podłoża.

Klimat województwa cechuje wielka zmienność elementów meteorologicznych w czasie oraz małe zróżnicowanie w przestrzeni. Wyjątek stanowią tu opady atmosferyczne, których roczna suma opadów różni się od 500 mm w części północno-wschodniej do 650 mm w rejonie Garbu Łódzkiego. Wynika to z układu hipsometrycznego i sąsiedztwa miasta Łodzi, będącego dużym źródłem jąder kondensacyjnych pary wodnej. Charakter nizinny pozwala na swobodny przepływ mas powietrza. Przeważają wiatry zorientowane równoleżnikowo. Średnia prędkość wiatru w Łodzi wynosi 3,4 m/s (wg stanu na 31.12. 2005 r.)

⁵ Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2006 roku. Praca zbiorowa, Łódź, 2007, s. 12-13).

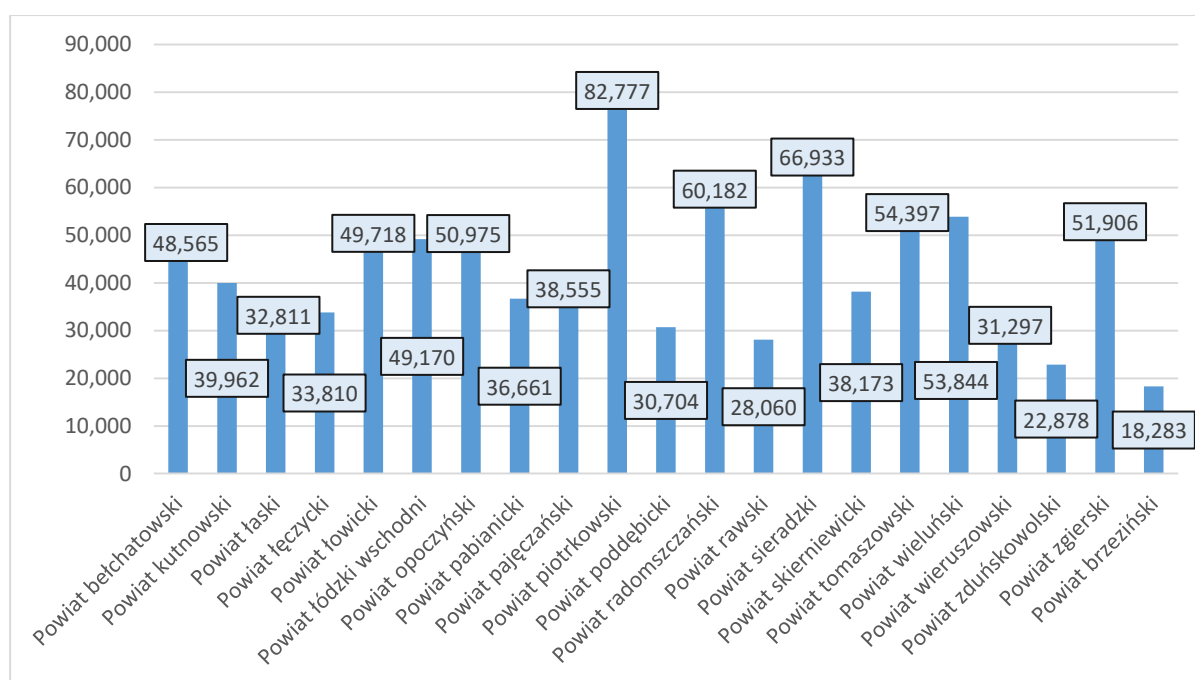
Najcieplejsza jest południowo-zachodnia część województwa, a najchłodniejsze są najwyższe obszary Wyżyny Łódzkiej. Średnie temperatury powietrza wynoszą od 7,6 do 8,0°C. Na terenie aglomeracji łódzkiej występują zjawiska i cechy typowe dla obszarów uprzemysłowionych i zurbanizowanych, tj. miejska wyspa ciepła, krótkotrwałość pokrywy śnieżnej, zaburzenia cyrkulacji powietrza, mgły⁶.

⁶ Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2006 roku. Praca zbiorowa, Łódź, 2007, s. 13-14).

2. SZCZEGÓŁOWY OPIS SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH

2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie łódzkim

Jak już wspomniano wcześniej, na terenie województwa łódzkiego przeważają obszary wiejskie, które zajmują powierzchnię 17 061,00 km² (93,6% powierzchni całkowitej województwa). Na obszarach wiejskich w 2020 r. zamieszkiwało 919 661 osób, co stanowiło 37,7% liczby osób zamieszkujących w województwie, podczas gdy średnia krajowa pod tym względem wyniosła 39,8%. Średnia gęstość zaludnienia obszarów wiejskich w województwie łódzkim w 2020 r. wynosiła 99 os./km².

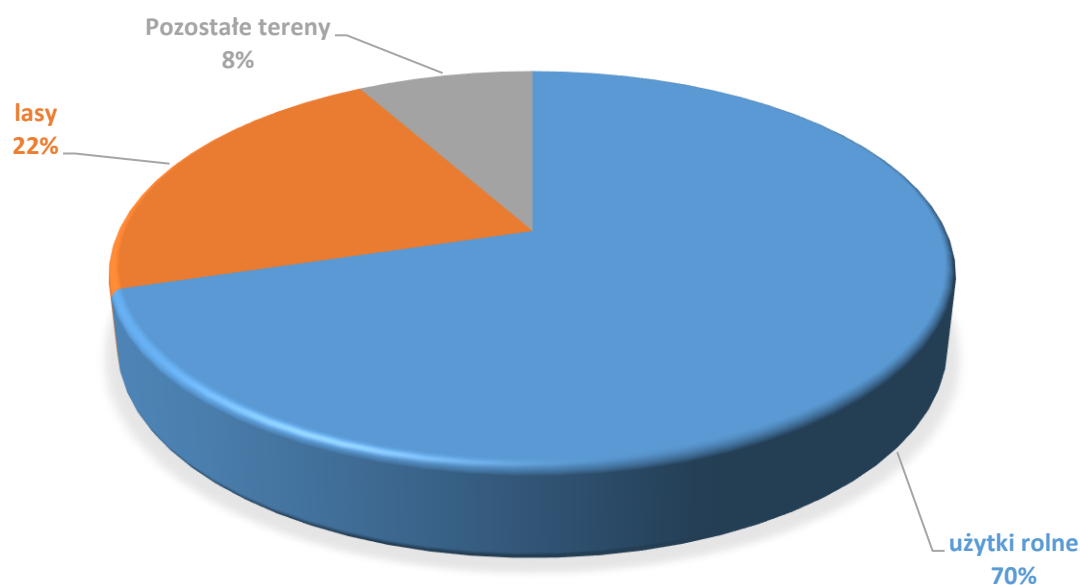

Ryc. 5 Liczba osób mieszkających na obszarach wiejskich w województwie łódzkim.

Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Główną rolę w gospodarce obszaru odgrywa dobrze prosperujące rolnictwo, zdolne do pełnienia funkcji żywicielskiej i zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w większości gmin należy do najwyższych w województwie. Obszar charakteryzuje również wysoka kultura rolna i rozwinięte towarowe rolnictwo. Wszystko to pozwala na osiągnięcie wysokich wyników produkcyjnych w skali kraju. Silnym wsparciem dla rozwoju

wysokotowarowego rolnictwa w obszarze jest zaplecze naukowo-badawcze, głównie Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach oraz rolnicze zakłady doświadczalne z zakresu sadownictwa, kwiaciarstwa, szkółkarstwa, leśnictwa, gleboznawstwa oraz zootechniki.

Ryc. 6 Odsetek powierzchni województwa łódzkiego wykorzystywanych rolniczo
Opracowanie własne na podstawie danych GUS 2021, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Ważnym atutem obszaru jest: wysokotowarowa specjalizacja sadownicza w gminach powiatów: skierniewickiego i rawskiego; produkcja warzyw w gminach powiatów: kutnowskiego, łęczyckiego i sieradzkiego; specjalistyczna uprawa ziemniaków w powiecie sieradzkim; hodowla bydła i trzody chlewnej w wielu gminach obszaru. Zróżnicowana baza surowcowa pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego: owocowo-warzywnego, mięsnego, mleczarskiego i zbożowego. Powiat Łowicki to rejon o nasilonej specjalizacji rolniczej zwłaszcza w zakresie warzywnictwa, sadownictwa, hodowli żywca wieprzowego oraz produkcji mlecznej. W strukturze

branżowej przeważa przetwórstwo owoców i warzyw oraz mleka co czyni region liderem na rynku przetwórstwa owoców i warzyw oraz produkcji mleka.

Zaznaczyć należy także, iż na terenie województwa łódzkiego swoją siedzibę ma firma Hodowla Roślin Strzelce Sp. z o.o. Grupa IHAR będąca czołową, polską firmą hodowlano-nasienną, która jest spadkobiercą po Zakładzie Hodowli Roślin Strzelce w latach 1945 – 1951 administracyjnie podlegającemu Państwowym Zakładom Hodowli Roślin. W województwie funkcjonuje ponadto Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych (COBORU) Stacja Doświadczalna Oceny Odmian w Sulejowie z Zakładami w Masłowicach i Leśmierzu, do zadań którego należą m.in. koordynacja realizacji porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego w województwie, ustalanie list zalecanych do uprawy odmian na terenie województwa, na bazie wyników doświadczeń prowadzonych w ramach porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego czy upowszechnianie wiedzy o odmianach roślin uprawnych. W przypadku postępu biologicznego w produkcji zwierzęcej zwrócić należy uwagę na działalność Ośrodka Hodowli Zarodowej Dębołęka Sp. z o.o. Podstawowym celem pracy hodowlanej w Ośrodku jest produkcja materiału zarodowego dla doskonalenia populacji masowej bydła w Polsce. Doskonalenie bydła prowadzone jest na podstawie krajowych programów genetycznych przy współpracy z PFHiPBM oraz MCHiRZ w Łowiczu. Nadrzędnym celem hodowli jest również dążenie do obniżenia kosztów produkcji i utrzymanie wysokiej jakości produktu.

2.2. Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich

Na przestrzeni ostatnich lat w województwie łódzkim obserwuje się systematyczny spadek liczby ludności. Na koniec 2021 r. liczba mieszkańców województwa względem roku poprzedniego zmniejszyła się o 21 068 osób, natomiast w stosunku do roku 2010 odnotowano spadek liczby ludności aż o 125 534 osób.

Tab. 7 Stan ludności w województwie w dniu 31 grudnia 2020 r.
Opracowanie własne według danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Wyszczególnienie	2010	2015	2016	2020	2021
Liczba ludności	2542436	2493603	2485323	2 437 970	2 416 902
<i>w tym kobiety [os.]</i>	1330254	1305485	1301014	1 276 495	1 265 639
Kobiety na 100 mężczyzn	110	110	110	110	110
Mieszkańcy miast	1625159	1572862	1563595	1 518 855	1 500 896
w % ogółu ludności	63,9	63,1	62,9	62,3	62,1
Mieszkańcy wsi	917277	920741	921728	919 115	916 006
w % ogółu ludności	36,1	36,9	37,1	37,7	37,9
Ludność na 1 km² powierzchni ogólnej	140	137	136	134	133

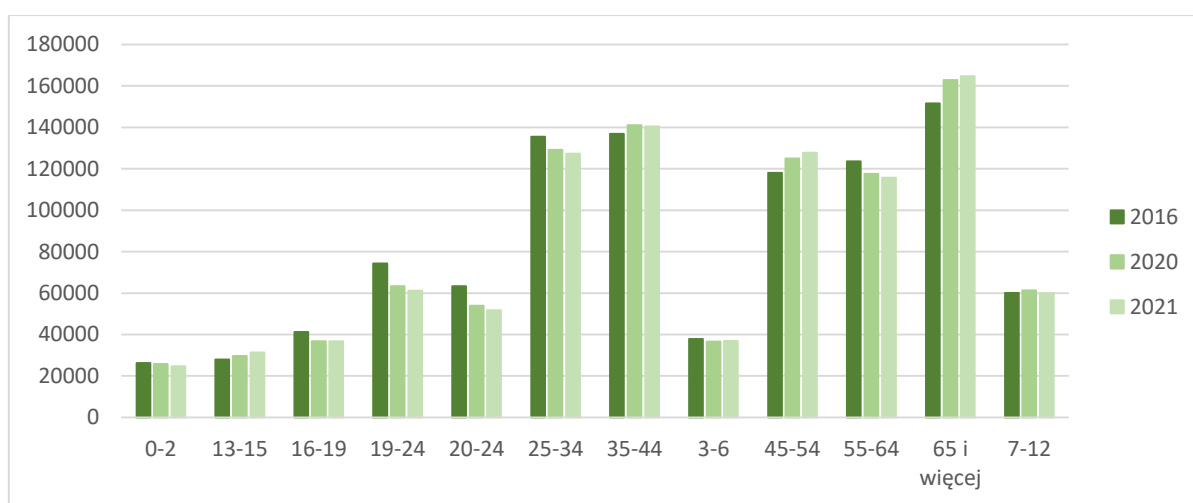
Analiza zmian liczby mieszkańców w przekroju powiatów wskazuje, iż największy ubytek miał miejsce w powiatach: kutnowskim, tomaszowskim oraz radomszczańskim. W stolicy województwa liczba mieszkańców, w porównaniu z rokiem poprzednim, zmniejszyła się o 8 114 osób. W 2021 r. wzrost liczby ludności odnotowano w powiecie łódzkim wschodnim, gdzie przybyło 291 osób. Ubytek mieszkańców województwa łódzkiego, podobnie jak w skali całego kraju, dotyczy przede wszystkim populacji zamieszkującej miasta. W 2021 r. liczba ludności miejskiej województwa spadła o 18 612 osób w stosunku do roku poprzedniego⁷.

W ostatnich latach w województwie łódzkim, podobnie jak w pozostałej części kraju, obserwuje się przesunięcia w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku. Na koniec 2021 r. liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (tj. poniżej 18 lat) zmniejszyła się w stosunku do poprzedniego roku o 3890 osób. W Polsce w 2021 r. spadek ten wyniósł 31 229 osób. Liczba ludności w wieku produkcyjnym również

⁷ Dane GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

uległa zmniejszeniu w porównaniu z rokiem poprzednim, w województwie 30 090 osób, natomiast w Polsce o 483 030 osób.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2021 r. na terenie województwa łódzkiego, na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 73 osób w wieku nieprodukcyjnym. Tak wysoka wartość wskaźnika wystąpiła również w województwie mazowieckim. W skali całego kraju współczynnik obciążenia demograficznego wyniósł 69. W porównaniu z 2020 r. wskaźnik ten zwiększył się o 1 osobę zarówno w województwie łódzkim, jak i w Polsce⁸.

Ryc. 7 Liczba ludności na obszarach wiejskich woj. łódzkiego według grup wiekowych

Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Na obszarach wiejskich województwa przeważa ludność z grupy wiekowej 25 – 44. Procentowy udział kobiet na obszarach wiejskich wynosi 50,4%, który jest wyższy od udziału mężczyzn w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich wynoszący 49,6%. Obszary wiejskie województwa łódzkiego charakteryzują się wysokim udziałem ludności powyżej 65 lat przewyższającym średnią krajową na obszarach wiejskich w tej grupie wiekowej wynoszącą.

⁸ Dane GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

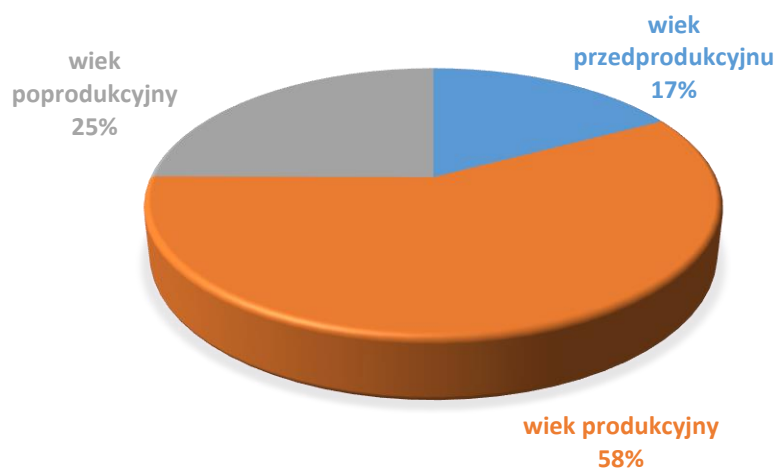
Według ostatnich danych GUS pozyskanych w spisie powszechnym z 2011 r. 16,6 % ludności posiada wykształcenie wyższe, 2,8 % wykształcenie policealne, 13,7% średnie ogólnokształcące, a 17,7 % średnie zawodowe. Wykształceniem zasadniczym zawodowym legitymuje się 20,8 % mieszkańców województwa łódzkiego, gimnazjalnym 4,8 %, natomiast 22,1 % podstawowym ukończonym. 1,6 % mieszkańców zakończyło edukację przed ukończeniem szkoły podstawowej. W porównaniu do średniej krajowej mieszkańcy łódzkiego mają analogiczny poziom wykształcenia. Wśród kobiet największy odsetek ma wykształcenie podstawowe ukończone (23,3%) oraz wyższe (18,9%). Mężczyźni najczęściej mają wykształcenie zasadnicze zawodowe (26,7%) oraz podstawowe ukończone (20,7%). W grupie wiekowej 3 -24 lata na poziomie podstawowym (7-12 lat) kształci się 26,5 % ludności.

W latach 2002 – 2011 poziom wykształcenia ludności województwa łódzkiego uległ istotnym zmianom. Odsetek osób z wykształceniem wyższym zwiększył się o 7 punktów procentowych, wzrosła również liczba osób z wykształceniem średnim o 5,6%. W 2011 r. populacja osób z wykształceniem podstawowym była drugą pod względem udziału grupą (21,4%), natomiast poziom wykształcenia dominował w strukturze (32,3 %)⁹.

W województwie łódzkim, w 2021 r. zaobserwowano spadek populacji ludności wiejskiej. Według stanu w dniu 31 grudnia 2021 r. liczba mieszkańców wsi wyniosła 917,2 tys. osób, co oznacza spadek o 2,5 tys. w porównaniu z rokiem poprzednim. Średnia gęstość zaludnienia, czyli liczba osób przypadająca na 1 km², w końcu grudnia 2021 r. ukształtowała się na poziomie 133 (wobec 134 w roku 2020). Podobnie jak w poprzednich latach, w 2021 r. wskaźnik ten wykazywał znaczne zróżnicowanie przestrzenne na terenie województwa łódzkiego. Największą gęstością zaludnienia charakteryzowała się Łódź – 2265 (wobec 2292 w 2020 r.) oraz gmina

⁹ GUS, Ludność w woj. łódzkim. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, s. 69

miejska Pabianice – 1910 (wobec 1938 w 2020 r.). Najmniejszą wartość wskaźnika zanotowano w gminach wiejskich: Poświętne – 22 oraz Żytno 25 i Pęczniew – 27.

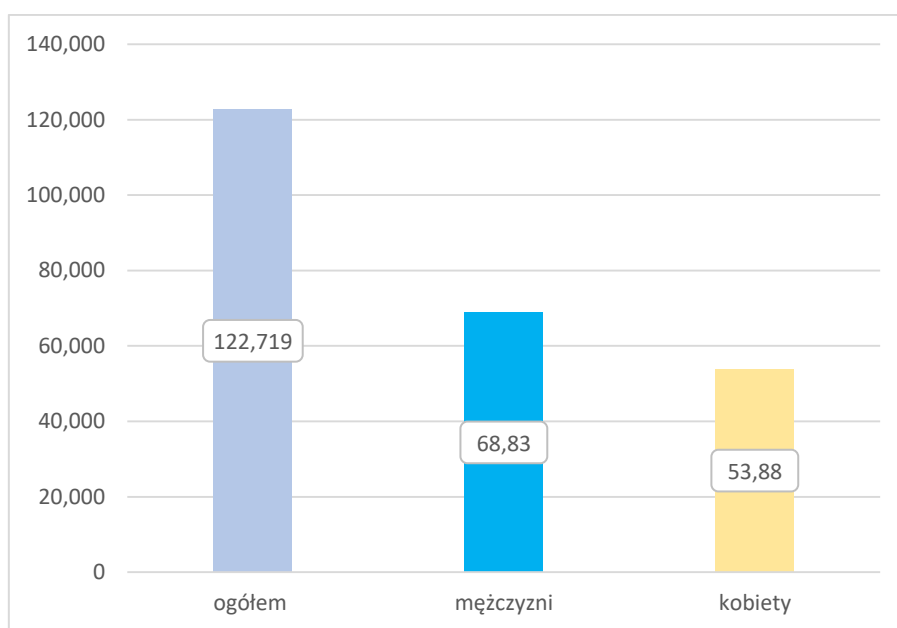
Ryc. 8 Struktura ludności wg. ekonomicznych grup wieku w 2021 r.
Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Struktura ludności według płci w województwie łódzkim na przestrzeni ostatnich lat nie ulega większym zmianom. Podobnie jak przeciętnie w kraju, przeważają kobiety, które w końcu grudnia 2021 r. stanowiły 53,6% ogólnej liczby mieszkańców województwa. Udział zanotowany w łódzkim stanowi najwyższy odsetek spośród wszystkich województw. Współczynnik feminizacji (tj. liczba kobiet na 100 mężczyzn), w końcu 2021 r. wyniósł 110. Obserwuje się znaczne zróżnicowanie wskaźnika w podziale terytorialnym – w miastach ukształtował się on na poziomie 115, a na wsi na poziomie 102. Najwyższymi wartościami współczynnika feminizacji charakteryzowała się Łódź – 119 i Pabianice – 117. Z kolei przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet miała miejsce w 41 gminach, przy czym największa wystąpiła w gminie wiejskiej Łanięta, w której współczynnik feminizacji wyniósł 91¹⁰.

¹⁰ Dane GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich

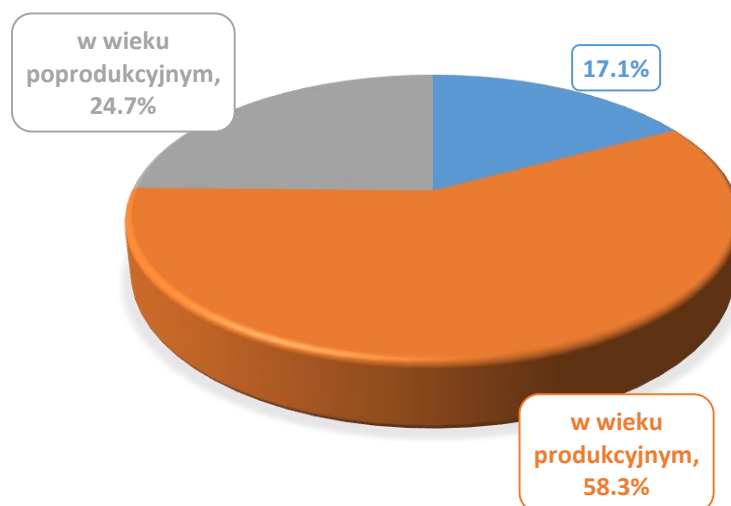
Na obszarach wiejskich zanotowano 122 719 osób pracujących, w tym 68 833 mężczyzn (56% ogółu zatrudnionych na obszarach wiejskich) i 53 886 kobiet (44% ogółu zatrudnionych na obszarach wiejskich). Największą liczbę pracujących odnotowano w gminie Kleszczów (pow. bełchatowski), a mianowicie 15 675 osoby, co stanowi aż 13 % ogółu pracujących na obszarach wiejskich. Pozostałe obszary wiejskie z największą liczbą pracujących to: Stryków – obszary wiejskie (6 548), Ujazd (2 692), Szczerców (2 482), Zduńska Wola (2 398) i Wola Krzysztoporska (2 369)¹¹.

Ryc. 9 Pracujący na obszarach wiejskich woj. łódzkiego w 2020 r. według płci.
Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

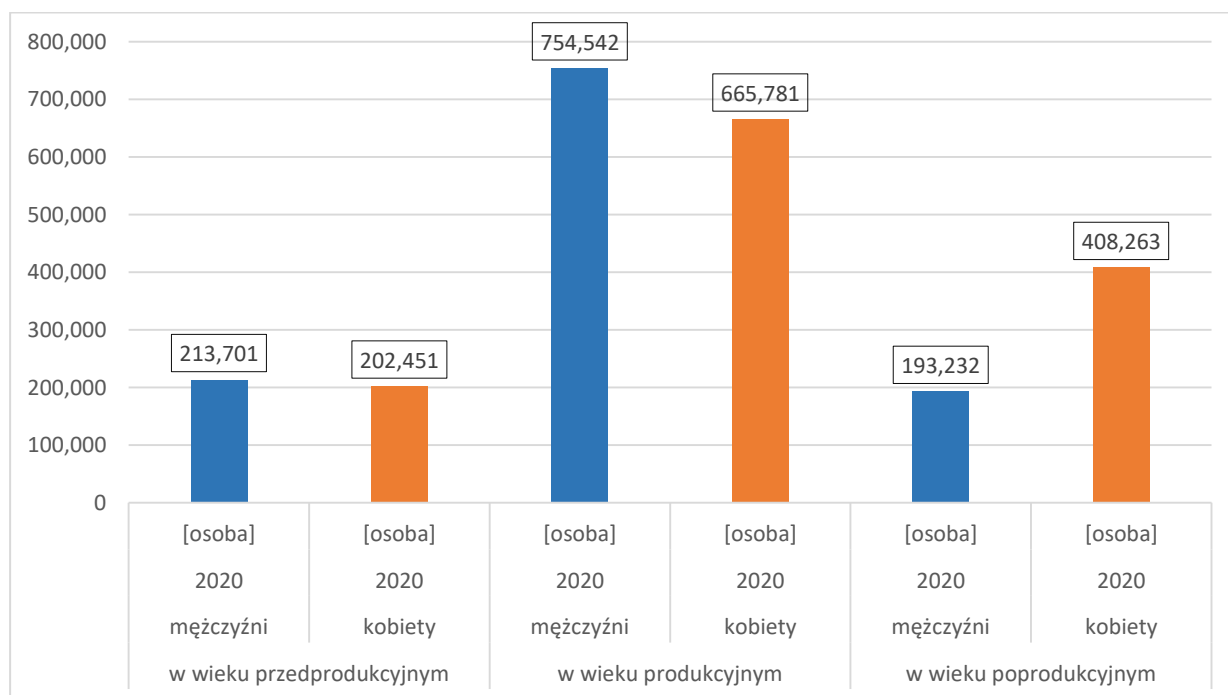
Struktura ludności według aktywności ekonomicznej w województwie łódzkim jest stosunkowo stabilna, przy czym obserwowany jest nieznaczny wzrost udziału ludności biernej zawodowo przy jednoczesnym spadku liczby pracujących w ogóle ludności.

¹¹ Dane GUS 2020, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Ryc. 10 Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w 2020 r.

Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Ryc. 11 Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym wg płci w 2020 r.

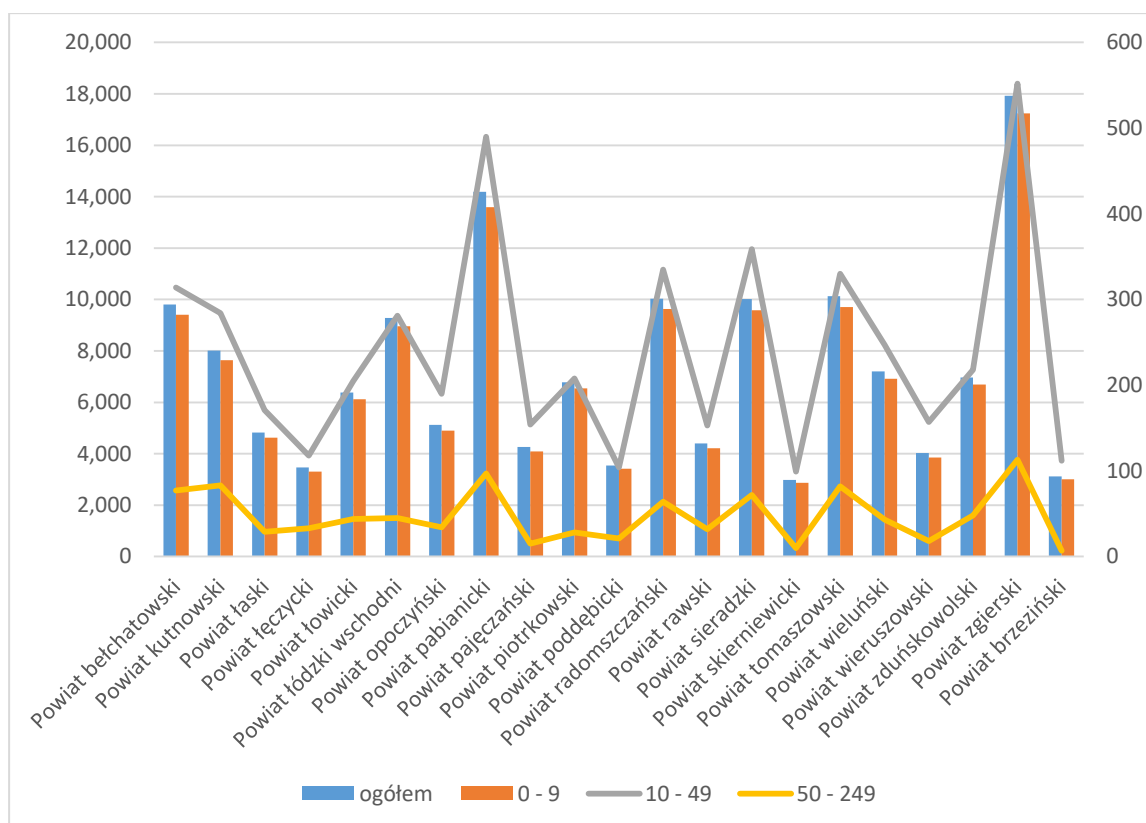
Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Z analizy danych przekazanych przez GUS - w zakresie podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON województwa łódzkiego w 2016 r. i 2020 r. - wynika, że liczba podmiotów ogółem wzrosła w 2020 r. w odniesieniu do sytuacji w 2016 r. o 18 218 podmiotów.

Tab. 8 Podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON województwa łódzkiego w 2016 r. i 2020 r. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Sekcja PKD	2016 rok	2020 rok
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	4 051	3 919
Przemysł	29 848	29 379
w tym przetwórstw przemysłowe	28 292	27 821
Budownictwo	24 723	30 977
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	66 172	62 290
Transport i gospodarka magazynowa	15 174	16 307
Zakwaterowanie i gastronomia	5 918	6 449
Informacja i komunikacja	6 540	8 995
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	6 936	6 804
Obsługa rynku nieruchomości	9 613	11 364
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	21 722	25 028
Administrowanie i działalność wspierająca	6 204	7 770
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	2 166	2 143
Edukacja	8 745	9 063
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	14 308	16 624
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	4 285	4 787
Pozostała działalność usługowa	16 864	19 523

Dominującymi w woj. łódzkim branżami są handel, naprawa pojazdów samochodowych oraz przemysł, w tym przetwórstwa przemysłowe.

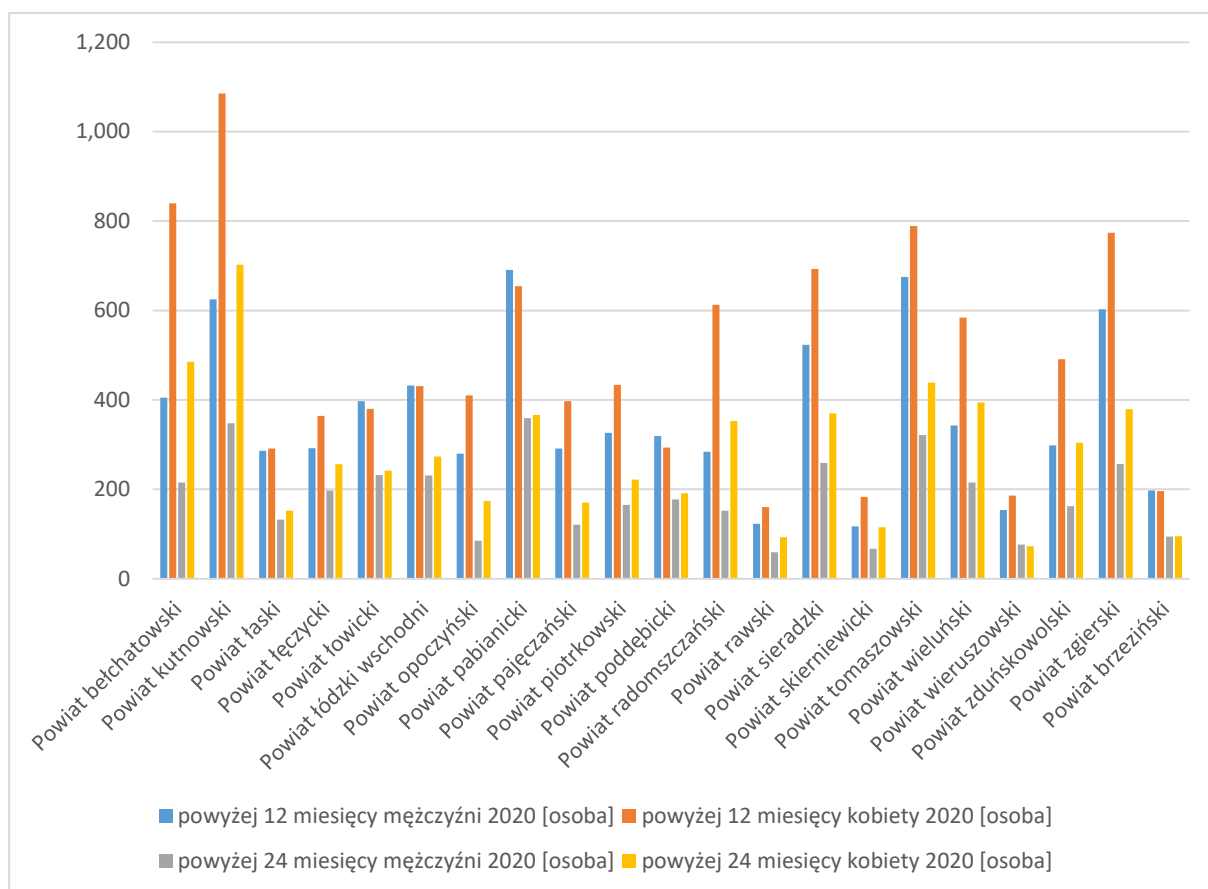

Ryc. 12 Podmioty wg klas wielkości zatrudnienia w powiatach woj. łódzkiego w 2020 roku
Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Na terenie obszarów wiejskich przeważają mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające do 9 osób). Największa liczba mikroprzedsiębiorstw w 2020 r. zlokalizowana była na terenie powiatu zgierskiego, pabianickiego, tomaszowskiego. Najmniej natomiast jest w powiatach skierniewickim i brzezińskim. W zakresie aktywności małych przedsiębiorstw przodowały również powiaty zgierski, pabianicki i sieradzki. Najmniej jest w powiecie poddębickim i skierniewickim. Wg stanu na 2020 r. najwięcej podmiotów zatrudniających powyżej 50 osób zlokalizowanych jest na terenie powiatu zgierskiego – 113, najmniej jest na terenie powiatu brzezińskiego - 7.

W grudniu 2020 roku rejestry powiatowych urzędów pracy w województwie łódzkim wykazały 22 282 bezrobotnych zarejestrowanych na wsi. W porównaniu z rokiem poprzednim liczba ta wzrosła o 2 226 osób. Stosunek tej kategorii bezrobocia

do liczby bezrobotnych ogółem zmalał zaś o 1,3 punktu procentowego¹².

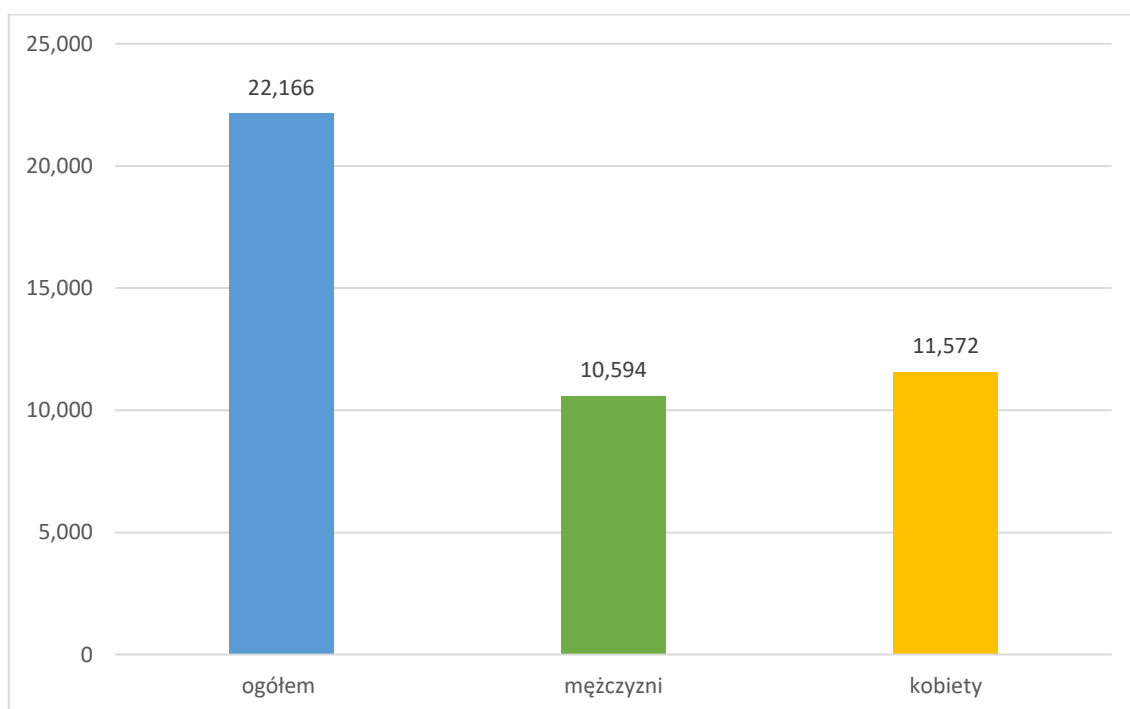
Ryc. 13 Bezrobotni zarejestrowani wg czasu pozostawania bez pracy i płci w powiatach województwa łódzkiego w 2020 roku.

Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Bezrobocie w województwie łódzkim stanowi w większym stopniu problem obszarów miejskich, niż wiejskich. Miasto jest bardziej wrażliwe na oddziaływanie czynników warunkujących zmiany w natężeniu oraz strukturze bezrobocia (tzn. zmiany globalnej liczby bezrobotnych dotyczą w pierwszej kolejności rynków pracy obszarów miejskich). Natomiast procesy gospodarcze i społeczne zachodzące na wsi bywają nieco odłożone w czasie wobec tych zachodzących w całym społeczeństwie.

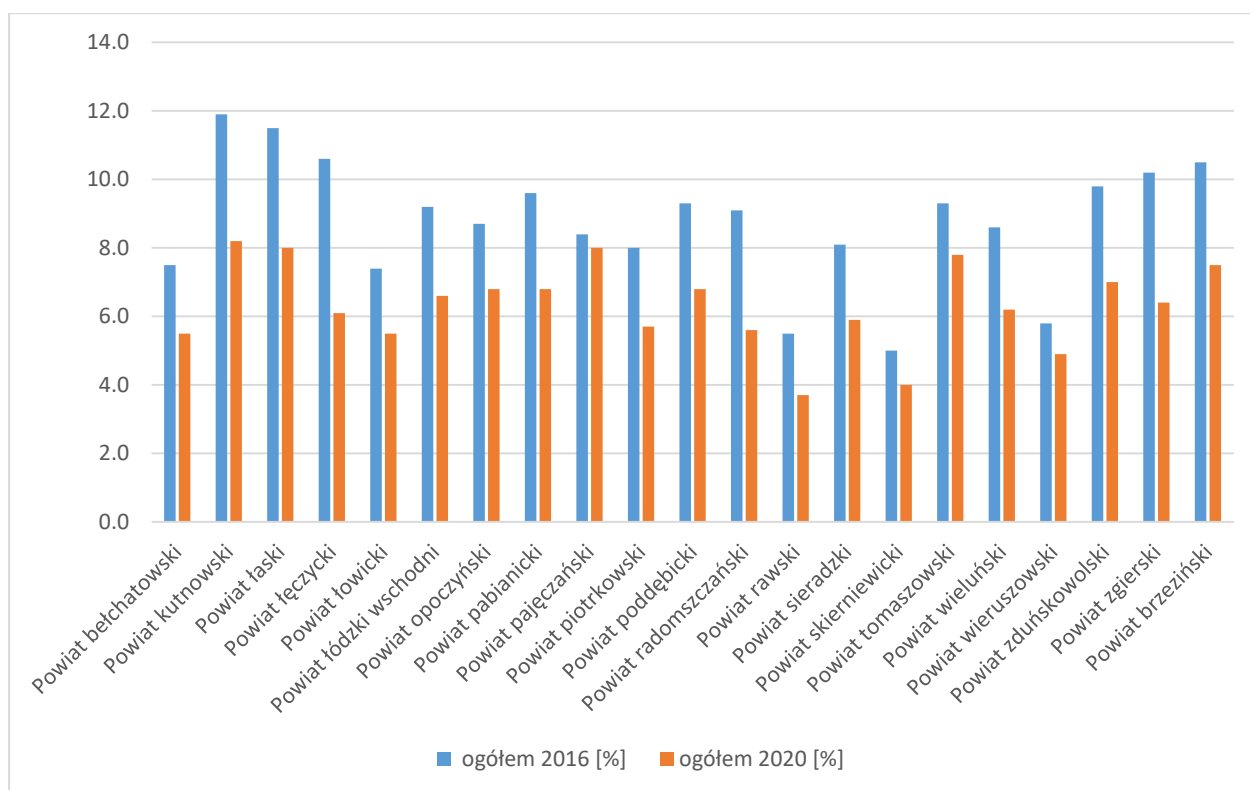
¹² Rynek Pracy w województwie łódzkim w 2020 roku, publikacja Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, Łódź, kwiecień 2021r., s. 45

Na obszarach wiejskich w 2020 roku odnotowano 22 166 osób bezrobotnych, w tym 10 594 mężczyzn (48 % ogółu bezrobotnych na obszarach wiejskich) i 11 572 kobiet (52 % ogółu bezrobotnych na obszarach wiejskich). Największą liczbę bezrobotnych odnotowano w gminie Andrespol (391), Łask – obszary wiejskie (343), Tomaszów Mazowiecki (338)¹³.

Ryc. 14 Bezrobotni na obszarach wiejskich woj. łódzkiego w 2020 r. wg płci.
Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

¹³ Dane GUS 2020, źródło: Bank Danych Lokalnych.

Ryc. 15 Stopa bezrobocia w powiatach województwa łódzkiego.
Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

W 2020 r. w 12 powiatach stopa bezrobocia jest wyższa niż średnia województwa. Szczególnie trudną sytuację można zaobserwować w powiatach: kutnowskim (8,2 %), łaskim (8,0 %), pajęczańskim (8,0 %), tomaszowskim (7,8 %) i brzezińskim (7,5 %). W porównaniu z rokiem 2016 stopa bezrobocia w każdym powiecie zmalała.

Bezrobocie w województwie łódzkim stanowi w większym stopniu problem obszarów miejskich, niż wiejskich. Tezę taką można podtrzymać pomimo faktu, że długookresowy trend wartości wskaźnika udziału bezrobotnych zamieszkałych na wsi w całkowitym zasobie bezrobocia rejestrowanego w województwie łódzkim ma charakter oscylujący¹⁴. Jednakże bezrobocie na wsi ma inny charakter niż w mieście, jest bardziej trwałe, a rynek pracy jest mniej elastyczny. Rok 2013 r.

¹⁴ Regionalne obserwatorium Rynku Pracy, Wzory aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa łódzkiego oraz ich społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, Łódź, 2012, s. 10.

wieńczył trwającą kilka lat jego wzrostową fazę; wartość odsetka zaobserwowana pod koniec tegoż roku wyniosła 33,7%. Od tego czasu udział bezrobocia na wsi sukcesywnie się zmniejszała osiągając 33,6% w końcu grudnia 2014 r. i 33,1% w końcu grudnia 2015 r. Tendencja ta uległa jednak ponownemu odwróceniu w ciągu następnych 12 miesięcy i tak pod koniec 2016 r. bezrobotni zamieszkali na wsi stanowili nieco wyższy niż rok wcześniej, bo wynoszący 33,3%, odsetek ogółu osób zarejestrowanych¹⁵.

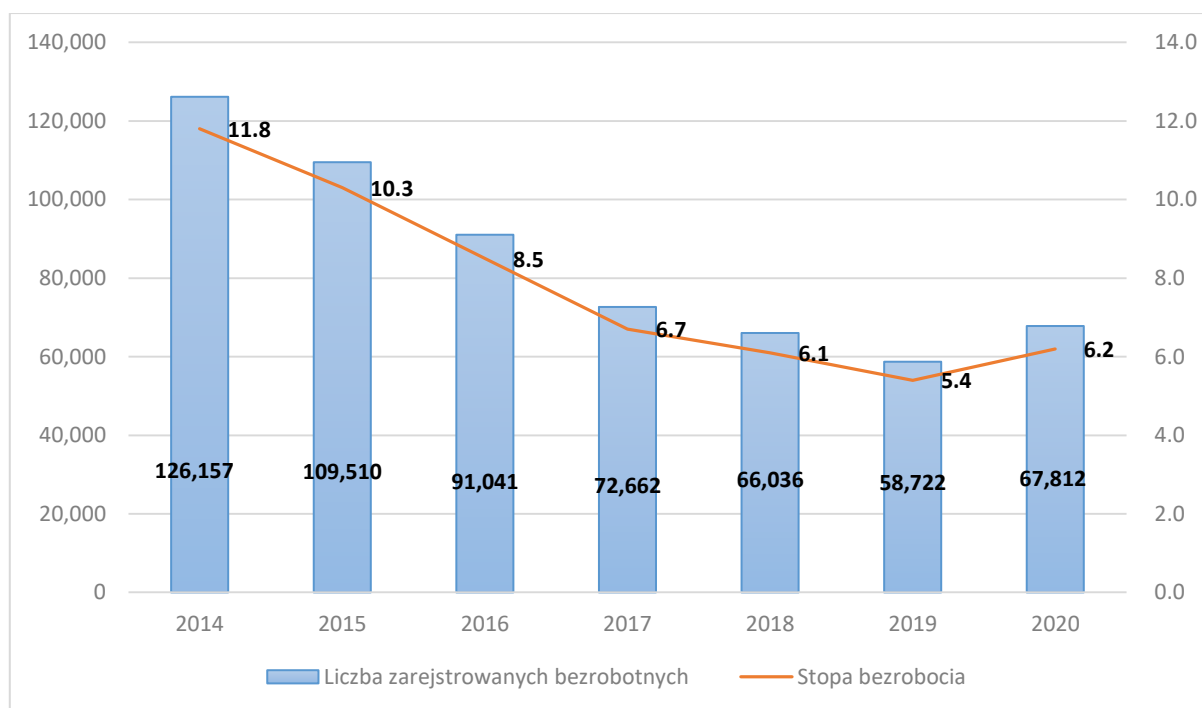
Bezrobocie na terenach wiejskich w Łódzkiem występuje w dużo mniejszej skali niż w pozostałych regionach Polski. W końcu 2020 r. woj. łódzkie miało jeden z najniższych w kraju wskaźników udziału bezrobotnych zamieszkałych na wsi w populacji bezrobotnych ogółem – 32,9%. Niższą wartość wskaźnika wykazało jedynie Śląskie – 23,7%. Najwyższy wskaźnik w kraju dotyczył województwa podkarpackiego 62,1 % oraz świętokrzyskiego 54,7%, zaś dla Polski osiągnął poziom 44,8%¹⁶.

Prowadzone wcześniej analizy wskazywały na istnienie ujemnej zależności pomiędzy generalną liczebnością bezrobotnych w województwie a udziałem w niej osób zamieszkujących obszary wiejskie. Ujawnianie się trendu spadkowego odsetka osób zamieszkałych na wsi wskazywało na ogół początek fazy wzrostu generalnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych, co należało interpretować jako naturalną reakcję na pojawiające się stopniowo symptomy dekonunktury w gospodarce globalnej. Skłaniało to do sformułowania generalnej tezy, iż procesy gospodarcze i społeczne zachodzące na wsi bywają nieco odłożone w czasie wobec tych zachodzących w społeczeństwie globalnym. Synchronizacja trendów omówionych wskaźników w poprzednich latach - a tym bardziej obserwowany w minionym roku przyrost wartości odsetka ludności wiejskiej na tle niezmiennie spadkowego trendu

¹⁵ Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, Wzory aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa łódzkiego oraz ich społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, Łódź 2012, s. 10.

¹⁶ Rynek Pracy w województwie łódzkim w 2020 roku, publikacja Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, Łódź, kwiecień 2021r., s. 45

generalnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych - uprawdopodobniać może jednak pogląd, że mamy do czynienia z ujawnianiem się pewnych ewolucyjnych, choć fundamentalnych zmian oddziałujących na charakter rynków pracy funkcjonujących na obszarach wiejskich. Do możliwych ogólnych przesłanek takich zmian należeć mogą z pewnością procesy globalizacyjne.

Ryc. 16 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie łódzkim w latach 2014 – 2020.

Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

W 2019 roku regionalny rynek pracy województwa łódzkiego znajdował się jeszcze pod wpływem relatywnie korzystnego układu czynników makroekonomicznych, do których zaliczyć należy m.in. zwiększenie się liczby osób pracujących, wzrost przeciętnego zatrudnienia, czy też wzrost liczby nowoutworzonych miejsc pracy. Tym niemniej, coraz bardziej już wówczas widoczne efekty cyklicznego wyhamowywania globalnej koniunktury, w połączeniu z nieprzewidywalnymi wcześniej skutkami ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego, zaowocowały pogorszeniem wartości kluczowych wskaźników

gospodarczych, w tym zwiększeniem się rozmiarów bezrobocia rejestrowanego w 2020 r. Jest to widoczne w pierwszej kolejności podczas poziomego zjawiska – między końcem grudnia 2019 r. a końcem grudnia 2020 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych wzrosła z 58 722 do 67 812, czyli o 9,1 tysiąca (15,5%). Wraz z rosnącą liczbą zarejestrowanych bezrobotnych rosła także wartość stopy bezrobocia – czyli udziału bezrobotnych w populacji osób czynnych zawodowo. Osiągnęła ona w końcu 2020 r. wartość 6,2 % i było to o 0,8 punktu procentowego więcej niż w końcu 2019 r., a nawet o 0,1 punktu procentowego więcej niż w końcu 2018 r.¹⁷

Z definicji ustawowej wynika, że osoba długotrwale bezrobotna to taka, która pozostaje w rejestrach powiatowego urzędu pracy łącznie przez ponad 12 miesięcy w okresie dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy.

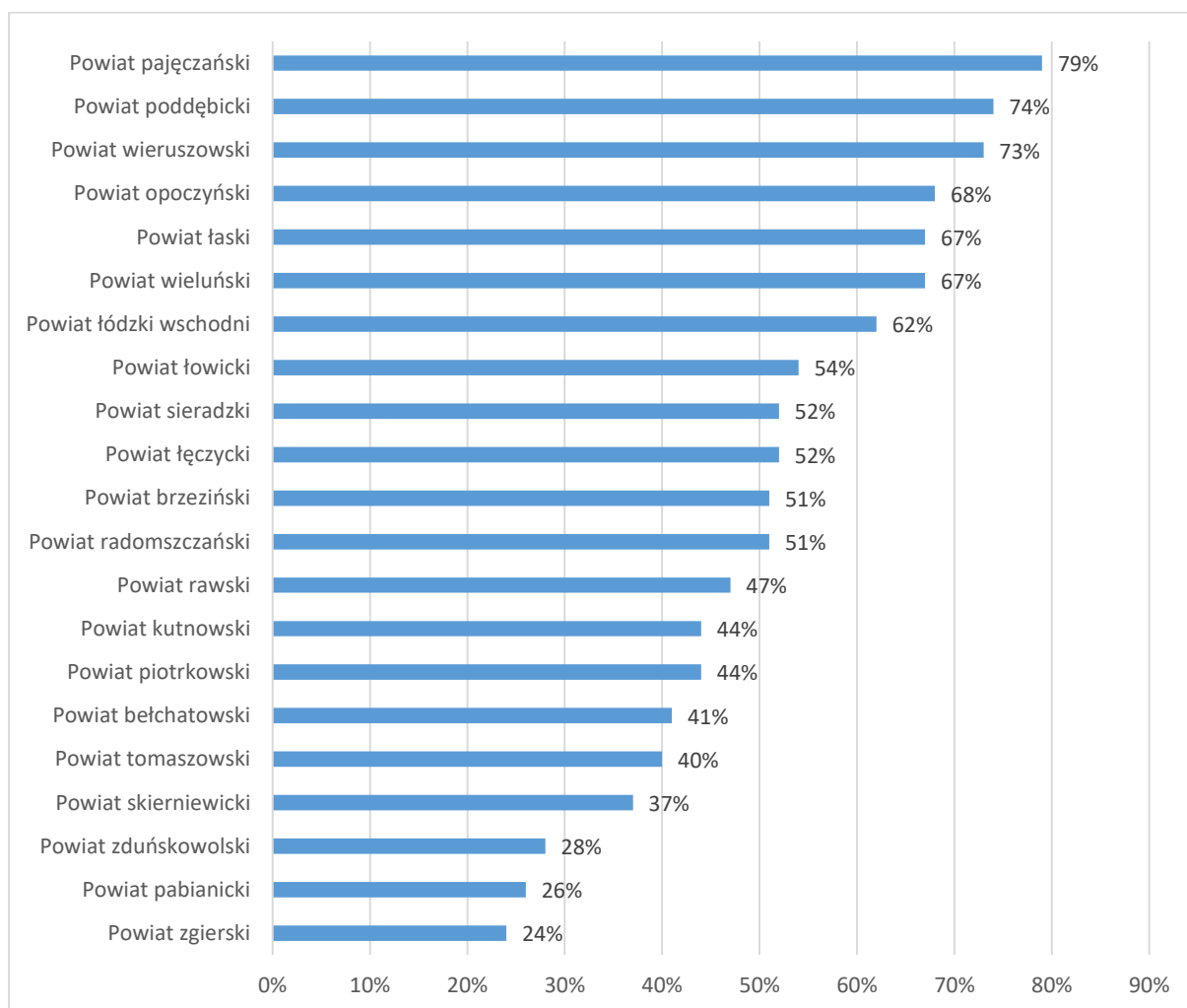
W urzędach pracy woj. łódzkiego wykazano iż w końcu 2020 roku 35 093 osoby tworzyły grupę długotrwale bezrobotnych. Stanowili oni 51,8 % ogółu zarejestrowanych. W kraju analogiczny wskaźnik wyrażał się wartością 49,3%. Na przestrzeni 2020 roku liczba długotrwale pozostających bez pracy w województwie łódzkim zwiększyła się o 4 707 osób. (Rynek Pracy w województwie łódzkim w 2020 roku, publikacja Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, Łódź, kwiecień 2021r., s. 50)

W końcu grudnia 2020 r. bezrobotnych pozostających w rejestrach powyżej 12 miesięcy było 9 371 osób, co stanowiło 42,1 % ogółu bezrobotnych mieszkańców wsi. Liczba ta wzrosła w porównaniu z analogicznym okresem o 1 592 osób. Wzrósł też odsetek takich osób w ogóle bezrobotnych zamieszkałych na wsi o 3,3 punktu procentowego.

Według statystyk powiatowych urzędów pracy województwa łódzkiego przedstawionych na wykresie poniżej, największy udział osób zamieszkałych na wsi

¹⁷ Rynek Pracy w województwie łódzkim w 2020 roku, publikacja Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, Łódź, kwiecień 2021r., s. 28

w populacji zarejestrowanych bezrobotnych w końcu 2020 r, dotyczył powiatu pajęczańskiego, poddębickiego, wierszowskiego oraz kolejno powiatów: opoczyńskiego, łaskiego, wieluńskiego, łódzkiego wschodniego oraz łowickiego. Wysoka wartość wskaźnika w trzech pierwszych powiatach (powyżej 70%) znajduje pełne uzasadnienie. Są to obszary o charakterze rolnym oraz dużym oddaleniu od aglomeracji łódzkiej. Najniższe notowania wskaźnika dotyczą powiatów: zgierskiego, pabianickiego oraz zduńskowolskiego¹⁸.

Ryc. 17 Udział liczby bezrobotnych zamieszkałych na wsi do liczby bezrobotnych ogółem w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego (grudzień 2020 r.)

Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.

¹⁸ Rynek Pracy w województwie łódzkim w 2020 roku, publikacja Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, Łódź, kwiecień 2021r., s. 47

Oczekiwane kwalifikacje na rynku pracy

Epidemia wirusa Covid 19 spowodowała paraliż życia codziennego, ale też wyłączyła z dnia na dzień ważne działy gospodarki. Z obserwacji zjawiska popytu i podaży pracy wynika, iż na globalnym i lokalnym rynku pracy zaszły znaczące zmiany. Rynek pracy nie tyle zatrzymał się, co zwolnił. Mniejszą pulą ofert pracy dysponowały portale internetowe, zaś w większości ogłoszeń znalazła się klauzula o zdalnej rekrutacji. Również urzędy pracy województwa łódzkiego przyjęły mniej zgłoszeń od pracodawców o zapotrzebowaniu na nowych pracowników.

Konsekwencje załamania gospodarczego najbardziej odczuły branże, które zostały zmuszone do przerwania swej działalności z dnia na dzień, m.in. handel i usługi, turystyka, hotelarstwo, gastronomia, transport, kultura i sztuka. Najszybciej przeobraziła swoją działalność branża gastronomiczna. Aktywność w tej dziedzinie skierowana jest obecnie na obsługę klienta, który oczekuje produktów „na wynos”. Tym samym nie zmniejszył się popyt na pracowników przygotowujących posiłki typu fast food. Restauracje szybkiej obsługi, serwujące jedzenie w sposób zachowujący dystans społeczny cieszą się obecnie dużym zainteresowaniem.

Jednym z głównych uwarunkowań aktualnej sytuacji na rynku pracy województwa łódzkiego jest istniejący deficyt wybranych i powtarzających się od lat grup zawodów. Jednocześnie w większości specjalności utrzymuje się równowaga popytu i podaży pracy. Obserwuje się również brak nadwyżki zasobów pracy w prawie wszystkich powiatach naszego regionu. Sytuacja powoli się zmienia się, rynek ulega nasyceniu. Można przypuszczać, iż w przyszłości wspomniany deficyt przejdzie w równowagę. Zapewne na przechylenie szali oceny wpłynie pandemia. Poszukiwane będą przede wszystkim zawody specyficzne dla poszczególnych powiatów naszego województwa.

Łódzkie posiada silne, lokalne rynki, z dominującą na tych obszarach działalnością gospodarczą. Dzięki dogodnemu położeniu na skrzyżowaniu autostrad, jak też mocno rozwiniętej produkcji przemysłowej, której wsparcie zapewnia Łódzka

Strefa Ekonomiczna, centralna część województwa zdominowana jest przez logistykę i transport. Pracodawcy aglomeracji łódzkiej – powiatów: zgierskiego, pabianickiego, Łodzi poszukują pracowników produkcji oraz obsługi logistyczno – magazynowej: pakowaczy, sortowaczy, magazynierów, logistyków oraz kierowców samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych.

Powiat opoczyński znany z wytwarzania podłogowych i ściennych płytek ceramicznych od lat zmagają się z problemami z obsadą stanowisk na liniach produkcyjnych Ceramiki Paradyż. Brakuje głównie ceramików przemysłowych, ale i pracowników do obsługi zapasów magazynowych.

W powiecie wieluńskim, w którym swoją siedzibę mają Wieluńskie Zakłady Wielton – największy producent naczep, przyczep i zabudów samochodowych w Europie, zatrudnienie znajdują osoby z wykształceniem technicznym mechanicznym oraz ślusarze.

Powiat radomszczański kultywujących tradycję wyrobu mebli, to centrum stolarzy i tapicerów meblowych.

Z kolei przemysł farmaceutyczny umiejscowiony w Łodzi oraz w powiatach: pabianickim, zgierskim, kutnowskim i łowickim daje zatrudnienie chemikom, biochemikom, laborantom i pracownikom produkcji.

Powiaty północne oraz północno wschodnie województwa łódzkiego: skierniewicki, łowicki, kutnowski, rawski słyną z nowoczesnego rolnictwa i sadownictwa. Pracę znajduje tu wielu pracowników pomocniczych w ogrodnictwie i rolnictwie.

Stolica województwa jest ośrodkiem skupiającym fabryki produkujące sprzęt AGD oraz centra outsourcingu procesów biznesowych (BPO). Łódź to także baza przemysłu tekstylnego z zapleczem badawczym i wsparciem technologicznym ze strony uczelni oraz instytucji związanych z włókiennictwem. Choć nadal posiada wizytówkę jednego z najbardziej aktywnych miast branży odzieżowej w Polsce należy podkreślić, iż produkcji w tej dziedzinie działalności zmalała w porównaniu z końcem

ubiegłego wieku i przeniosła się z wielkich zakładów do małych i średnich przedsiębiorstw.

Podobnie jak w latach poprzednich i w roku 2020 powiat miasto Łódź przedstawił wykaz zawodów deficytowych. W tymże zestawieniu licznie pojawiły się specjalności z grupy monterów oraz kategorii operatorów. Pilnie poszukiwani są także magazynierzy, pracownicy ds. rachunkowości księgowości oraz robotnicy budowlani i murarze. Na liście zawodów deficytowych widnieją również specjaliści: lekarze, pielęgniarki i położne, inżynierowie budownictwa, nauczyciele praktycznej nauki zawodu, nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących, pracownicy ds. finansowo-księgowych ze znajomością języków obcych, pracownicy ds. jakości, specjaliści ds. zarządzania zasobami ludzkim i rekrutacji, specjaliści elektroniki, automatyki i robotyki oraz wychowawcy w placówkach oświatowych i opiekuńczych.

Na rynku pracy dostępne są też miejsca pracy, na które niełatwo znaleźć obsadę kadrową. Brak jest chętnych do wykonywania ciężkiej, fizycznej pracy np. w grupie zawodów: masarze i przetwórcy ryb. Od lat zawodem pilnie poszukiwanym są pielęgniarki i położne. W ślad za tym idą fizjoterapeuci i masażyści. W wielu powiatach zawodami deficytowymi są opiekunowie osób starszych bądź niepełnosprawnych w domach pomocy społecznej czy innych placówkach opiekuńczych, Branża budowlana wciąż pilnie poszukuje operatorów i mechaników sprzętu do robót zmiennych. Monterów instalacji budowlanych, murarzy, tynkarzy czy betoniarzy¹⁹.

¹⁹ Rynek Pracy w województwie łódzkim w 2020 roku, publikacja Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, Łódź, kwiecień 2021r., s. 77-82

Rzemiosło

Dominujące kierunki działalności mikrofirm rzemieślniczych powiatu brzezińskiego to przede wszystkim: usługi budowlane, mechanika, fryzjerstwo, handel, naprawa oraz dekarstwo. Działalność krawiecka (firmy i pracownie krawieckie) zajmuje szczególne miejsce na gospodarczej mapie powiatu. Niegdyś dynamicznie rozwijająca się gałąź lokalnej gospodarki, dziś zdaje się przechodzić regres. Wiele firm zostało zamkniętych. Oprócz kryzysu, który dotknął w największym stopniu małe firmy, istotny wpływ na tę sytuację zdaje się mieć także trudna do pokonania konkurencja z produkcją chińską. W obliczu tej konkurencji, jedyną w zasadzie rozsądną receptą na przetrwanie firm z tej branży zdaje się być specjalizacja w wytwarzaniu produktów jakościowych, także na eksport. Ale nawet wówczas należy poważnie liczyć się z faktem, że krawiectwo na terenie powiatu brzezińskiego nie odrodzi się już swym dawnym kształcie, jako rodzaj działalności posiadający znaczny udział w lokalnym rynku dóbr i usług.

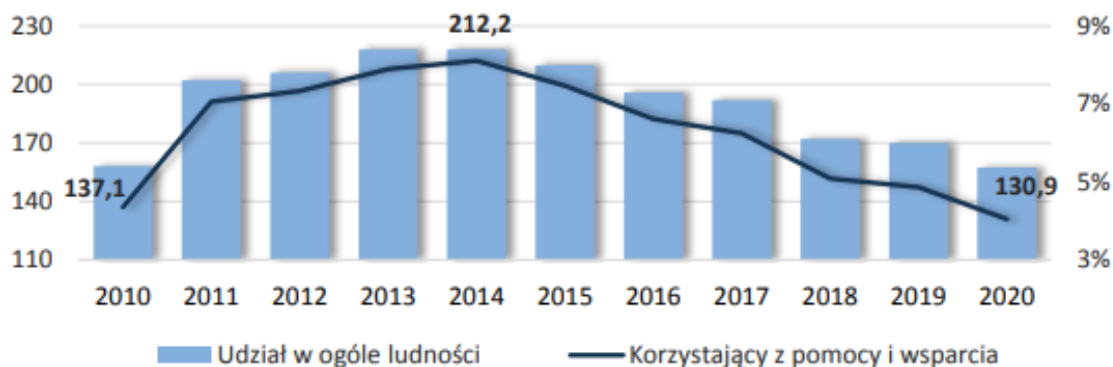
W powiecie łowickim dominuje rzemiosło artystyczne naznaczone folklorem i nawiązujące do historycznego dziedzictwa Ziemi Łowickiej. Miewa charakter mniej lub bardziej zinstytucjonalizowany – tzn. nie zawsze bywa rejestrowana – przez co trudno jest w pełni ocenić jej skalę.

2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców na obszarach wiejskich

Osoby i rodziny korzystające z pomocy

W województwie łódzkim łącznie w 2020 roku wsparcia udzielono 130 867 osobom, które stanowiły 5,4% ogółu ludności województwa łódzkiego. W stosunku do roku 2019 jest to o 16,5 tys. osób mniej i o ponad 20,5 tys. osób mniej w stosunku do roku 2018. Od roku 2015 (126 554 świadczenia społeczne) obserwowany jest spadek liczby, korzystających z pomocy i wsparcia w województwie łódzkim. Niemniej jednak wyraźny spadek skali korzystania przez mieszkańców województwa łódzkiego z pomocy i wsparcia w 2020 roku należy łączyć z wystąpieniem epidemii

związanej z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2, która wymusiła zmianę dotychczasowego modelu funkcjonowania w wielu obszarach życia, w tym również sposobu i zakresu świadczenia usług w ramach systemu pomocy społecznej.

Ryc. 18 Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności województwa łódzkiego w latach 2010-2020, źródło: Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020 s. 35-36.

Liczba osób korzystających z różnego rodzaju świadczeń społecznych to rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną – świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania.

Liczba mieszkańców korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego zdecydowanie różni się od średniej dla całego województwa odnotowanej w 2020 roku. Największy odsetek osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w stosunku do ludności powiatów odnotowano w powiecie brzezińskim (9,4%), poddębickim (9,1%), tomaszowskim (8,4%) i wieluńskim (7,9%). Natomiast najmniejszy w miastach: Łodzi (3,7%), Piotrkowie Trybunalskim (3,1%) oraz powiecie łaskim (3,6%)²⁰.

²⁰ Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020 s. 35-36.

Jedną z niepokojących tendencji utrzymujących się w strukturze osób korzystających z systemu pomocy społecznej jest długotrwałe pozostawanie w systemie świadczeń. Lata 2013-2017 były okresem wyraźnego nasilenia tego zjawiska. W latach 2018-2020 nastąpiła względna stabilizacja skali długotrwałego pozostawania w systemie świadczeń i wynosiła odpowiednio 56,4% w roku 2018, 56,6% w roku 2019 i 54,8% w roku 2020.

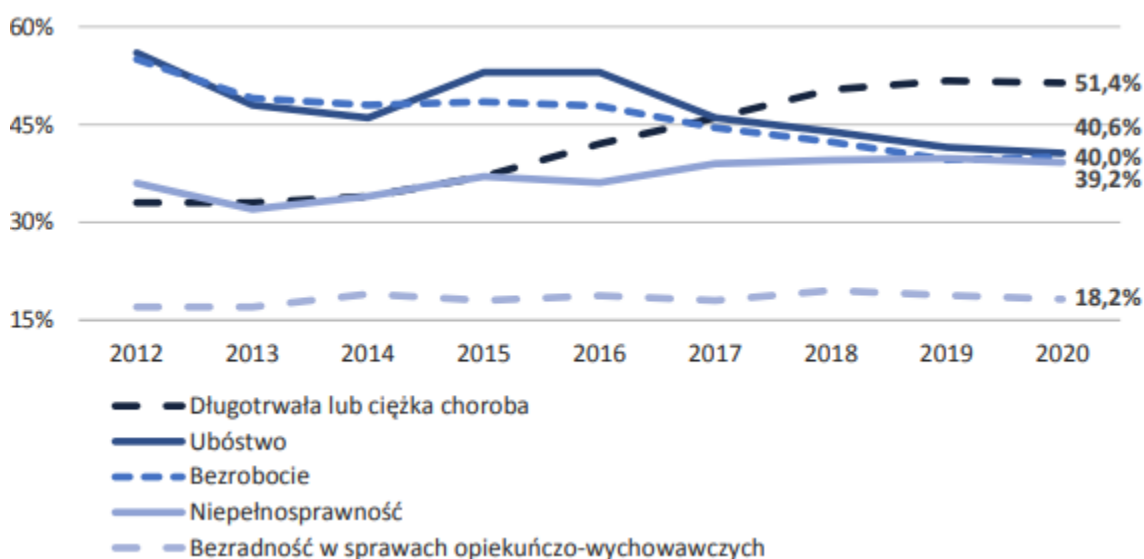
Zgodnie z danymi ze sprawozdań przekazywanych w ramach Oceny zasobów pomocy społecznej, w roku 2021 przewidywana sytuacja w tym zakresie nie ulegnie większym zmianom (odsetek osób długotrwałe korzystających ze świadczeń na poziomie około 55,0%) (Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020 s.39)

Najbardziej rozpowszechnioną formą wsparcia w województwie łódzkim są świadczenia pieniężne. W 2020 roku wsparciem w postaci świadczeń pieniężnych objęto 67,0% osób. Świadczenia te w roku 2019 wyniosły 63,6%. Ze świadczeń niepieniężnych skorzystało w 2020 roku 39,5% wszystkich świadczeniobiorców (o około 4 p. proc. mniej niż rok wcześniej).

W województwie łódzkim najczęstszymi przyczynami korzystania z pomocy w 2020 roku są: długotrwała lub ciężka choroba (51,4%), ubóstwo (40,6%), bezrobocie (40%), niepełnosprawność (39,2%), oraz bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (18,2%). Inne, rzadziej występujące powody udzielenia wsparcia to potrzeba ochrony macierzyństwa (8,9%), alkoholizm (7,8%), bezdomność (3,1%)

Struktura głównych powodów udzielania pomocy w województwie łódzkim w 2020 roku jest zbliżona do obserwowanej w roku ubiegłym. Nieznaczny wzrost udziału rodzin otrzymujących wsparcie odnotowano jedynie w przypadku pomocy udzielanej z powodu bezrobocia (40,0% wobec 39,6% w roku 2019), natomiast wśród pozostałych powodów obserwowane były niewielkie spadki tego udziału (największy w przypadku pomocy udzielanej z powodu ubóstwa – spadek o niespełna 1 p. proc.

w porównaniu do roku 2019). Od roku 2012 obserwowana jest wyraźna tendencja spadkowa udziału rodzin korzystających z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa (z okresowym wzrostem w latach 2015-2016) i bezrobocia oraz znaczny wzrost skali korzystania z pomocy z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby. Tendencja wzrostowa obserwowana jest również w przypadku pomocy udzielanej z powodu niepełnosprawności. Udział rodzin otrzymujących wsparcie ze względu na bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego utrzymuje się na względnie stałym poziomie²¹.

Ryc. 19 Główne powody udzielenia pomocy i wsparcia rodzinom (w %) w województwie łódzkim latach 2012-2020, źródło: Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020 s. 40.

Ubóstwo jako jedna z przyczyn korzystania z pomocy społecznej

Ubóstwo ekonomiczne, pomimo tendencji spadkowej nadal stanowi w województwie łódzkim istotny problem społeczny. Ważną determinantą ubóstwa jest bezrobocie, niski status zawodowy i skład gospodarstwa domowego – w tym

²¹ Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020 s. 40.

przede wszystkim liczba dzieci (ta zależność zmieniła się prawdopodobnie po wdrożeniu programu Rodzina 500 plus).

GUS przedstawia kilka granic ubóstwa. Przyjęcie granicy ubóstwa na poziomie minimum egzystencji pozwala na oszacowanie skali ubóstwa skrajnego, ukazującego te gospodarstwa domowe i osoby, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe .

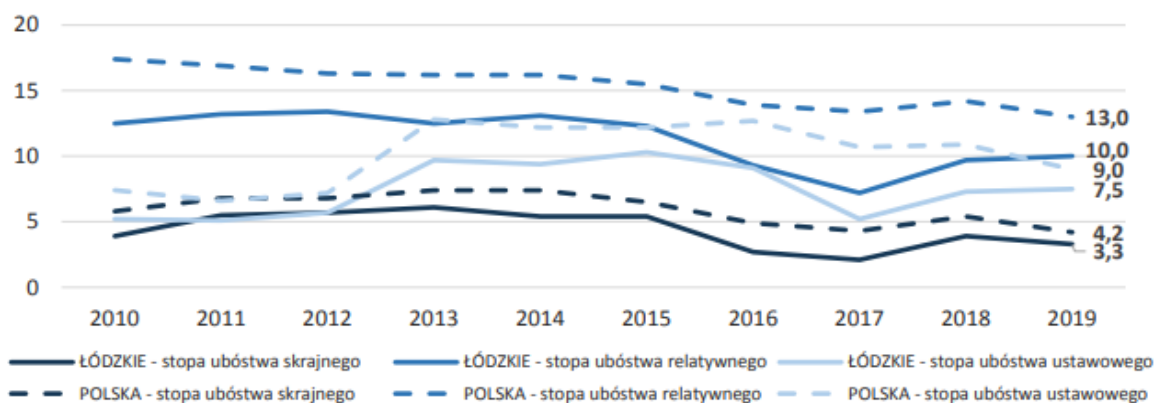
Uwzględnienie tzw. granicy ustawowej wskazuje na grupę osób , która zgodnie z obowiązującymi przepisami jest uprawniona do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej. Z kolei zastosowanie relatywnej granicy na poziomie 50% średnich wydatków pokazuje tych, których poziom konsumpcji jest niższy niż większości ludzi w Polsce i odbiega znacząco od poziomu przeciętnego²².

Tab. 9 Zasięg ubóstwa w latach 2011 – 2014 i roku 2019. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Ubóstwo w Polsce, s. 7 i in., oraz Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź 2021 s. 31.*

% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej														
granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)					relatywnej granicy ubóstwa					ustawowej granicy ubóstwa				
2011	2012	2013	2014	2019	2011	2012	2013	2014	2019	2011	2012	2013	2014	2019
5,5	5,7	6,1	5,4	3,3	13,2	13,4	12,5	13,1	10,0	5,1	5,7	9,7	9,4	7,5

W 2019 r. wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym w województwie łódzkim osiągnęła 10,0%. Lata 2015-2019 to okres znaczącego spadku ubóstwa skrajnego z 5,4% do 3,3% tj. o 2,1 p.p. oraz ubóstwa relatywnego z 12,3% do 10,0% tj. o 2,3 p.p.

²² GUS, Ubóstwo w Polsce w latach 2019 i 2020, GUS, s. 13 i in).

Ryc. 20 Odsetek osób żyjących poniżej granic ubóstwa (w%) w województwie łódzkim i Polsce w latach 2010-2019 , źródło: Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.

W województwie łódzkim wskaźnik ubóstwa skrajnego osiągnął w 2019 roku wartość niższą niż rok wcześniej, natomiast wartości pozostałych dwóch wskaźników wzrosły. W Polsce wszystkie wskaźniki osiągnęły wartości niższe niż w roku 2018. Było to możliwe m.in. dzięki dużym transferom społecznym (500+, „trzynaste emerytury”) (Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi Łódź 2021)

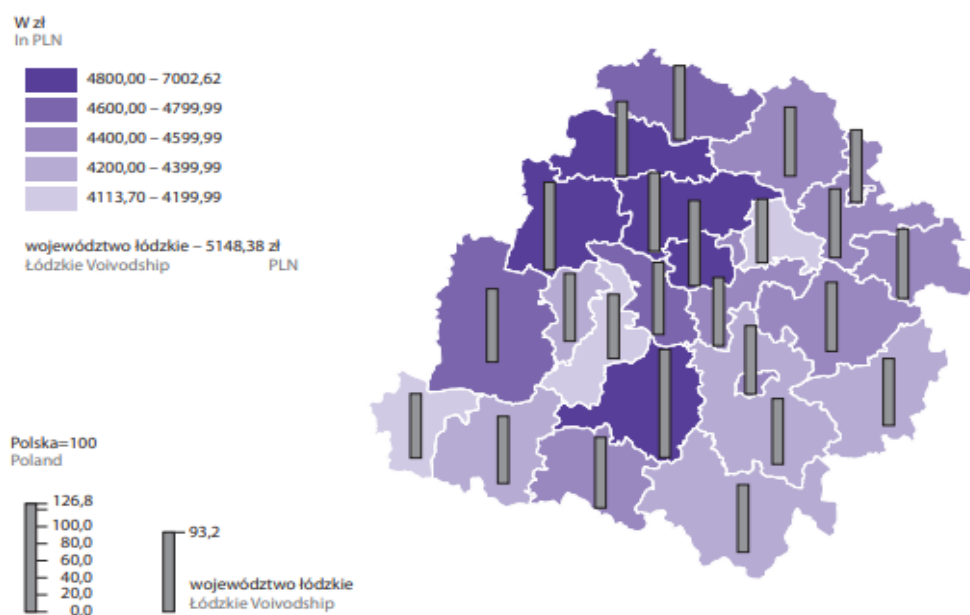
Osoby bezdomne

Na podstawie wyników badania bezdomności przeprowadzonego w ramach NSP 2011 r., wyróżniono dwie kategorie osób bezdomnych i ustalono, że w województwie łódzkim osób bezdomnych było 1563. Wśród nich 37,4 % to osoby bezdomne „bez dachu nad głową”, a 62,6% to osoby „bez miejsca zamieszkania” przebywające w obiektach zbiorowego zakwaterowania. (NSP2011 r. GUS) . W 2019 roku w województwie łódzkim odnotowano 1788 osób bezdomnych oraz dysponowano 984 miejscami noclegowymi w 23 lokalach²³.

²³ Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030, s. 32.

Przeciętny miesięczny dochód i wynagrodzenie

W zakresie wartości przeciętnego miesięcznego dochodu w woj. łódzkim na 1 osobę ogółem obserwuje się sukcesywny wzrost dochodu. Za 2020 r. wyniósł 1871,83 zł i był wyższy o 3,4% od dochodu sprzed roku. W 2016 r. wyniósł on 1458,23 zł, w 2015 r. - 1362,03 zł, a w 2014 r. - 1293,36 zł. Płace wyższe niż przeciętnie w województwie odnotowano jedynie w trzech powiatach: bełchatowskim (7002,62 zł; wyższe o 36,0%), poddębickim (5688,39 zł; wyższe o 10,5%) oraz Łodzi (5510,99 zł; wyższe o 7,0%). Najniższe wynagrodzenia zanotowano w powiatach: brzezińskim (4113,70 zł; niższe niż przeciętnie w województwie o 20,1%), łaskim (4162,46 zł; niższe o 19,2%) oraz wieruszowskim (4165,25 zł; niższe o 19,1%)²⁴.

Ryc. 21 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 roku, źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2022, Urząd Statystyczny w Łodzi.

²⁴ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2022, Urząd Statystyczny w Łodzi, s. 90.

2.5. Infrastruktura na obszarach wiejskich

Informacje ogólne dotyczące sieci kanalizacyjnej i wodociągowej na obszarach wiejskich województwa łódzkiego

W latach 2014-2018 długość sieci wodociągowej w województwie łódzkim zwiększyła się o ponad 0,5 tys. km, z tego 3/4 (0,4 tys. km) wybudowano na terenach wiejskich. Liczba przyłączy wzrosła o ponad 17 tys., w tym o 12,6 tys. na obszarach wiejskich. W tym samym okresie sieć kanalizacyjna wydłużyła się o 0,8 tys. km (czyli o 13,1%), w tym o 0,6 tys. km na wsi. Jednocześnie powstało 23,5 tys. nowych przyłączy, z których prawie połowa (47,5%) powstała na obszarach wiejskich²⁵.

Tab. 10 Rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w województwie łódzkim w latach 2014-2018 z wyszczególnieniem obszarów wiejskich, *Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: „Infrastruktura komunalna w województwie łódzkim w latach 2014-2018”*.

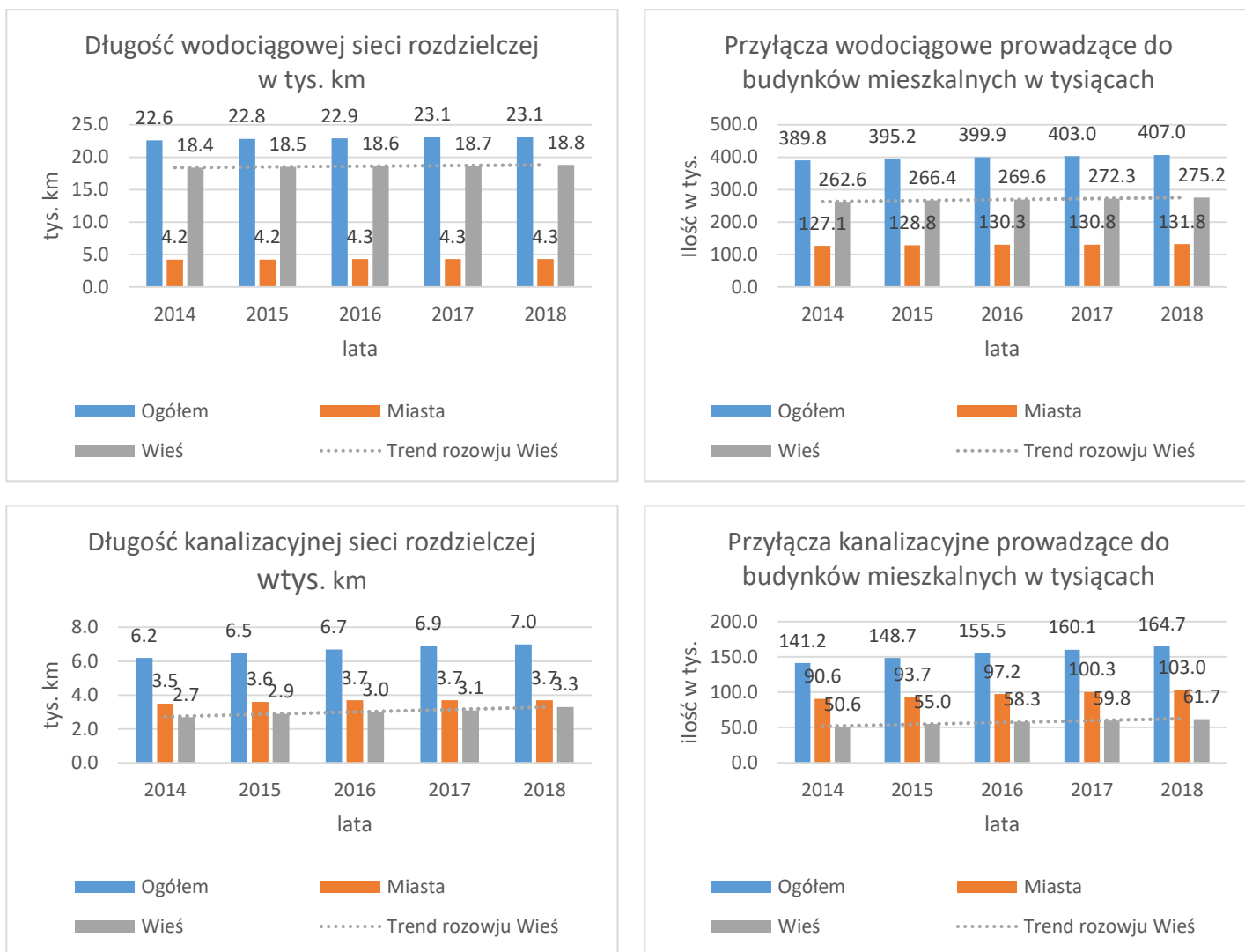
Sieć wodociągowa						
Specyfikacja	Rodzaj terenu	Lata				
		2014	2015	2016	2017	2018
Długość sieci rozdzielczej w tys. km	Ogółem	22,6	22,8	22,9	23,1	23,1
	Miasta	4,2	4,2	4,3	4,3	4,3
	Wieś	18,4	18,5	18,6	18,7	18,8
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych ^{a)} w tysiącach	Ogółem	389,8	395,2	399,9	403,0	407,0
	Miasta	127,1	128,8	130,3	130,8	131,8
	Wieś	262,6	266,4	269,6	272,3	275,2
Sieć kanalizacyjna						
Specyfikacja	Rodzaj terenu	Lata				
		2014	2015	2016	2017	2018
Długość sieci rozdzielczej ^{b)} w tys. km	Ogółem	6,2	6,5	6,7	6,9	7,0
	Miasta	3,5	3,6	3,7	3,7	3,7
	Wieś	2,7	2,9	3,0	3,1	3,3
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych ^{c)} w tysiącach	Ogółem	141,2	148,7	155,5	160,1	164,7
	Miasta	90,6	93,7	97,2	100,3	103,0
	Wieś	50,6	55,0	58,3	59,8	61,7

a - Łącznie z przyłączami prowadzącymi do budynków zbiorowego zamieszkania.

b - Długość czynnej sieci sanitarnej (bez przykanalików) łącznie z kolektorami. b Łącznie z przyłączami prowadzącymi do budynków zbiorowego zamieszkania.

c - Łącznie z przyłączami prowadzącymi do budynków zbiorowego zamieszkania.

²⁵ Źródło danych GUS: „Infrastruktura komunalna w województwie łódzkim w latach 2014-2018”

Ryc. 22 Dane dotyczące sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na terenie województwa
Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: „Infrastruktura komunalna w województwie łódzkim w latach 2014-2018

Powyższe dane dotyczące długości sieci oraz liczby przyłączy wskazują na wyraźną tendencję wzrostową co z pewnością wywiera korzystny wpływ na jakość życia mieszkańców województwa. Wg stanu na dzień 31 grudnia 2020 r. na terenie obszarów wiejskich województwa łódzkiego zwodociągowanych było 92,3% budynków mieszkalnych. Najwyższy wskaźnik zwodociągowania obszarów wiejskich (budynki mieszkalne podłączone do infrastruktury technicznej - w % ogółu budynków mieszkalnych) wśród powiatów województwa łódzkiego (z wyłączeniem

miast na prawach powiatu) miał powiat zduńskowolski – 97,9%, najmniejszy zaś powiat rawski – 79,1%.

Tab. 11 Odsetek budynków mieszkalnych podłączonych do sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej na obszarach wiejskich w województwie łódzkim w podziale na powiaty. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych*

Budynki mieszkalne podłączone do sieci wodociągowej

Powiat	2020 r.
Powiat zduńskowolski	97,9
Powiat tomaszowski	97,7
Powiat brzeziński	97,6
Powiat wieruszowski	96,0
Powiat pajęczański	95,9
Powiat piotrkowski	94,5
Powiat łódzki wschodni	94,4
Powiat kutnowski	94,0
Powiat łęczycki	94,0
Powiat wieluński	93,7
Powiat łowicki	92,4
Powiat pabianicki	92,1
Powiat bełchatowski	91,6
Powiat radomszczański	91,5
Powiat zgierski	91,4
Powiat poddębicki	91,0
Powiat sieradzki	90,2
Powiat opoczyński	89,1
Powiat skierniewicki	87,7
Powiat łaski	86,2
Powiat rawski	79,1

Budynki mieszkalne podłączone do sieci kanalizacyjnej

Powiat	2020 r.
Powiat opoczyński	48,8
Powiat tomaszowski	35,5
Powiat wieluński	29,2
Powiat pajęczański	28,1
Powiat zduńskowolski	26,8
Powiat radomszczański	25,7
Powiat pabianicki	24,9
Powiat bełchatowski	24,8
Powiat piotrkowski	23,7
Powiat łaski	19,2
Powiat łódzki wschodni	18,8
Powiat łowicki	13,6
Powiat sieradzki	13,6
Powiat skierniewicki	13,5
Powiat łęczycki	12,9
Powiat kutnowski	11,7
Powiat poddębicki	10,0
Powiat zgierski	9,7
Powiat brzeziński	8,0
Powiat rawski	5,1

Według stanu na dzień 31 grudnia 2020 r. na terenie obszarów wiejskich województwa łódzkiego skanalizowanych było 22,4% budynków mieszkalnych. Najwyższy wskaźnik skanalizowania obszarów wiejskich (budynki mieszkalne podłączone do infrastruktury technicznej - w % ogółu budynków mieszkalnych) wśród powiatów województwa łódzkiego (z wyłączeniem miast na prawach powiatu) miał powiat wieruszowski 51,3%, najmniejszy zaś powiat rawski – 5,1%.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2020 r. na terenach wiejskich udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej kształtował się na poziomie 26,7% (wzrost o 11,7 p.p. w porównaniu z 2010 r.). Wśród gmin województwa łódzkiego największy udział mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej odnotowano w: gminie wiejskiej Bolesławiec (96,7%) oraz gminach miejskich Bełchatów (95,1%) i Brzeziny (94,2%), a najniższy odsetek korzystających wystąpił w gminach wiejskich Aleksandrów i Witonia (po 0,5%). W 18 gminach nie korzystano z sieci kanalizacyjnej. W latach 2010–2020 długości sieci kanalizacyjnej zwiększyła się o 2,7 tys. km (o 56,4%), w tym na terenach wiejskich województwa łódzkiego o 1,8 tys. km (o 101,7%)²⁶.

Pobór i zużycie wody

Pobór wody na potrzeby ludności i gospodarki narodowej należy do głównych presji antropogenicznych wywieranych na środowisko wodne. Woda jest jednym z najważniejszych zasobów na ziemi, mającym zasadnicze znaczenie dla wszystkich form życia. Zarówno ilość, jak i jakość zasobów wodnych ma kluczowe znaczenie dla zdrowia oraz dla wszystkich sektorów gospodarki, co powoduje, że staje się ona czynnikiem decydującym o poziomie życia społeczeństwa. Dla realizacji kompleksowej polityki wodnej krajów Unii Europejskiej ustanowiona została Ramowa Dyrektywa Wodna, której celem jest poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych, przy zachowaniu trwałej równowagi pomiędzy zjawiskami naturalnymi, a działalnością człowieka, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Ponieważ woda jest jednym z zasobów determinujących rozwój społeczno-gospodarczy regionu, sprawą fundamentalną jest właściwe,

²⁶ Źródło danych GUS: „Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego 2022”.

racjonalne gospodarowanie jej zasobami. Nabiera to szczególnego znaczenia w rejonach, w których występuje deficyt wody.

W latach 2000-2020 pobór wody (bez nawodnień w rolnictwie i leśnictwie) na potrzeby gospodarki narodowej i ludności zmniejszył się o 20% (z 10,9 km³ w 2000 r. do 8,7 km³ w 2020 r.), natomiast w stosunku do roku 2019 nastąpił spadek o 6,5%.

Rozkład wielkości poborów wody w poszczególnych sektorach gospodarki na przestrzeni ostatnich 20 lat nie ulegał istotnym zmianom. Proporcje wykorzystania wody kształtowały się następująco: 68% wody dla przemysłu, 23% dla gospodarki komunalnej, 9% do napełniania i uzupełniania stawów rybnych. W 2020 r. łączne zapotrzebowanie na wodę dla przemysłu, rybactwa (napełnianie i uzupełnianie stawów rybnych) oraz eksploatacji sieci wodociągowej wynosiło 8,7 tys. hm³. Największy udział w poborze wody (ok. 68%), przypadają na cele produkcyjne (5 910 hm³, wobec 6 275 hm³ w 2019 r.). Zmniejszył się pobór wody do napełniania i uzupełniania stawów rybnych z 847 hm³ w 2019 r. do 802 hm³ w 2020 r. Pobór wody na potrzeby eksploatacji sieci wodociągowej spadł o ok. 176 hm³ w stosunku do 2019 r. i wyniósł 1 955 hm³.

Głównym źródłem zaopatrzenia gospodarki narodowej w wodę są wody powierzchniowe. Ich pobór w 2020 r. wyniósł 6,9 km³ i pokrył ok. 80% potrzeb. Wody powierzchniowe wykorzystywane były głównie do celów produkcyjnych w przemyśle²⁷.

Województwo łódzkie narażone jest na deficyt wody, ponieważ posiada niewielkie zasoby wód powierzchniowych (położenie województwa na granicy wododziału Wisły i Odry), a zasoby wód podziemnych szacuje się na niecałe 8% ogólnych zasobów kraju, przy czym dodatkową wadą jest nierównomierne rozmieszczenie zbiorników wód podziemnych.

²⁷ Źródło danych GUS: „Ochrona środowiska 2021”.

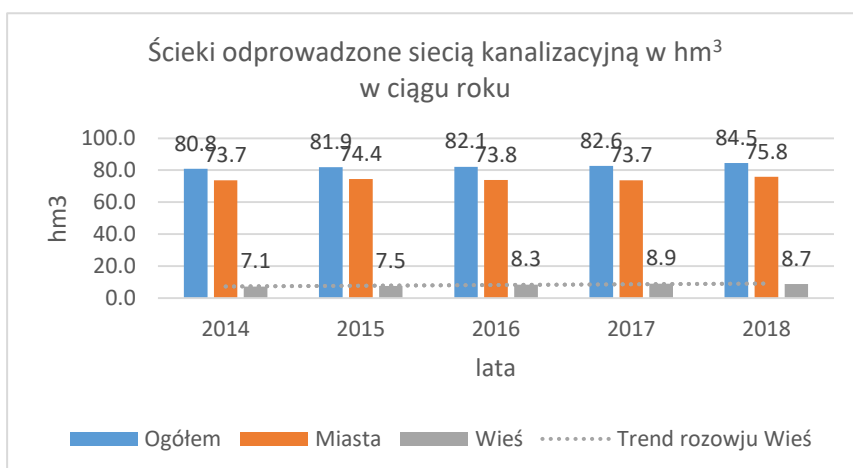
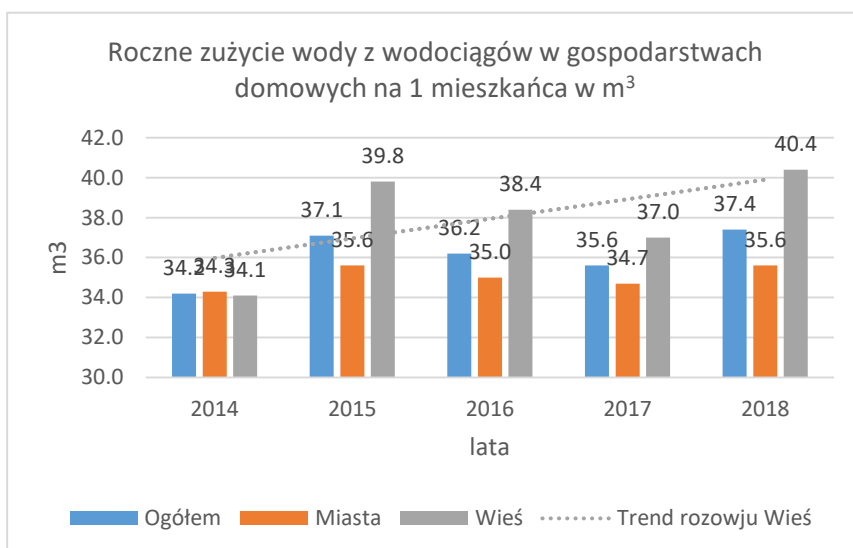
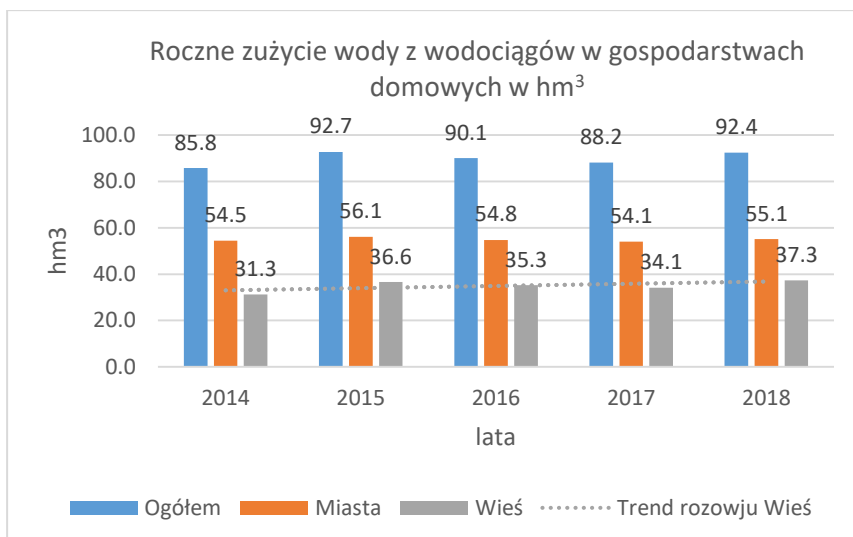
Według danych Urzędu Statystycznego w Łodzi, w roku 2021 pobór wody w województwie łódzkim wyniósł 290,3 hm³, natomiast zużycie – 268,2 hm³. Największy udział w poborze wody miał sektor komunalny – 48%, następnie przemysł – 33% i rolnictwo i leśnictwo – około 19%²⁸.

Na potrzeby komunalne woda pobierana była głównie z ujęć podziemnych, natomiast na cele produkcyjne z ujęć powierzchniowych. Do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania stawów rybnych używano w większości wodę z ujęć powierzchniowych.

Tab. 12 Stopień zużycia wody oraz odprowadzania ścieków komunalnych w województwie łódzkim w latach 2014-2018 z wyszczególnieniem obszarów wiejskich. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Sieć wodociągowa						
Specyfikacja	Rodzaj terenu	Lata				
		2014	2015	2016	2017	2018
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych w hm³ (w ciągu roku)	Ogółem	85,8	92,7	90,1	88,2	92,4
	Miasta	54,5	56,1	54,8	54,1	55,1
	Wieś	31,3	36,6	35,3	34,1	37,3
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca w m³ (w ciągu roku)	Ogółem	34,2	37,1	36,2	35,6	37,4
	Miasta	34,3	35,6	35,0	34,7	35,6
	Wieś	34,1	39,8	38,4	37,0	40,4
Sieć kanalizacyjna						
Specyfikacja	Rodzaj terenu	Lata				
		2014	2015	2016	2017	2018
Ścieki odprowadzone siecią kanalizacyjną w hm³ (w ciągu roku)	Ogółem	80,8	81,9	82,1	82,6	84,5
	Miasta	73,7	74,4	73,8	73,7	75,8
	Wieś	7,1	7,5	8,3	8,9	8,7

²⁸ Źródło danych GUS: Bank Danych Lokalnych .

Ryc. 23 Dane dotyczące zużycia wody oraz ilości ścieków odprowadzanych siecią kanalizacyjną w województwie łódzkim w latach 2014-2018. Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura poboru i zużycia wody w poszczególnych powiatach województwa wynika, w głównej mierze, ze stopnia ich zurbanizowania i uprzemysłowienia. Powiat bełchatowski, ze względu na lokalizację na swoim terenie Elektrowni „Bełchatów”, zdecydowanie przoduje pod względem wielkości poboru wody w województwie (wg. Danych GUS za 2021 r. pobór ogółem wyniósł 85,8 hm³ – co stanowi ok 30% całkowitego poboru dla województwa). Ilość wody pobranej przez PGE GiEK S.A. Oddział Elektrownia „Bełchatów” stanowiła ponad 90 % tego poboru. Woda pochodziła z ujęć powierzchniowych, jednak w rzeczywistości stanowiła mieszankę naturalnych wód powierzchniowych i wód kopalnianych, ponieważ do rzek, z których dokonywany jest pobór, odprowadzane są wody z systemów odwadniających Zakładu Górniczego KWB „Bełchatów”. Drugi pod względem wielkości poboru wody w roku 2021 był powiat łowicki (29,2 hm³ – ok 10% poboru w województwie) przede wszystkim ze względu na duże ilości wody zużywane do napełniania i uzupełniania stawów rybnych oraz do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie, choć trzeba zaznaczyć, że w stosunku do poprzednich lat ilość ta uległa znacznemu zwiększeniu²⁹.

Kolejne miejsca przypadły odpowiednio powiatom: tomaszowskiemu 20,3 hm³ m. Łodzi 19,7 hm³ i piotrkowskiemu 18,1 hm³. Zużycie wody w tych powiatach kształtowało się jednak inaczej niż pobór; zdecydowanie największe było w Łodzi – około 37,2 hm³, w powiecie tomaszowskim wynosiło – około 8,3 hm³, a w piotrkowskim wynosiło około 6,2 hm³. Dysproporcje między poborem i zużyciem wody spowodowane są tu faktem, iż prawie połowa zapotrzebowania na wodę Łodzi pokrywana jest z ujęć zlokalizowanych na terenie powiatu piotrkowskiego (studnie głębinowe ujęcia Bronisławów, Kalinko) i tomaszowskiego (ujęcie powierzchniowe Brzustówka na rzece Pilicy i studnie głębinowe ujęcia w Rokicinach).

²⁹ Źródło danych GUS: Bank Danych Lokalnych.

Tab. 13 Pobór i zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w powiatach województwa łódzkiego w roku 2021. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych*.

Nazwa	Ogółem		Eksploatacja sieci wodociągowej		Przemysł		Rolnictwo i leśnictwo (stawy rybne) ¹⁾	
	Pobór [dam ³]	Zużycie [dam ³]	Pobór ²⁾ [dam ³]	Zużycie [dam ³]	Pobór [dam ³]	Zużycie [dam ³]	Pobór [dam ³]	Zużycie [dam ³]
ŁÓDZKIE	290 302,0	268 191,3	139 500,0	115 838,3	95 748	97 299	55 054	55 054
Powiat bełchatowski	85 799,5	85 589,7	5 694,5	5 342,7	77 854	77 996	2 251	2 251
Powiat kutnowski	8 700,1	7 909,2	6 990,1	5 889,2	1 710	2 020	0	0
Powiat łaski	4 990,6	4 561,4	2 248,6	1 819,4	179	179	2 563	2 563
Powiat łęczycki	8 684,2	8 217,4	3 632,2	3 156,4	108	117	4 944	4 944
Powiat łowicki	29 179,9	28 274,0	5 472,9	4 505,0	1 764	1 826	21 943	21 943
Powiat łódzki wschodni	4 555,4	3 815,3	4 262,4	3 465,3	293	350	0	0
Powiat opoczyński	5 629,7	4 477,3	3 568,7	2 467,3	950	899	1 111	1 111
Powiat pabianicki	7 243,7	6 537,1	6 367,7	5 367,1	675	969	201	201
Powiat pajęczański	5 023,5	4 268,3	3 714,5	2 966,3	1 309	1 302	0	0
Powiat piotrkowski	18 101,4	6 214,3	15 575,4	3 693,3	1 116	1 111	1 410	1 410
Powiat poddębicki	9 735,3	9 014,6	2 606,3	1 886,6	272	271	6 857	6 857
Powiat radomszczański	16 928,7	15 165,2	6 599,7	4 763,2	961	1 034	9 368	9 368
Powiat rawski	4 147,4	3 654,3	2 411,4	1 918,3	116	116	1 620	1 620
Powiat sieradzki	7 202,1	5 559,9	6 331,1	4 670,9	871	889	0	0
Powiat skierniewicki	2 138,1	2 016,5	1 954,1	1 832,5	24	24	160	160
Powiat tomaszowski	20 274,7	8 317,5	17 766,7	5 743,5	1 407	1 473	1 101	1 101
Powiat wieluński	4 679,8	3 500,5	4 171,8	2 986,5	338	344	170	170
Powiat wierszowski	2 678,8	2 100,8	2 433,8	1 856,8	125	124	120	120
Powiat zduńskowolski	4 091,4	3 551,8	3 313,4	2 645,8	778	906	0	0
Powiat zgierski	12 029,5	10 430,4	9 174,5	7 460,4	1 620	1 735	1 235	1 235
Powiat brzeziński	1 717,0	1 513,0	1 606,0	1 402,0	111	111	0	0
Powiat m.Łódź	19 668,6	37 202,9	17 661,6	34 914,9	2 007	2 288	0	0
Powiat m.Piotrków Tryb.	3 943,2	3 395,9	3 338,2	2 766,9	605	629	0	0
Powiat m.Skierniewice	3 159,4	2 904,0	2 604,4	2 318,0	555	586	0	0

1) - dane dot. wyłączenie napełniania i uzupełniania stawów rybnych, GUS od 2018 r. nie dysponuje danymi dot. poboru/zużycia wody na potrzeby nawadniania użytków rolnych

2) - eksploatacja sieci wodociągowej z wód podziemnych i powierzchniowych

Pobór wód w województwie łódzkim w latach 2019 - 2021 oscylował w granicach ok 284 – 290 hm³ rocznie. W roku 2021 względem roku poprzedniego zanotowano wzrost poboru wody na potrzeby przemysłu oraz napełniania i uzupełniania stawów rybnych, natomiast od 2019 r. daje się zaobserwować systematyczny spadek poboru wynikającego z eksploatacji sieci wodociągowej wynikający ze zmniejszającego się poziomu zużycia wody przez gospodarstwa domowe.

Dąży się do ograniczenia poboru poprzez racjonalizację zużycia wody w sektorze produkcyjnym, likwidację nadmiernie wodochłonnych technologii, zmniejszenie strat w sieciach wodociągowych i ograniczenie jej marnotrawstwa przez odbiorców. Niemniej jednak na spadek lub wzrost zużycia wody w danym roku a co za tym idzie na zmiany w ilości pobieranej wody, wpływa szereg czynników takich jak np. modernizacja zakładów przemysłowych, powstawanie nowych zakładów, susza rolnicza lub jej brak czy wzrost świadomości obywateli w zakresie racjonalnego korzystania z zasobów wodnych. Dużym problem jest brak możliwości oceny stopnia zużycia zasobów wodnych przez gospodarstwa rolne. Wielu rolników w celu nawadniania gruntów rolnych korzysta z prywatnych studni nieobjętych systemem wodomierzy co uniemożliwia kontrolę eksploatacji wód głębinowych a tym samym zebrania wiarygodnych danych statystycznych dot. zużycia wód na potrzeby rolnictwa.

Jakość dróg lokalnych

Województwo łódzkie należy do regionów o dobrej dostępności drogowej. Poza autostradami (A2 i A1) i drogami ekspresowymi (S8 i częściowo zrealizowaną S14) przebiegają tu ważne drogi krajowe nr 1, 91, 92, 12, 74 pełniące znaczącą rolę w powiązaniach międzyregionalnych. Wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej wyniósł w 2020 r. – 116,9 km/100 km² i był wyższy od wskaźnika krajowego

(100,3 km/100 km²), natomiast wskaźnik długości dróg o nawierzchni twardej na 10 tys. mieszkańców wyniósł 87,4 km (krajowy 81,9 km). Pod względem gęstości autostrad i dróg ekspresowych (2,47 km/100 km²) województwo lokuje się na 2 miejscu w kraju natomiast w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na 3 miejscu z wynikiem 1,84 km. Region posiada również korzystny (niski) wskaźnik określający udział dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg wynoszący 21,3 % co daje 6 miejsce w skali kraju (wskaźnik krajowy to 30,57%).

Drogi publiczne wg. GUS ze względu na rodzaj nawierzchni dzielą się na drogi o nawierzchni twardej oraz drogi o nawierzchni gruntowej. Do dróg o nawierzchni twardej zalicza się drogi o nawierzchni twardej ulepszonej (z kostki kamiennej, klinkieru, betonu, z płyt kamiennieo-betonowych, bitumu) oraz drogi o nawierzchni nieulepszonej (o nawierzchni tłuczniowej i brukowej). Do dróg o nawierzchni gruntowej zalicza się drogi o nawierzchni z gruntu rodzimego oraz utrwalone w wyniku specjalnych zabiegów i preparacji gruntu rodzimego przy pomocy mieszanin wykonanych z gliny, żwiru, żużla, itp. Drogi ze względu na ich przebieg dzieli się na drogi w granicach administracyjnych miast oraz drogi zamiejskie³⁰.

Według danych GUS za 2020 r. na obszarze Polski długość dróg zamiejskich o nawierzchni twardej wyniosła 251 608,5 km z czego 231 872,1 km stanowiły drogi o nawierzchni twardej ulepszonej (głównie bitum-asfalt). Dla województwa łódzkiego wartości te wynosiły odpowiednio 17 588,8 km dla ogółu dróg o nawierzchni twardej oraz 16 398,5 km dla dróg o nawierzchni twardej ulepszonej³¹.

W województwie łódzkim na koniec 2020 roku było 194,4 km dróg zamiejskich typu ekspresowe, co oznacza że w stosunku do stanu na koniec 2015 roku nastąpił wzrost dróg ekspresowych o 1,4 km. Natomiast na terenie województwa wg stanu na

³⁰ Źródło danych GUS: <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/71,pojecie.html>.

³¹ Źródło danych GUS: Bank Danych Lokalnych.

koniec 2020 roku było 214,1 km dróg zamiejskich typu autostrady, a na koniec 2015 roku 178,7 km, co oznacza ich wzrost o 35,4 km (19,8%)³².

Analiza stanu infrastruktury drogowej na obszarach wiejskich

W celu dokonania miarodajnej analizy (jakościowej i ilościowej) stanu infrastruktury drogowej na obszarach wiejskich województwa łódzkiego założono, iż ową analizę należy oprzeć przede wszystkim o dane dot. tzw. dróg zamiejskich (znajdujących się po za granicami miast) oraz o dane dot. dróg gminnych i powiatowych (bez autostrad oraz dróg krajowych ekspresowych i wojewódzkich).

Tab. 14 Rozwój dróg zamiejskich w latach 2010-2020 w województwie łódzkim. Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.

Nazwa	Drogi zamiejskie o nawierzchni twardej								
	ogółem			krajowe			wojewódzkie		
	2010	2015	2020	2010	2015	2020	2010	2015	2020
Długość w [km]	15 328,5	16 688,0	17 588,8	1 028,3	1 141,0	1 181,7	1 029,2	1 155,3	1 159,6
wzrost o x% *		8,87	5,40		10,96	3,57		12,25	0,37
	w tym drogi zamiejskie o nawierzchni twardej ulepszonej (głównie asfaltowej):								
Długość w [km]	13 691,2	15 282,4	16 398,5	1 028,3	1 141,0	1 181,7	1 029,2	1 155,3	1 159,6
wzrost o x% *		11,62	7,30		10,96	3,57		12,25	0,37
Nazwa	Drogi zamiejskie o nawierzchni twardej								
	powiatowe			gminne					
	2010	2015	2020	2010	2015	2020			
Długość w [km]	6 491,7	6 521,0	6 541,9	6 779,3	7 870,7	8 705,6			
wzrost o x% *		0,45	0,32		16,10	10,61			
	w tym drogi zamiejskie o nawierzchni twardej ulepszonej (głównie asfaltowej):								
Długość w [km]	6 313,1	6 357,2	6 419,8	5 320,6	6 628,9	7 637,4			
wzrost o x% *		0,70	0,98		24,59	15,21			

* - wzrost o x% względem poprzedniego okresu

³² Źródło danych GUS: Bank Danych Lokalnych.

Powyższe dane wskazują na wzrost długości dróg publicznych zamiejskich ogółem, tj. łącznie na drogach krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych o nawierzchni twardej i nawierzchni twardej ulepszonej na koniec 2020 roku w stosunku do stanu na koniec 2015 roku, odpowiednio o 5,4% i 7,3%. W analizowanym czasie najwyższy wzrost wystąpił na drogach gminnych o nawierzchni twardej i twardej ulepszonej, odpowiednio 10,61% i 15,21%, a najniższy na drogach powiatowych odpowiednio 0,32 i 0,98%.

Tab. 15 Długość dróg gminnych w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego z wyszczególnieniem rodzaju nawierzchni - w latach 2010-2020*. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Jednostka terytorialna	Drogi o nawierzchni twardej [km]						Drogi o nawierzchni gruntowej [km]		
				w tym drogi o nawierzchni twardej ulepszonej [km]					
	2010	2015	2020	2010	2015	2020	2010	2015	2020
Województwo łódzkie	8 672,5	9 922,7	10 978,4	7 046,4	8 502,4	9 699,8	6 428,4	5 728,7	4 683,0
Powiat bełchatowski	527,4	523,9	537,9	441,7	464,3	494,7	356,3	353,8	312,5
Powiat kutnowski	581,5	823,1	860,8	480,9	731,4	793,0	271,0	220,7	194,7
Powiat łaski	265,5	274,0	328,5	181,9	204,3	259,7	437,8	384,6	155,9
Powiat łęczycki	408,4	511,4	553,9	352,9	476,8	518,5	268,3	188,1	202,4
Powiat łowicki	491,5	501,8	546,7	426,0	472,7	518,3	169,4	116,6	109,0
Powiat łódzki wschodni	369,7	353,7	404,5	280,1	304,7	386,0	386,9	357,3	238,2
Powiat opoczyński	325,9	388,6	428,9	273,8	345,3	404,3	166,4	224,2	218,9
Powiat pabianicki	316,8	349,5	418,9	267,0	306,5	380,1	265,6	203,7	161,2
Powiat pajęczański	372,7	411,7	396,6	318,8	369,1	367,6	314,8	274,2	272,5
Powiat piotrkowski	704,2	789,3	820,4	586,5	677,1	740,7	193,0	181,5	184,2
Powiat poddębicki	128,7	290,4	321,9	80,7	275,7	320,1	338,8	176,7	199,4
Powiat radomszczański	566,2	594,2	728,6	461,2	498,9	575,8	267,6	253,1	154,7
Powiat rawski	220,2	290,2	305,0	200,8	243,0	265,3	122,1	256,1	248,7
Powiat sieradzki	409,1	385,3	505,2	292,6	280,8	421,5	563,7	335,8	370,2
Powiat skierniewicki	316,0	381,5	431,7	287,5	352,8	405,7	144,6	151,3	189,2
Powiat tomaszowski	562,0	640,6	680,5	455,6	535,6	607,6	396,4	403,9	321,2
Powiat wieluński	436,4	508,5	593,2	218,4	283,5	347,8	463,3	516,1	198,6
Powiat wieruszowski	257,8	335,9	345,5	162,3	260,7	294,1	434,1	371,0	291,0
Powiat zduńskowolski	200,8	222,1	278,9	159,3	183,0	238,5	75,6	77,5	64,6
Powiat zgierski	458,5	555,8	635,2	424,2	510,3	570,1	496,0	407,6	328,9
Powiat brzeziński	168,3	197,9	248,3	139,9	163,5	210,2	34,7	20,8	36,4

* Do dróg gminnych zalicza się drogi o znaczeniu lokalnym niezaliczone do innych kategorii, stanowiące uzupełniającą sieć dróg służących miejscowym potrzebom, z wyłączeniem dróg wewnętrznych. Powiaty bez miast na prawach powiatu.

Powyższe dane wskazują na wyraźny trend wzrostowy w długości dróg o nawierzchni twardej i twardej ulepszonej oraz na wyraźną tendencję spadkową w długości dróg o nawierzchni gruntowej. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy są inwestycje realizowane przez samorzady gminne m.in. na skutek wsparcia oferowanego przez programy rządowe mające na celu poprawę stanu lokalnej infrastruktury drogowej. Do powiatów o największej długości dróg gminnych o nawierzchni twardej ulepszonej (docelowo najlepszej) należą powiaty: kutnowski (793 km), piotrkowski (740,7 km) i tomaszowski (607,6 km), natomiast najniższa długość dróg gminnych o nawierzchni twardej ulepszonej występuje w powiatach łaskim (259,7 km), zduńskowolskim (238,5 km) oraz brzezińskim (210,2 km).

Bardziej miarodajnym wskaźnikiem określającym jakość infrastruktury drogowej na obszarach wiejskich (wliczając również obszary miast bez miast na prawach powiatu) jest długość dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni twardej ulepszonej w [km] na 100 km² oraz ich długość w [km] na 10 tys. ludności – w odniesieniu do gęstości zaludnienia.

Należy wyraźnie zaznaczyć, że dane GUS dot. dróg gminnych i powiatowych (w ujęciu powiatu) nie wyodrębniają dróg gminnych i powiatowych na odcinki zamiejskie oraz na te które zlokalizowane są tylko w miastach. W związku z powyższym w celu zmniejszenia przekłamania statystycznego – odrzucono dane dot. miast na prawach powiatu w tym dwóch największych ośrodków miejskich czyli m. Łodzi oraz m. Piotrków Trybunalski.

Wysoki wskaźnik dot. długości dróg na 100 km² wskazuje na gęstą sieć drogową co przekłada się na dobre skomunikowanie powiatu (wliczając tylko drogi powiatowe i gminne bez dróg krajowych, ekspresowych i autostrad). Przoduje tutaj wg. danych z 2020 r. powiat kutnowski (150,8 km) i zduńskowolski (126,6 km) natomiast najniższą wartość uzyskały powiaty poddębicki (73 km) i opoczyński (71,4

km). Warto zaznaczyć, iż wysoką wartość tego wskaźnika uzyskały powiaty gęsto zaludnione natomiast niską powiaty mało zaludnione.

Tab. 16 Wskaźniki: Drogi gminne i powiatowe o nawierzchni twardej ulepszonej na 100 km² oraz na 10 tys. ludności - w odniesieniu do gęstości zaludnienia. Dane za 2020 r. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS*
źródło: Bank Danych Lokalnych.

Powiat	Drogi gminne i powiatowe na 100 km ²	ludność na 1 km ²	Powiat	Drogi gminne i powiatowe na 10 tys. ludności	ludność na 1 km ²
	[km]	[osoby/km ²]		[km]	[osoby/km ²]
Powiat kutnowski	150,8	108	Powiat łęczycki	188,5	64
Powiat zduńskowolski	126,6	179	Powiat skierniewicki	180,6	51
Powiat łódzki wschodni	123,9	145	Powiat poddębicki	157,3	46
Powiat zgierski	123,7	194	Powiat piotrkowski	145,1	64
Powiat łęczycki	120,2	64	Powiat wieruszowski	143,3	73
Powiat pabianicki	119,9	242	Powiat łowicki	140,2	79
Powiat łowicki	110,1	79	Powiat kutnowski	140,0	108
Powiat brzeziński	105,5	85	Powiat pajęczański	130,9	63
Powiat wieruszowski	104,2	73	Powiat rawski	125,4	75
Powiat tomaszowski	102,5	113	Powiat wieluński	124,0	82
Powiat wieluński	101,4	82	Powiat brzeziński	123,4	85
Powiat rawski	93,9	75	Powiat łaski	107,1	80
Powiat piotrkowski	92,6	64	Powiat radomszczański	100,7	77
Powiat skierniewicki	91,5	51	Powiat opoczyński	98,3	73
Powiat bełchatowski	90,6	116	Powiat sieradzki	94,8	78
Powiat łaski	86,1	80	Powiat tomaszowski	90,7	113
Powiat pajęczański	83,0	63	Powiat łódzki wschodni	85,3	145
Powiat radomszczański	78,0	77	Powiat bełchatowski	78,0	116
Powiat sieradzki	74,4	78	Powiat zduńskowolski	70,7	179
Powiat poddębicki	73,0	46	Powiat zgierski	63,8	194
Powiat opoczyński	71,4	73	Powiat pabianicki	49,6	242

Najwyższą wartość wskaźnika określającego długość dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni twardej ulepszonej na 10 tys. mieszkańców, uzyskały powiaty: łęczycki (188,5 km), skierniewicki (180,6 km) oraz poddębicki (157,3 km), najniższą zaś powiaty: zduńskowolski (70,7 km), zgierski (63,8 km) oraz pabianicki (49,6 km). W przypadku tego wskaźnika wysoką jego wartość uzyskały powiaty słabo zaludnione natomiast wysoką powiaty gęsto zaludnione.

Tab. 17 Wskaźnik motoryzacji w województwie łódzkim - samochody osobowe na 1000 mieszkańców. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Powiaty	samochody osobowe na 1000 ludności		
	2010	2015	2020
	[szt.]	[szt.]	[szt.]
Województwo łódzkie	448,4	544,7	666,6
Powiat bełchatowski	462,4	565,1	676,4
Powiat kutnowski	486,2	585,8	718,0
Powiat łaski	544,2	647,6	781,1
Powiat łęczycki	501,8	623,8	774,3
Powiat łowicki	485,7	572,0	687,8
Powiat łódzki wschodni	517,5	629,1	746,4
Powiat opoczyński	419,4	509,3	612,2
Powiat pabianicki	455,2	562,7	670,3
Powiat pajęczański	458,4	553,8	669,6
Powiat piotrkowski	442,6	540,0	656,3
Powiat poddębicki	519,9	598,3	734,9
Powiat radomszczański	430,4	533,1	664,0
Powiat rawski	485,7	583,7	716,3
Powiat sieradzki	488,0	588,7	734,2
Powiat skierniewicki	493,6	598,0	725,8
Powiat tomaszowski	430,4	527,8	641,7
Powiat wieluński	455,9	557,0	682,3
Powiat wieruszowski	521,4	640,0	768,3
Powiat zduńskowolski	478,9	562,7	683,6
Powiat zgierski	442,9	530,2	634,8
Powiat brzeziński	509,7	609,1	753,7
Powiat m.Łódź	408,0	502,0	624,5
Powiat m. Piotrków Tryb.	416,2	483,3	609,1
Powiat m.Skierniewice	421,4	494,6	589,6

Województwo łódzkie wykazuje duże potrzeby w zakresie inwestycji w infrastrukturę drogową ze względu na duże natężenia ruchu na sieci dróg. Wskaźnik motoryzacji w województwie znacznie wzrósł w porównaniu z 2010 r. (448,4 samochodów osobowych/1000 mieszkańców) i w 2020 r. wyniósł 666,6 samochodów osobowych na 1000 mieszkańców. Poniższe zestawienie wskazuje na widoczny trend wzrostowy liczby samochodów osobowych na 1000 mieszkańców. W 2010 r. liczba zarejestrowanych samochodów osobowych w województwie łódzkim wynosiła 1,14 mln natomiast w 2020 r. już 1,63 mln.

Identyfikacja problemów i możliwości rozwojowych transportu drogowego

Mimo zdynamizowania procesów inwestycyjnych i modernizacyjnych prowadzonych na sieci drogowej, nadal głównym problemem jest niedostosowanie znacznej części dróg krajowych, wojewódzkich i lokalnych (powiatowych i gminnych) do potrzeb transportowych w zakresie parametrów funkcjonalno-technicznych. Szczególnie istotnym problemem są niskie parametry techniczne (szerokość, nośność) i stan nawierzchni (zły i niezadowalający) dróg stanowiących dojazdy do węzłów autostradowych i węzłów na drogach ekspresowych. Problem ten dotyczy także dróg wyprowadzających ruch z Łodzi w kierunku autostrad i dróg ekspresowych, gdyż istniejące drogi łączące układ drogowy Łodzi z węzłami są niedostosowane do zwiększającego się ruchu. Największe potrzeby poprawy jakości infrastruktury wykazują drogi wojewódzkie najbardziej obciążone ruchem. W zakresie dróg lokalnych częstym problemem jest brak koordynacji prac inwestycyjnych prowadzonych przez różnych zarządców dróg (szczególnie widoczny na granicach samorządów), co nie daje pełnego efektu poprawy dostępności na całej sieci dróg lokalnych. Potrzeby inwestycyjne na drogach lokalnych, dotyczą dróg ważnych w powiązaniach regionalnych (ciągi drogowe stanowiące połączenie z siecią dróg krajowych i wojewódzkich) oraz dróg zapewniających dostępność w obszarach:

aktywności gospodarczej (Zagłębie Ceramiczno-Budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki, Zagłębie Górniczo - Energetyczne Bełchatów – Szczerców – Złoczew), nowo-urbanizujących się (Łódzki Obszar Metropolitalny), turystycznych (Obszary Turystyczne Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury) a także w Obszarach Strategicznej Interwencji w strefie bezpośredniego oddziaływania sieci TEN-T. Ponadto, problemem w powiązaniach komunikacyjnych gmin położonych w rejonie rzeki Pilicy jest brak przeprawy mostowej na odcinku ok. 30 km od Sulejowa do Przedborza. W związku z dynamicznym rozwojem motoryzacji w ostatnich latach, problemem jest zmniejszanie się przepustowości przeciążonych układów drogowych, szczególnie w obszarach śródmiejskich, gdzie możliwości rozbudowy sieci drogowej są ograniczone i stanowią tzw. „wąskie gardła”. Duże obciążenie dróg ruchem samochodowym (szczególnie ciężarowym) wpływa na wzrost uciążliwości dla mieszkańców poprzez zwiększenie emisji zanieczyszczeń i hałasu oraz stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa ruchu. Mankamentem układu drogowego jest brak obwodnic miast i miejscowości, przez które prowadzony jest ruch tranzytowy oraz ciężki. Pomimo, postępującego procesu realizacji strategicznego układu drogowego, brak jest inwestycji dopełniających ten układ drogowy, tj. ostatniego elementu „ringu łódzkiego” w postaci drogi ekspresowej S14 (inwestycja w trakcie realizacji), stanowiącej zachodnią obwodnicę Łodzi, oraz planowanych dróg ekspresowych S12 i S74 zapewniających sprawne połączenie regionu z południowo-wschodnią częścią kraju. Możliwość realizacji inwestycji krajowych oraz uruchomienie przedsięwzięć komplementarnych z poziomu regionalnego i lokalnego (dojazdy do węzłów), daje zaawansowany proces dokumentacyjny i proceduralny oraz uwzględnienie w Programie Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.).

Układ kolejowy

W porównaniu do infrastruktury drogowej infrastruktura kolejowa wywiera znacznie mniejszy wpływ na funkcjonowanie obszarów wiejskich, niemniej jednak nie można go pominąć. Modernizacja zarówno taboru kolejowego jak i linii kolejowych umożliwia mieszkańcom wsi i małych miejscowości coraz szybszy i sprawniejszy dojazd do miast. Niewątpliwie na poprawę dostępności komunikacyjnej mieszkańców obszarów wiejskich wpływa Łódzka Kolej Aglomeracyjna, łącząca miasta o dużym potencjale rolniczym/przetwórczym jak np. Łowicz, ze stolicą województwa. Warto zaznaczyć, iż transport kolejowy wykorzystywany jest również do przewozu płodów rolnych w tym do transportu transgranicznego.

Tab. 18 Długość linii kolejowych w latach 2010-2020 na obszarze województwa łódzkiego w km. *Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Łodzi*
źródło: Dane o województwie Dział XV Transport.

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
	w km			
* Linie kolejowe eksploatowane	1063	1069	1084	1079
w tym: zelektryfikowane	970	987	1016	1002
jednotorowe	392	393	399	393
dwu- i więcej torowe	671	676	685	686
Na 100 km ² powierzchni ogólnej	5,8	5,9	5,9	5,9

* Dane dotyczą sieci PKP oraz innych podmiotów, będących zarządcami infrastruktury kolejowej.

Zgodnie z danymi GUS za 2020 r. region charakteryzuje niższa od średniej krajowej gęstość sieci kolejowej (6,2 km/100km²), która w 2020 r. wyniosła 5,9 km/100km², przy całkowitej długości linii kolejowych wynoszącej 1079 km. Województwo łódzkie może za to poszczycić się najwyższym w kraju udziałem długości zelektryfikowanych eksploatowanych linii kolejowych w łącznej długości eksploatowanych linii wynoszącym aż 92,9% (współczynnik krajowy wynosi 62,6%).

Niezelektryfikowane pozostaje jedynie 77 km linii co stanowi 7,14% ogółu eksploatowanych linii kolejowych. Niezelektryfikowane pozostają linie: Nr 24 Piotrków Trybunalski - Bełchatów, Nr 25 na odcinku Tomaszów Mazowiecki - Opoczno - granica z woj. świętokrzyskim oraz Nr 53 na odcinku Tomaszów Mazowiecki – Spała.

Barierę dla przepustowości układu kolejowego stanowią również linie jednotorowe których długość w 2020 r. wyniosła 393 km (36,4%), z czego największe „wąskie gardła” stanowią linie: Nr 16 na odcinku Zgierz – Kutno oraz Nr 15 na odcinku Zgierz – Bednary.

Stan techniczny infrastruktury kolejowej ulega sukcesywnej poprawie, mimo że nadal nie dorównuje dynamiką realizacji infrastruktury drogowej. Do odcinków o relatywnie dobrych parametrach technicznych można zaliczyć linie: Nr 17 na odcinku Łódź Widzew – Koluszki i dalej Nr 1 na odcinku Koluszki – Skierniewice, gdzie w 2008 r. zakończono prace podnoszące prędkość do 140 km/h oraz zmodernizowaną również w 2008 r. linię Nr 3 Warszawa – Kunowice. Do połowy 2015 r., w ramach inwestycji o charakterze odtworzeniowym, nastąpiło polepszenie jakości infrastruktury na liniach: Nr 1 na odcinku Koluszki – Częstochowa, Nr 15 na odcinku Zgierz – Łowicz, Nr 16 na odcinku Łódź Widzew – Zgierz oraz Nr 131 na odcinkach Chociw Łaski – Kozuby i Poddębice – Kłódno. Prace remontowe przeprowadzono także na liniach: Nr 22 na odcinku Tomaszów Mazowiecki – Radzice oraz częściowo na kolei obwodowej w Łodzi (linie Nr 25 oraz Nr 540) w ciągu Łódź Kaliska – Łódź Chojny – Łódź Widzew. Ponadto, na linii Nr 53 Tomaszów Mazowiecki – Spała nastąpiło przywrócenie przejezdności. W 2015 r. (stan na 31 lipca), około 30 % sieci kolejowej na obszarze województwa łódzkiego była zmodernizowana bądź zrewitalizowana.

Pomimo rozpoczętego procesu inwestycyjnego, nadal wiele odcinków charakteryzuje się obniżonymi prędkościami szlakowymi, które nie przekraczają 80 km/h (faktycznie eksploatowane poniżej 60 km/h). Szczególnie dotyczy to linii bezpośrednio wychodzących z Łódzkiego Węzła Kolejowego: Nr 16 na odcinku Zgierz – Kutno, Nr 14 na odcinku Łódź Kaliska – Zduńska Wola oraz linii: Nr 146 Wyczerpy – Chorzew Siemkowice, Nr 11 Łowicz – Skierniewice, Nr 12 Skierniewice – granica województwa mazowieckiego (Łuków), Nr 22 na odcinku Radzice – granica województwa świętokrzyskiego i Nr 33 Kutno – Płock. Dodatkowo, z ruchu pasażerskiego wyłączona jest linia Nr 24 Piotrków Trybunalski – Bełchatów – Zarzeczce.

W ramach układu kolejowego za kluczowy problem uznaje się nie wystarczający stan techniczny linii kolejowych stanowiących strategiczne kierunki powiązań, w tym przede wszystkim wychodzących z Łodzi w kierunku Kutna i Sieradza, wpływający na obniżenie prędkości i szlakowych pociągów zarówno pasażerskich, jak i towarowych. Dodatkowo, przepustowość infrastruktury jest ograniczona poprzez występowanie linii jednotorowych, odcinków niezelektryfikowanych oraz niedostosowanie układów kluczowych stacji kolejowych do rosnącego ruchu. Przeszkodą dla właściwego działania układu jest zła jakość istotnych dla prowadzenia ruchu kolejowego punktowych elementów infrastruktury, w tym niezautomatyzowanych urządzeń sterowania ruchem. Mankamentem systemu jest także niedostateczna liczba zmodernizowanych stacji i przystanków kolejowych, a w szczególności niedostosowanie peronów do obsługi osób o ograniczonych możliwościach poruszania się. Ponadto, atrakcyjność systemu kolejowego w regionie obniżona jest poprzez brak bezpośrednich powiązań kolejowych z Łodzią istotnych ośrodków miejskich województwa (m.in. Wieluń, Wieruszów, Bełchatów), oddalenie stacji i przystanków kolejowych od centrów miast i największych skupisk ludności (m.in.: Tomaszów Mazowiecki, Wieruszów, Łęczyca, Łask, Stryków, Radomsko). Z uwagi na niedokończony proces modernizacji infrastruktury, wykorzystanie

proekologicznego transportu kolejowego jest nadal niewystarczające, co wpływa na utrzymanie się poziomu emisji spalin pochodzących z samochodowego transportu indywidualnego. Planowana budowa Centralnego Portu Komunikacyjnego z pewnością pozytywnie wpłynie na skomunikowanie województwa łódzkiego w związku z planowaną budową nowych linii kolejowych przechodzących przez teren województwa.

Spośród 44 miast województwa, 25 posiada bezpośredni dostęp do sieci kolejowej, z czego jedynie 18 ma bezpośrednie połączenie pasażerskie ze stolicą regionu. Połączenia w relacjach międzyregionalnych realizowane są z 16 ośrodków, natomiast w relacjach międzynarodowych tylko z Kutna.

Coraz większą rolę w regionie spełnia kolejowy transport pasażerski. Inwestycje podnoszące prędkości na liniach kolejowych, usprawnienie organizacji oraz poprawa oferty przewozowej przyczyniają się do zwiększenia popularności kolei. Regionalnymi przewozami kolejowymi w województwie zajmują się dwa podmioty finansowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego: Przewozy Regionalne Sp. z o. o. oraz powołana do życia w 2010 roku „Łódzka Kolej Aglomeracyjna Sp. z o.o.”, która w znacznym stopniu zrewolucjonizowała system regionalnych przewozów kolejowych. Obecnie Łódzka Kolej Aglomeracyjna łączy główne miasta regionu: Łódź, Zgierz, Ozorków, Pabianice, Sieradz, Zduńska Wola, Łowicz, Koluszki, Kutno i Skierniewice.

Uruchomienie przewozów przez Łódzką Kolej Aglomeracyjną w 2014 roku, przełożyło się na wzrost liczby połączeń w Łódzkim Węźle Kolejowym, co bezpośrednio wpłynęło na zmniejszenie jego przepustowości.

Jednym z newralgicznych punktów węzła łódzkiego, oprócz jednotorowych odcinków linii kolejowych jest stacja Łódź Kaliska, która funkcjonuje w bardzo ograniczonym zakresie z powodu nieprzejezdności wiaduktu w jej wschodniej części. W związku z rosnącą liczbą połączeń oraz planami dotyczącymi rozwoju siatki połączeń i zwiększenia pracy przewozowej, istnieje realne zagrożenie utworzenia się

„wąskiego gardła” na stacji Łódź Kaliska. W województwie 24 miasta obsługiwane są miejską, autobusową komunikacją zbiorową. Łączna długość autobusowych linii komunikacyjnych na koniec 2014 r. wynosiła 3497,3 km (6.). W latach 2004 – 2014 nastąpił 35 % wzrost długości linii autobusowych.

W ostatnim czasie podjęto działania w kierunku integracji systemów transportu publicznego w wyniku czego 15 czerwca 2014 r. z inicjatywy samorządów i Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej utworzono zintegrowaną taryfę biletową pn. „Wspólny Bilet Aglomeracyjny (WBA). Na chwilę obecną obowiązuje on dla aglomeracyjnych połączeń kolejowych (ŁKA i Przewozy Regionalne) i zbiorowej komunikacji miejskiej w Łodzi, Pabianicach, Zgierzu, Łasku, Zduńskiej Woli, Sieradzu, Strykowie, Głownie i Łowiczu. Integracja w aglomeracji polega również na unifikacji kanałów dystrybucji i stosowanych technologii tj. personalizowanych kart bezstykowych standardu „Mifare”. Pomimo tych działań problemem nadal pozostaje niewystarczający stopień skoordynowania rozkładów jazdy publicznego transportu zbiorowego. Podniesienie efektywności funkcjonowania systemu transportu kolejowego oraz zwiększenie dostępności regionu m. in. poprzez:

- budowę tunelu średnicowego łączącego stację Łódź Fabryczna z linią Nr 15 (stacje Łódź Kaliska i Łódź Żabieniec) wraz z przystankami pośrednimi, w tym szczególnie przystankiem Centrum, zintegrowanym z trasą Łódzkiego Tramwaju Regionalnego;
- modernizację i rehabilitację linii kolejowych o niezadowalających parametrach technicznych, w tym szczególnie wychodzących z Łódzkiego Węzła Kolejowego w kierunku Kutna i Sieradza, korzystnie wpływające na klimat akustyczny;
- przebudowę linii jednotorowych oraz elektryfikację strategicznych z punktu widzenia regionu odcinków, w tym Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, przyczyniającą się do zmniejszenia emisji spalin;
- przebudowę istniejących stacji i przystanków kolejowych w kontekście zwiększenia przepustowości, z uwzględnieniem potrzeb osób o ograniczonych możliwościach poruszania się;
- budowę nowych przystanków kolejowych obsługujących obszary o dużym potencjale ludnościowym.

Polityka energetyczna w województwie łódzkim

Cele polityki energetycznej:

- zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu,
- wzrost konkurencyjności gospodarki i jej efektywności energetycznej,
- ochrona środowiska przed negatywnymi skutkami działalności energetycznej związanej

z wytwarzaniem, przesyłaniem i dystrybucją energii i paliw.

Działania w zakresie polityki energetycznej:

- rozwój lokalnych rynków energii,
- wzrost zapotrzebowania na energię finalną,
- likwidacja tzw. niskiej emisji węglowej,
- łączenie procesów wytwarzania ciepła i energii elektrycznej,
- promowanie źródeł energii odnawialnej,
- budowa konkurencyjnych rynków paliw i energii,
- wzrost efektywności energetycznej.

Sektor energetyczny w województwie łódzkim

- dobrze rozbudowana sieć stacji elektroenergetycznych oraz linii przesyłowych wysokich, średnich i niskich napięć,
- brak większych instalacji wykorzystujących energię słoneczną i wodną,
- rośnie wykorzystanie biogazu pozyskiwanego przede wszystkim z pozostałości produkcji rolniczej lub odpadów,
- geotermia – potencjalnie duże zasoby energii cieplnej na obszarze województwa.
- PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. – główny producent i dystrybutor energii elektrycznej w regionie,
- uwarunkowania naturalne stanowią o potencjale regionu w zakresie rozwoju OZE.

Odnawialne Źródła Energii w województwie łódzkim – uwarunkowania i możliwości

Energetyka wiatrowa

- według mapy wietrzności IMiGW województwo łódzkie w przeważającej części znajduje się w strefie II, określanej jako korzystna dla instalacji turbin wiatrowych,
- średnia prędkość wiatru w strefie II na wysokości 20 m n.p.g. wynosi 4,5 – 5 m/s,
- najlepsze warunki wietrzne w północnej części województwa,
- sprzyjające pionowe i poziome ukształtowanie terenu,
- całkowita moc zainstalowana w województwie łódzkim to ok. 64 MW,
- elektrownia wiatrowa na Górze Kamieńsk - 30 MW mocy zainstalowanej

Geotermia

- 10 873 mln tpu - tona paliwa umownego (węgla), jednostka energii 1 tpu=29GJ, (1/3 zasobów kraju) - potencjalne zasoby energii cieplnej na obszarze województwa,
- prace w kierunku wykorzystania wód geotermalnych prowadzone są w rejonach Łodzi, Poddębic, Skierniewic, Radomska, Kleszczowa, Zduńskiej Woli i Ozorkowa,
- wody te nadają się do wszystkich znanych zastosowań łącznie z zasilaniem elektrowni,
- mała opłacalność inwestycji stanowi dużą barierą inwestycyjną,
- Geotermia Uniejów sp. z o.o. - wydajność otworu produkcyjnego to ok. 68 m³/godz., wody o temperaturze 68 °C i mineralizacji 8 g/dm³,
- centrala ciepłownicza wykorzystująca energię wód geotermalnych o mocy 3,2 MW.

Energia słoneczna

- najlepsze warunki nasłonecznienia w okolicach: Łodzi, Tomaszowa Mazowieckiego, Opoczna, Rawy Mazowieckiej,
- Poddębice - największa w Polsce instalacja kolektorów słonecznych o łącznej powierzchni 2.270 m² (1.267 kolektorów umieszczonych na dachach budynków),
- średni okres nasłonecznienia dla terytorium Polski to od 1.450 do 1.600 godzin rocznie; dla regionu łódzkiego – ok. 1.946 godzin rocznie,

- średni roczny potencjał energii słonecznej dla województwa łódzkiego został oszacowany na $76.5 \times 1.010\text{GJ}$,
- 1.911 sztuk kolektorów słonecznych o łącznej powierzchni ponad 3.600 m^2 .

Biomasa

- dynamiczny rozwój technologii współspalania biopaliw stałych (zrębki drzewne, zrębki upraw energetycznych, biopaliwa pochodzenia rolniczego) w kotłach energetycznych razem z innymi paliwami, głównie z węglem, jako prosty i szybki sposób zwiększenia produkcji energii elektrycznej z paliw odnawialnych,
- elektrownie i elektrociepłownie, w których stosowane jest współspalanie i spalanie biopaliw stałych to najwięksi odbiorcy biopaliw stałych,
- w województwie łódzkim zlokalizowanych jest ok. 60 kotłowni o mocy od $0,1 \text{ kW}$ do 5 MW spalających lub współspalających biopaliwa stałe,
- pelety, brykiety drzewne oraz słoma – najpopularniejsze paliwo zużywane w kotłowniach, - $16 - 20 \text{ MW}$ – szacunkowa moc istniejących kotłowni spalających biopaliwa stałe.

Biogaz

- podstawowe źródła biogazu: odpady komunalne pochodzenia biologicznego i organicznego, ścieki komunalne, odpady z przemysłu rolnospożywczego, odchody zwierząt,
- w województwie łódzkim biogaz wykorzystywany jest w 9-ciu instalacjach o łącznej mocy $5,85 \text{ MW}$ (biogaz składowiskowy w 6 instalacjach oraz biogaz z oczyszczalni ścieków w 3 instalacjach),
- największy potencjał produkcyjny biogazu w województwie łódzkim posiada Grupowa Oczyszczalnia Ścieków w Łodzi (ok. $1000 \text{ m}^3/\text{h}$ biogazu),
- aktualnie w województwie łódzkim funkcjonuje 1 instalacja do produkcji biogazu rolniczego.

2.6. Zasoby środowiskowe i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich

Obszary leśne

Województwo łódzkie należy do najmniej zalesionych regionów w Polsce. Wskaźnik lesistości w województwie w 2021 r. wyniósł 21,4 %, podczas gdy dla całego kraju wskaźnik ten osiągnął 29,6%³³, co wskazuje na pilną potrzebę zwiększania powierzchni leśnej na terenie województwa łódzkiego. Według danych statystycznych w 2021 r. powierzchnia lasów w województwie łódzkim wyniosła łącznie 390 048,75 ha, w tym 256 569,69 ha stanowiły lasy publiczne (65,78%), a pozostałe 133 479,06 ha lasy prywatne (34,22%)³⁴. Na przestrzeni ostatnich 10 lat zauważyć można stopniowy wzrost powierzchni lasów publicznych, a zarazem spadek powierzchni lasów prywatnych w latach 2020-2021.

Tab. 19 Powierzchnia lasów w województwie łódzkim z podziałem na lasy publiczne i prywatne na przestrzeni lat 2012-2021. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS.*

las ogółem [ha]									
2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
386 126,23	387 502,28	387 787,71	388 155,63	389 369,70	391 210,37	391 618,13	391 817,81	390 186,56	390 048,75
las publiczne ogółem [ha]									
2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
254 705,83	254 724,93	255 014,32	255 186,57	255 449,82	255 564,59	256 058,42	256 149,68	256 452,37	256 569,69
las prywatne ogółem [ha]									
2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
131 420,40	132 777,35	132 773,39	132 969,06	133 919,88	135 645,78	135 559,71	135 668,13	133 734,19	133 479,06

Powierzchnia lasów ochronnych w województwie łódzkim w 2020 r. wyniosła 130 366,00 ha, co stanowi 33,4% powierzchni lasów ogółem. Z sumy tej 128 961,00 ha lasów ochronnych pozostaje w zarządzie Lasów Państwowych, a pozostałe 1 405 ha stanowią lasy gminne. Spośród lasów ochronnych w zarządzie Lasów Państwowych na terenie województwa łódzkiego można wyróżnić lasy ochronne o poszczególnych kategoriach ochronności:

³³ Bank Danych Lokalnych – <https://bdl.stat.gov.pl>

³⁴ Bank Danych Lokalnych – <https://bdl.stat.gov.pl>

- glebochronne (5 205 ha - 2,1%)
- wodochronne (30 304 ha - 12,3%)
- uzdrowiskowe (118 ha – 0,0%)
- uszkodzone przez przemysł (41 539 ha – 16,8%)
- podmiejskie (42 322 ha – 17,1%)
- obronne (2 034 ha – 0,8%)
- ostoje zwierząt (1 366 ha – 0,6%)
- na stałych powierzchniach badawczych (2 894 ha – 1,2%)
- cenne przyrodniczo (2 958 ha – 1,2%)
- nasienne (221 ha – 0,1%)³⁵.

Ponadto w granicach województwa funkcjonują dwa leśne kompleksy promocyjne:

- **LKP Lasy Spalsko-Rogowskie**, który znajduje się w całości w granicach województwa łódzkiego,
- **LKP Lasy Gostyńsko-Włocławskie**, który swoim zasięgiem obejmuje mały fragment województwa łódzkiego na jego północnych rubieżach.

Ryc. 24 Granice Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Łodzi,
Źródło: <https://plock.lodz.lasy.gov.pl/>

³⁵ Rocznik Statystyczny Leśnictwa, GUS 2021.

Obszary prawnie chronione i cenne przyrodniczo

Tab. 20 Obszary prawnie chronione

Udział obszarów prawnie chronionych w powiatach województwa łódzkiego w 2021 r.	
Nazwa jednostki terytorialnej	[%]
Powiat brzeziński	57,1
Powiat radomszczański	38,1
Powiat łaski	36,0
Powiat skierniewicki	32,0
Powiat bełchatowski	23,5
Powiat sieradzki	23,2
Powiat łowicki	23,1
Powiat poddębicki	22,5
Powiat wieluński	22,5
Powiat wierszowski	21,6
Powiat rawski	16,8
Powiat pabianicki	15,8
Powiat opoczyński	15,3
Powiat piotrkowski	15,2
Powiat m.Piotrków Trybunalski	13,9
Powiat łęczycki	13,7
Powiat tomaszowski	11,9
Powiat m.Łódź	9,6
Powiat zduńskowolski	7,4
Powiat łódzki wschodni	6,7
Powiat pajęczański	5,4
Powiat kutnowski	5,2
Powiat zgierski	3,2
Powiat m.Skierniewice	3,1
Województwo łódzkie	19,5
<i>Opracowanie własne na podstawie danych GUS</i>	

Województwo łódzkie charakteryzuje się stosunkowo niewielką powierzchnią obszarów o wysokich walorach przyrodniczych. Część z nich została objęta różnymi formami ochrony prawnej, które obejmują łącznie 19,5% powierzchni województwa (GUS 2021). Wartość ta w stosunku do 2017 r. zmniejszyła się o 0,2 punktu procentowego. Pod względem tym województwo łódzkie zajmuje przedostatnie miejsce w kraju (niższy udział obszarów prawnie chronionych wynoszący 18,6% posiada województwo dolnośląskie, największy zaś wynoszący 64,9% udział obszarów prawnie chronionych występuje w woj. świętokrzyskim).

Wśród obszarów tych na szczególną uwagę zasługuje utworzony w 1934 r. Ośrodek Hodowli Żubrów

w Smardzewicach stanowiący od 1997 r. część Kampinoskiego Parku Narodowego.

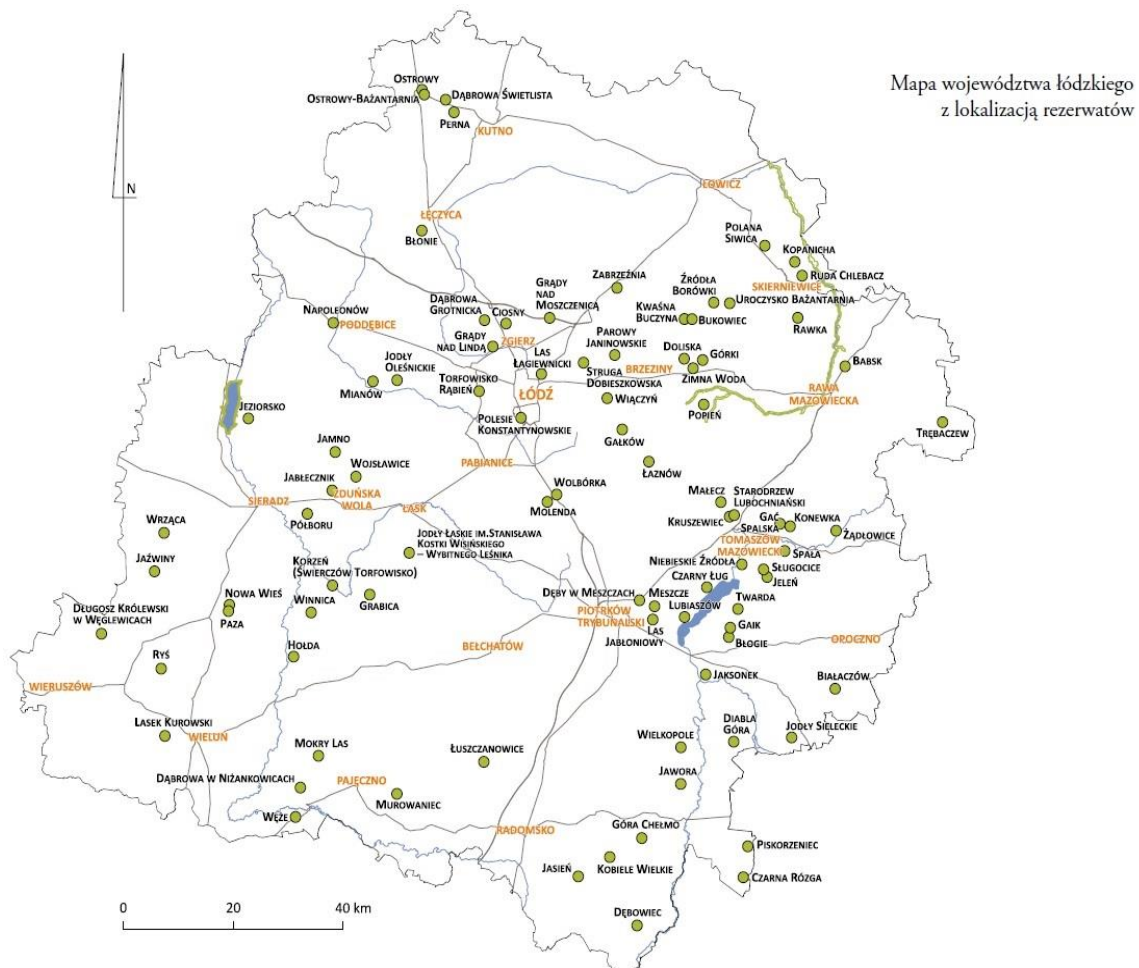
Na terenie województwa znajduje się także 7 parków krajobrazowych o łącznej powierzchni 100 136, 35 ha, co stanowi w przybliżeniu 5,5% obszaru województwa:

- **Park Bolimowski** – obejmuje w większości teren dawnej Puszczy Bolimowskiej. Jego bogactwo przyrodnicze koncentruje się wokół doliny rzeki Rawki.

- **Park Międzyrzecza Warty i Widawki** – jego podstawowe wartości przyrodnicze stanowią dobrze wykształcone zbiorowiska roślinności leśnej, bagiennej, torfowiskowej, szuwarowej, wodnej, łąkowej i muraw kserotermicznych oraz cenne struktury geomorfologiczne, obejmujące formy rzeźby polodowcowej z towarzyszącymi im procesami peryglacjalnymi i eolicznymi, a także stanowiące przykłady współczesnych procesów geomorfologicznych, zachodzących w strefie krawędziowej doliny Warty.
- **Park Przedborski** – posiada środowisko przyrodnicze uznawane za jedno z najcenniejszych w Polsce Środkowej, a niektóre jego fragmenty należą do unikalnych w skali Polski. Są to pozostałości Puszczy Pilickiej, malownicze wypiętrzenia utworów jurajskich i kredowych z punktami widokowymi, kemy i liczne wydmy z towarzyszącymi im terenami bagiennie-torfowiskowymi, liczne głązy narzutowe, odsłonięcia i kamieniołomy.
- **Park Spalski** – chroni szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe doliny Pilicy oraz przyległych terenów. Rzeka płynie naturalnym korytem, silnie meandrując. Wynikiem tego są liczne wysepki, mielizny i starorzecza, które stwarzają dogodne warunki siedliskowe dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Najcenniejszy fragment doliny to przełomowy odcinek rzeki w okolicy Inowłódza z wychodniami skał jurajskich, parowami i stromymi zboczami. Ponad połowę powierzchni parku zajmują lasy nazywane Puszcza Pilicką.
- **Park Sulejowski** – obejmuje dolinę rzeki Pilicy w jej środkowym biegu oraz Zbiornik Sulejowski. Walory parku to przede wszystkim naturalny krajobraz rzeczny Pilicy, „delty” Luciąży, Czarnej Malenieckiej, śródleśnych strumieni oraz lasy stanowiące pozostałość Puszczy Pilickiej z fragmentami naturalnej przyrody. Poza lasami występują tu zbiorowiska łąkowe, mokradłowe, torfowiskowo-bagienne oraz murawy napiaskowe i kserotermiczne.
- **Park Wniesień Łódzkich** – charakteryzuje się urozmaiconym ukształtowaniem, znacznymi wysokościami względnymi, występowaniem form dolinowych oraz

zjawisk erozyjnych. Cechą charakterystyczną jest gęsta sieć rzeczna z licznymi źródłami i torfowiskami. Mimo bliskości dużego miasta i silnej urbanizacji występują tu jeszcze tereny, gdzie przyroda zachowała zbliżony do pierwotnego charakter: torfowiska, bagienne lasy, łąki i zarośla. Można również odnaleźć pozostałości Puszczy Łódzkiej.

- **Załęczański Park** – jego bogactwo i piękno tworzą dolina Warty o stromych wyrazistych zboczach, wapienne pagóry ostańcowe o ciekawej rzeźbie, z ich osobliwą fauną i florą, jaskinie ze szczątkami zwierząt plioceńskich sprzed 4,4–3,2 milionów lat i źródła krasowe oraz wzgórza morenowe³⁶.

Ryc. 25 Rezerwaty przyrody na terenie województwa łódzkiego (opracowanie RDOŚ w Łodzi)

³⁶ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi, Tom I, Łódź 2018.

Tereny o najwyższych walorach przyrodniczych zostały objęte ochroną w formie rezerwatów przyrody. Na terenie województwa jest ich 87, a ich łączna powierzchnia to 7 088,60 ha (GUS 2021). W województwie funkcjonuje również 17 obszarów chronionego krajobrazu. Są to: OChK Dolina Przysowy, OChK Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej, OChK Doliny Bzury, OChK Bolimowsko-Radziejowicki z doliną środkowej Rawki, Brąszewicki OChK, OChK Doliny Widawki, OChK Dolina Proсны, OChK Górnej Rawki, OChK Mrogi i Mrożycy, OChK Nadwarciański, OChK Puczniewski, OChK Środkowej Grabi, Przedborski OChK, OChK Dolina Miazgi pod Andrespołem, OChK Doliny Wolbórki, OChK Dolina Chojnatki, OChK Piliczański. Podobną funkcję jak obszary chronionego krajobrazu pełnią zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Obecnie na terenie województwa znajduje się 36 zespołów, z których na szczególną uwagę zasługują: Dolina Grabi, Wzgórza Ożarowskie oraz Osjakowski.

Na terenie województwa utworzono dotychczas 4 stanowiska dokumentacyjne. Przedmiotem ich ochrony są skarpa zbiornika Jeziorsko w Siedlątkowie, kamieniołom piasków żelazistych w Olewinie, odsłonięcie geologiczne na skarpie doliny Mrożycy w Niesułkowie oraz znajdujące się w obrębie skarpy skalnej podziemne wyrobisko pozostałe po eksploatacji wapieni, znane pod nazwą Groty Nagórzyckie. W województwie łódzkim ustanowiono 885 użytków ekologicznych³⁷, stanowiących głównie tereny torfowisk, mokradeł, bagien, nieużytkowane pastwiska, oczka i zbiorniki wodne oraz koryta rzek. Są to głównie obiekty o powierzchni nieprzekraczającej 1 ha. Do większych użytków należą: Na Murowańcu, Bronisławów, Nad Bugajem, Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki oraz Rembieszów i fragmenty rzek: Grabia, Wierznica, Mazur i Moszczanka.

Na terenie województwa ponadto ustanowionych jest 2039 pomników przyrody³⁸. Przy czym według danych GUS na przestrzeni ostatnich lat liczba ta ulegała ciągłemu zmniejszaniu się:

³⁷ Centralny Rejestr Form Ochrony przyrody (stan na 27.07.2022 r.).

³⁸ J.w.

- 2017 r. – 3 1001;
- 2018 r. – 2416;
- 2019 r. – 2405;
- 2020 r. – 2 152;
- 2021 r. – 2196³⁹.

Sieć Natura 2000 jest odrębnym systemem ochrony przyrody, którego głównym celem jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne i zagrożone w skali Europy oraz ochrona różnorodności biologicznej. Obszary Natura 2000 na obszarze województwa łódzkiego zajmują razem powierzchnię 93 925,56 ha, co stanowi 5,2% powierzchni województwa (obszary specjalnej ochrony ptaków 40 236,73 ha; specjalne obszary ochrony siedlisk 4083,9 ha; obszary mające znaczenie dla Wspólnoty 49 604,93 ha. Poniżej zamieszczona została lista wszystkich obszarów Natura 2000 utworzonych w granicach województwa łódzkiego:

- **5 obszarów specjalnej ochrony ptaków** (PLB100001 Pradolina Warszawsko-Berlioska, PLB300002 Dolina Środkowej Warty, PLB140003 Dolina Pilicy, PLB100002 Zbiornik Jeziorsko, PLB100003 Doliny Przysowy i Słudwi),
- **5 specjalnych obszarów ochrony siedlisk** (PLH100018 Cisy w Jasieniu, PLH140016 Dolina Dolnej Pilicy, PLH140044 Grabinka, PLH100022 Grądy nad Lindą, PLH100026 Lubiaszów w Puszczy Pilickiej),
- **31 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty** (PLH100002 Dąbrowa Świetlista w Pernie, PLH100001 Dąbrowa Grotnicka, PLH100005 Niebieskie Źródła, PLH100004 Łąka w Bęczkowicach, PLH100007 Załęczaoski Łuk Warty, PLH100003 Lasy Spalskie, PLH100008 Dolina Środkowej Pilicy, PLH100015 Dolina Rawki, PLH100019 Dąbrowy Świetliste koło Redzenia, PLH100025 Lipickie Mokradła, PLH100032 Silne Błota, PLH100029 Słone Łąki w Pełczyskach, PLH100033

³⁹ Bank Danych Lokalnych – <https://bdl.stat.gov.pl>

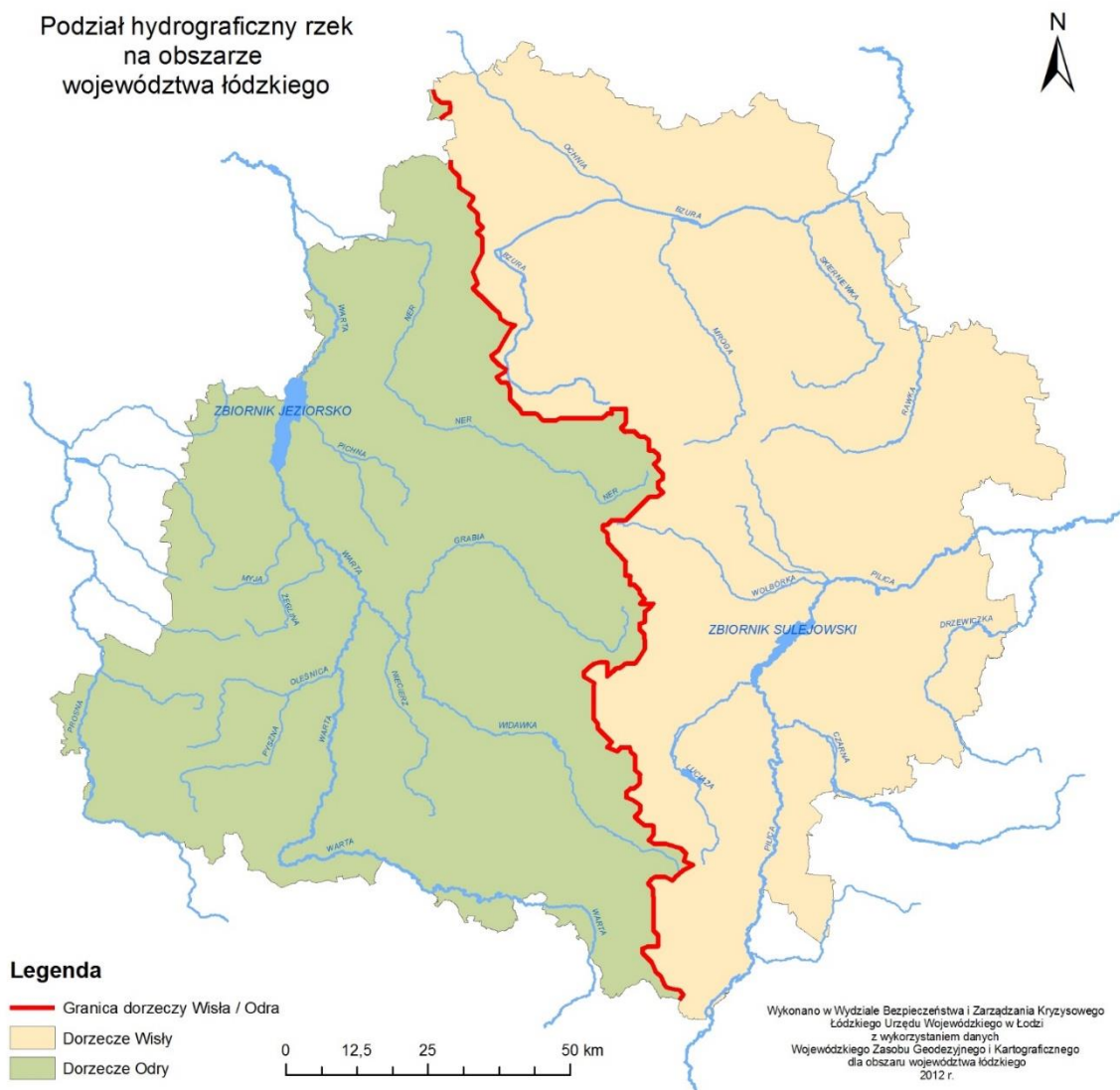
Szczypiorniak i Kowaliki, PLH100034 Wola Cyrusowa, PLH100036 Święte Ługi, PLH100028 Polany Puszczy Bolimowskiej, PLH100017 Buczyna Janinowska, PLH100027 Dąbrowy w Marianku, PLH100020 Lasy Gorzkowickie, PLH100031 Wielkopole-Jodły pod Czartorią, PLH100030 Torfowiska Żytno-Ewina, PLH100023 Las Dębowiec, PLH100035 Łąki Ciebłowickie, PLH100021 Grabia, PLH100024 Lasy Smardzewickie, PLH100006 Pradolina Bzury-Neru, PLH100016 Buczyna Gałkowska, PLH260015 Dolina Czarnej, PLH260004 Ostoja Przedborska, PLH260018 Dolina Górnej Pilicy, PLH100037 Torfowiska nad Prosną)⁴⁰.

Wody powierzchniowe i podziemne

Województwo łódzkie leży na wododziale pomiędzy dorzeczami Wisły i Odry. Region posiada wiele małych cieków o stosunkowo niedużych przepływach oraz niewielkich zlewniach o bardzo małej zdolności retencyjnej. Głównymi rzekami w województwie, tworzącymi jego sieć hydrograficzną, są: Pilica, Warta i Bzura oraz ich największe dopływy: Czarna Maleniecka, Wolbórka, Luciąża, Ner, Widawka, Oleśnica, a także Ochnia, Rawka i Mroga. Największymi zbiornikami retencyjnymi w województwie są: Zbiornik Sulejowski i Zbiornik Jeziorsko.

W północno-zachodniej części województwa łódzkiego występuje zjawisko stepowienia, a pogłębiający się deficyt wód wynika m.in. z bardzo niskiej rocznej sumy opadów - poniżej 400 mm, przeprowadzonych w poprzednich latach melioracji odwadniających oraz intensywnej działalności rolniczej. W związku z tym jest to obszar wymagający podjęcia działań minimalizujących negatywne zjawisko m.in. poprzez rozwój małej retencji.

⁴⁰ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi, Tom I, Łódź 2018.

Ryc. 26 Mapa wód powierzchniowych województwa łódzkiego.
Opracowanie: Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi.

Obecne zasoby eksploatacyjne wód podziemnych województwa szacuje się na 1 514,5 hm³ (8,5% ogólnych zasobów kraju). W latach 2004-2016 nastąpił przyrost udokumentowanych zasobów wód podziemnych w regionie o 206,6 hm³. Na terenie województwa występują cztery główne poziomy wód podziemnych związane z utworami jurajskimi, kredowymi, trzeciorzędowymi i czwartorzędowymi. Region znajduje się w zasięgu 17 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) oraz obejmuje duże zasoby wód termalnych szacowane na 42,0 mln m³/km², spośród

których wyodrębniono 6 rozpoznanych złóż (rejon Kleszczowa, Poddębic, Łodzi, Kotowic, Skierniewic i Uniejowa) o całkowitych zasobach eksploatacyjnych na poziomie 744,6 m³/h.

Według danych z 2016 r. wody podziemne, podzielone na 14 JCWPd, są głównie I (14,7% p.p.43), II (53,2% p.p.44) i III (19,3% p.p.45) klasy czystości, co umożliwia wykorzystywanie ich na potrzeby zaopatrzenia w wodę mieszkańców oraz rozwój geotermii i balneoterapii. Dużym zagrożeniem dla obecnego zasobu wód podziemnych są leje depresji, w tym istniejący (wynoszący 482 km²) oraz prognozowany w rejonie odkrywkowej kopalni węgla brunatnego Bełchatów i Szczerców i prognozowany w rejonie planowanej eksploatacji złoża Złoczew. Według prognoz zasięg leja wokół odkrywki Bełchatów i Szczerców w 2025 r. wyniesie ok. 390 km², zaś wokół odkrywki Złoczew osiągnie w przybliżeniu 312 km².

Ponadto, obszar województwa znajduje się w obrębie regionów wodnych Warty i Środkowej Wisły będących obszarami szczególnie narażonymi, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do wód należy ograniczyć. W województwie stwierdzono 11 JCWPd, które określono jako wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych⁴¹.

Zagrożenie powodziowe

W Planie operacyjnym ochrony przed powodzią dla województwa łódzkiego, opracowanym w 2022 roku przez Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi przedstawiono metodyczną analizę zagrożenia powodziowego województwa łódzkiego i jej wyniki. Na podstawie informacji będących w posiadaniu Wojewódzkiego Centrum

⁴¹ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi, Tom I, Łódź 2018.

Zarządzania Kryzysowego oraz danych przesłanych przez jednostki samorządu terytorialnego w pierwszym kwartale 2012 r. dokonano, przy pomocy metody gwarantującej uzyskanie porównywalnych wyników, analizy zagrożenia powodziowego występującego na obszarze województwa łódzkiego.

Na podstawie dokonanej analizy stwierdzono, że w województwie łódzkim mamy 10 powiatów, na obszarze których zagrożenie powodziowe jest jednym z najistotniejszych problemów z zakresu bezpieczeństwa powszechnego. Są to powiaty: poddębicki, sieradzki, radomszczański, tomaszowski, łaski, łęczycki, piotrkowski, łowicki, opoczyński, pajęczański.

Władze samorządowe w tych powiatach powinny w sposób szczególnie sumienny przygotować się na wystąpienie potencjalnego zagrożenia powodziowego, podejmując inicjatywy w zakresie ochrony przeciwpowodziowej. Przez powiaty te przepływają główne rzeki regionu – Warta, Ner, Pilica i Bzura.

Okresowe wezbrania rzeki Warty spowodowane są sptywem wód powodziowych ze zurbanizowanego województwa śląskiego oraz urbanizującego się subregionu częstochowsko – zawierciańskiego.

Poziom Neru w dużym stopniu zależy od opadów w aglomeracji łódzkiej ponieważ rzeka jest zasilana wodami burzowymi z tego obszaru.

Sytuację powodziową na Pilicy generuje w dużym stopniu wpływ wód z rzeki Luciąży, presja urbanizacyjna powyżej Zbiornika Sulejów oraz zrzuty wody z tego akwenu, które powodują podtopienie przyległych terenów w dolinie rzeki.

Wzrost stanu wód w Bzurze to najczęściej wynik roztopów lub opadów występujących w jej zlewni - średnich ulew oddzielonych od siebie krótkimi odstępami czasu.

Ponadto w zlewniach wymienionych rzek najwyższe stany wody obserwuje się w okresie wiosennym (luty, marzec), co jest związane z roztopami, przy czym w zlewni Warty wezbrania mają miejsce najczęściej już na przełomie lutego i marca, natomiast w zlewni Bzury i Pilicy notowane są w końcu marca oraz w pierwszych

dniach kwietnia. Z letnim wzrostem stanu wód, mamy do czynienia w lipcu po większych opadach. Najniższe poziomy występują jesienią (we wrześniu), kiedy dominuje gruntowe zasilanie rzek. Niemniej jednak nie można tego traktować jako reguły, gdyż w 2010 r. wystąpiła powódź w miesiącach maj – czerwiec, spowodowana specyficznymi warunkami pogodowymi i gwałtownym wzrostem poziomów rzek w ich górnych biegach.

W pozostałych powiatach województwa łódzkiego zagrożenie powodziowe związane z wystąpieniem rzek z koryt, jest mniej istotnym problemem i dotyczy zazwyczaj okresowych podtopień użytków rolnych. W ujęciu bardziej szczegółowym wyniki analizy wskazują, że zagrożenie powodziowe na obszarze województwa łódzkiego jest problemem poważnym, lub co najmniej istotnym dla 63 jednostek samorządu terytorialnego [stopień zagrożenia: bardzo duży (V), duży (IV), średni (III)], co stanowi 35,6% wszystkich samorządów. Dla kolejnych 86 jednostek (48,6% gmin), które w analizie otrzymały stopień zagrożenia: mały (II) i minimalny (I), zagrożenie powodziowe nie jest dominującym problemem, nie może być jednak pomijane. Pozostałe samorządy - 28 jednostek (15,8 % gmin), które zgłosiły brak zagrożenia powodziowego związanego z wystąpieniem wody z koryt rzecznych muszą liczyć się jednak z możliwością wystąpienia na swoim obszarze podtopień związanych z gwałtownymi i intensywnymi opadami deszczu.

Łącznie na obszarze województwa łódzkiego jest 177 gmin, które znajdują się na terenie 24 powiatów, w tym są 3 miasta na prawach powiatu (Miasto Łódź, Miasto Skierniewice oraz Miasto Piotrków Trybunalski). Rozważając wyniki analizy w ujęciu zlewniowym, zagrożenie powodziowe w dorzeczu Wisły jest zbliżone skalą do tego z dorzecza Odry. Stopień zagrożenia: bardzo duży (V), duży (IV) i średni (III) został wyliczony dla 33 jednostek samorządowych ze zlewni Pilicy i Bzury oraz 30 ze zlewni Warty i Neru.

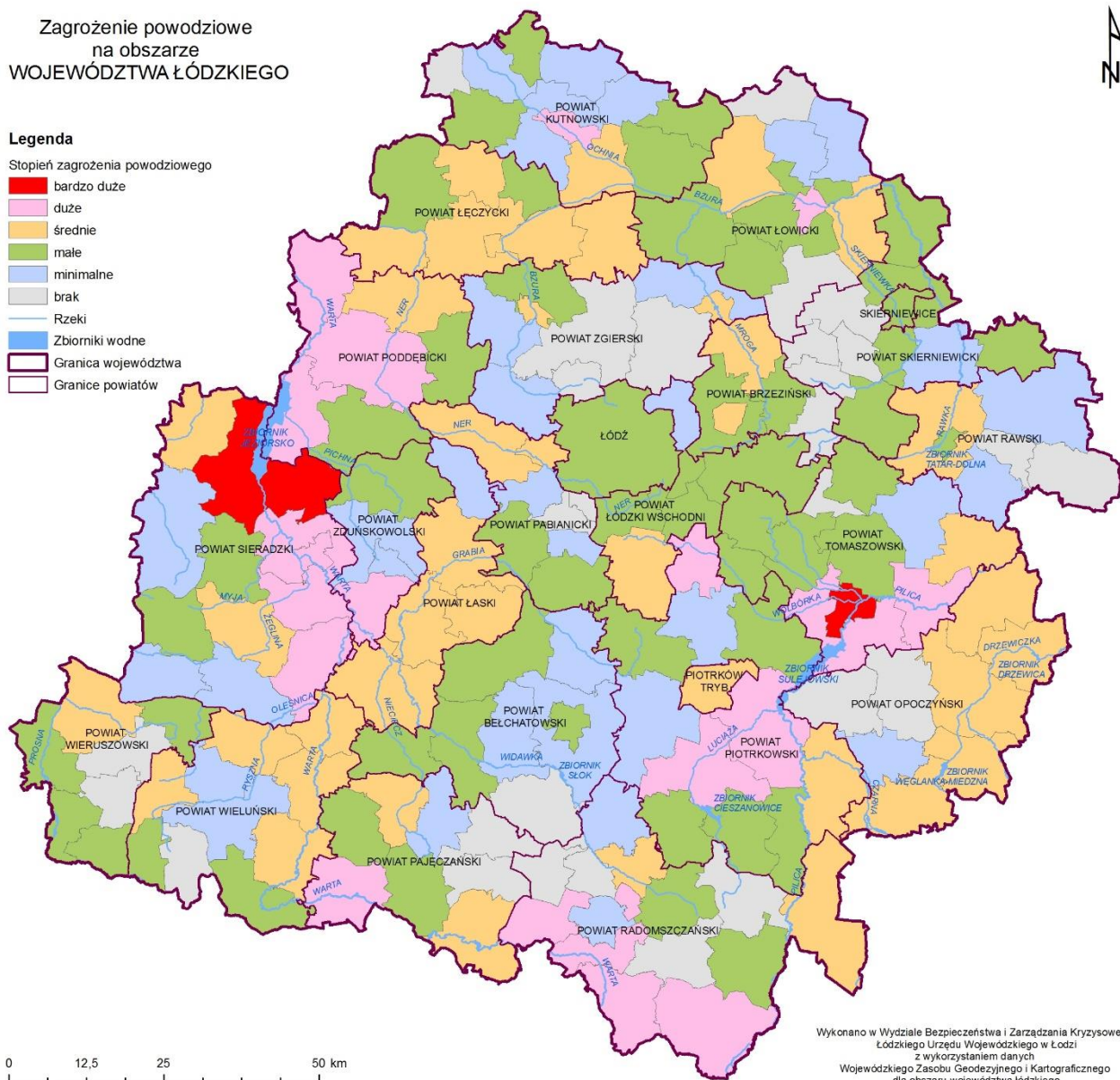
Zagrożenie powodziowe
na obszarze
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Legenda

Stożek zagrożenia powodziowego

- bardzo duże
- duże
- średnie
- małe
- minimalne
- brak
- Rzeki
- Zbiorniki wodne
- Granica województwa
- Granice powiatów

Wykonano w Wydziale Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego
Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi
z wykorzystaniem danych
Wojewódzkiego Zasobu Geodezyjnego i Kartograficznego
dla obszaru województwa łódzkiego

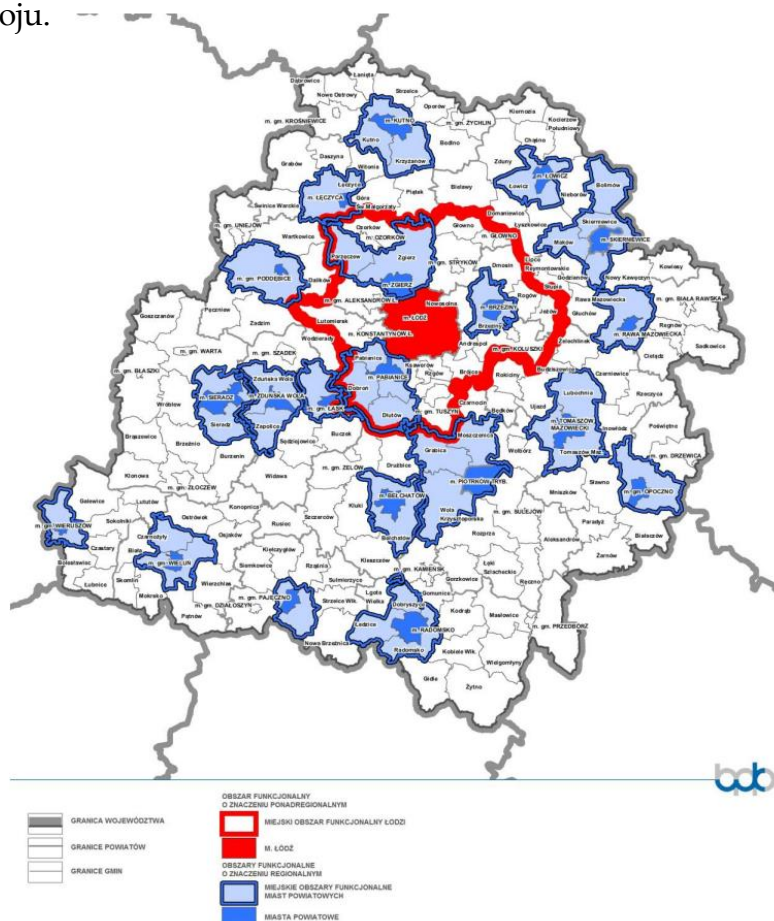
Ryc. 27 Mapa zagrożenia powodziowego na obszarze województwa łódzkiego.
źródło: Plan operacyjny ochrony przed powodzią dla Województwa Łódzkiego, Łódzki Urząd
Wojewódzki w Łodzi, 2022 r.

Tab. 21 Hierarchia zagrożenia powodziowego jednostek samorządu terytorialnego z obszaru województwa łódzkiego, *źródło: Plan operacyjny ochrony przed powodzią dla Województwa Łódzkiego, Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, 2022 r.*

BARDZO DUŻE ZAGROŻENIE			DUŻE ZAGROŻENIE			SREDNIE ZAGROŻENIE			MAŁE ZAGROŻENIE			MINIMALNE ZAGROŻENIE			BRAK ZAGROZENIA								
1	Tomaszów Mazowiecki Miasto	7,33	5	1	Radomsko Gmina	6,67	4	1	Brzeźno	3,75	3	1	Bolesławiec	2,60	2	1	Aleksandrów Łódzki	2,03	1	1	Budziszewice		0
2	Warta	6,83	5	2	Sieradz Miasto	6,42	4	2	Piotrków Trybunalski	3,73	3	2	Grabów	2,60	2	2	Drużbice	2,03	1	2	Czastary		0
				3	Sulejów	6,00	4	3	Łęczycza Miasto	3,70	3	3	Szadek	2,58	2	3	Radomsko Miasto	2,03	1	3	Dąbrowice		0
				4	Łowicz Miasto	5,75	4	4	Głowno Miasto	3,67	3	4	Szczerców	2,57	2	4	Chąsno	2,00	1	4	Dobryszewice		0
				5	Podębice	5,25	4	5	Widawa	3,67	3	5	Wielgomłyn	2,55	2	5	Czarnożyły	2,00	1	5	Godzianów		0
				6	Zytno	5,08	4	6	Zarnów	3,67	3	6	Andrespol	2,53	2	6	Głowno Gmina	2,00	1	6	Jeżów		0
				7	Kutno Miasto	5,03	4	7	Żarnów	3,67	3	7	Bedno	2,53	2	7	Wróblew	2,08	2	7	Kiernozia		0
				8	Pęczniew	5,00	4	8	Żarnów	3,67	3	8	Bielawy	2,53	2	8	Zychlin	2,08	2	8	Kleszczów		0
				9	Inowłódz	4,75	4	9	Żarnów	3,67	3	9	Domaniewice	2,53	2	9	Witonia	2,07	2	9	Kobiele Wielkie		0
				10	Sieradz Gmina	4,70	4	10	Żarnów	3,67	3	10	Ujazd	2,50	2	10	Ksawerów		0				
				11	Burzenin	4,67	4	11	Brzeźno	3,75	3	11	Brójce	2,47	2	11	Łgota Wielka		0				
				12	Tomaszów Mazowiecki Gmina	4,17	4	12	Piotrków Trybunalski	3,73	3	12	Gluchów	2,45	2	12	Lipce Reymontowskie		0				
				13	Rozprza	4,08	4	13	Łęczycza Miasto	3,70	3	13	Patnów	2,43	2	13	Łyszkowice		0				
				14	Ładzice	4,03	4	14	Głowno Miasto	3,67	3	14	Zadzim	2,43	2	14	Maków		0				
				15	Działoszyn	4,00	4	15	Widawa	3,67	3	15	Pajęczno	2,38	2	15	Masłowice		0				
				16	Gidle	3,87	4	16	Zarnów	3,67	3	16	Zelów	2,38	2	16	Mniszków		0				
				17	Czarnocin	3,83	4	17	Żarnów	3,67	3	17	Kowiesy	2,35	2	17	Mokrsko		0				
				18	Uniejów	3,83	4	18	Żarnów	3,67	3	18	Łódź Miasto	2,35	2	18	Pabianice Miasto		0				
				19	Zapolice	3,83	4	19	Brzeźno	3,75	3	19	Skomlin	2,35	2	19	Regnów		0				
								20	Brzeźno	3,75	3	20	Będków	2,33	2	20	Sadkowice		0				
								21	Piotrków Trybunalski	3,73	3	21	Łanięta	2,33	2	21	Sławno		0				
								22	Łęczycza Miasto	3,70	3	22	Łęki Szlacheckie	2,33	2	22	Ślupia		0				
								23	Głowno Miasto	3,67	3	23	Osorków Gmina	2,33	2	23	Sokolniki		0				
								24	Widawa	3,67	3	24	Siemkowice	2,33	2	24	Stryków		0				
								25	Zarnów	3,67	3	25	Wolbórz	2,33	2	25	Strzelce Wielkie		0				
								26	Brzeźno	3,75	3	26	Rawa Mazowiecka Miasto	2,32	2	26	Sulmierzyce		0				
								27	Piotrków Trybunalski	3,73	3	27	Bolimów	2,30	2	27	Zgierz Gmina		0				
								28	Łęczycza Miasto	3,70	3	28	Łowicz Gmina	2,30	2	28	Zgierz Miasto		0				
								29	Głowno Miasto	3,67	3	29	Łubnice	2,30	2								
								30	Widawa	3,67	3	30	Rzgów	2,28	2								
								31	Zarnów	3,67	3	31	Rusiec	2,27	2								
								32	Brzeźno	3,75	3	32	Wieruszów	2,27	2								
								33	Brzeźno	3,75	3	33	Braszewice	2,25	2								
								34	Brzeźno	3,75	3	34	Lubochnia	2,25	2								
								35	Brzeźno	3,75	3	35	Ręczno	2,25	2								
								36	Brzeźno	3,75	3	36	Żelechinek	2,18	2								
								37	Brzeźno	3,75	3	37	Grabica	2,17	2								
								38	Brzeźno	3,75	3	38	Krośnice	2,17	2								
								39	Brzeźno	3,75	3	39	Lututów	2,17	2								
								40	Brzeźno	3,75	3	40	Bełchatów Miasto	2,13	2								
								41	Brzeźno	3,75	3	41	Skierzwice Gmina	2,13	2								
								42	Brzeźno	3,75	3	42	Dobroń	2,12	2								
												43	Brzeziny Gmina	2,10	2								
												44	Gorzkowice	2,10	2								
												45	Kołoszki	2,10	2								
												46	Rogów	2,10	2								
												47	Rokiciny	2,10	2								
												48	Skierzwice Miasto	2,10	2								
												49	Dłutów	2,08	2								
												50	Kodrąb	2,08	2								
												51	Wróblew	2,08	2								
												52	Zychlin	2,08	2								
												53	Witonia	2,07	2								
												54	Dalików	2,05	2								

Obszary funkcjonalne

Na terenie województwa na podstawie szczegółowych analiz przeprowadzonych w ramach prac nad „Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” i potwierdzone Uchwałą Nr 509/18 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 9 kwietnia 2018 r. w sprawie określenia obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym w województwie łódzkim w celu uwzględnienia w planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego określone zostały obszary funkcjonalne charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju, których wykorzystanie i osiągnięcie wpłynie na zmniejszenie skali polaryzacji i włączenie słabszych ekonomicznie gmin w procesy rozwoju.

Ryc. 28 Miejskie Obszary Funkcjonalne. Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi, Tom I, Łódź 2018.

W regionie łódzkim obszarem funkcjonalnym o znaczeniu ponadregionalnym (patrz art. 49b pkt 1 ustawy o planowaniu u zagospodarowaniu przestrzennym) jest Miejski Obszar Funkcjonalny Łodzi. Miasto Łódź wykształciło bezpośredni obszar oddziaływania i powiązań funkcjonalnych obejmujący swym zasięgiem 4 sąsiadujące powiaty, w tym: 6 ośrodków miejskich, 5 gmin miejsko-wiejskich oraz 16 gmin wiejskich. Granice MOF Łodzi są zgodne z granicami Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego wskazanego w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, jako obszar realizacji zintegrowanej polityki rozwoju w ujęciu funkcjonalno-terytorialnym.

Ryc. 29 Pozostałe obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym *Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi, Tom I, Łódź 2018.*

Pozostałe obszary funkcjonalne to obszary o znaczeniu regionalnym. Szczególną rolę w procesach rozwojowych województwa odgrywają Miejskie Obszary Funkcjonalne miast powiatowych, czyli ośrodki powiatowe i strefy ich bezpośredniego oddziaływania, będące miejscem dynamicznych procesów wzrostu i rozwoju gospodarczego, w tym powstawania nowych miejsc pracy i zamieszkania. Do MOF miast powiatowych zaliczono, zgodnie z ustaleniami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, gminy bezpośrednio sąsiadujące z ośrodkiem powiatowym. Wyznaczono 20 MOF miast powiatowych, które ogółem obejmują 48 gmin, w tym 14 miejskich, 6 miejsko-wiejskich oraz 28 wiejskich, zajmują 25,4% powierzchni województwa i są zamieszkałe przez 968 tys. mieszkańców, co stanowi 39,0% ludności regionu.

Wśród pozostałych obszarów funkcjonalnych wyróżniono w województwie łódzkim zwarte przestrzenie, obszary składające się na wyspecjalizowane obszary funkcjonalne wyznaczone w „Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020”.

Są to:

- Sieradzki oraz Kutnowsko-Skierniewicki Rolnicze OF, tworzące Obszar Rozwoju Intensywnego Rolnictwa,
- Bełchatowsko-Szczercowski i Żłoczewski Górniczo-Energetyczne OF, składające się na Zagłębie Górniczo-Energetyczne Bełchatów – Szczerców – Żłoczew,
- Opoczyńsko-Tomaszowski Ceramiczno-Budowlany OF tożsamy z Zagłębiem Ceramiczno-Budowlanym Opoczno – Tomaszów Mazowiecki,
- Turystyczne OF Dolin Pilicy, Warty i Bzury, tożsame z Obszarami Turystycznymi Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury⁴².

⁴² Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi, Tom I, Łódź 2018.

Urbanizacja i suburbanizacja

Obserwowana w ostatnich latach postępująca presja urbanizacyjna jest wyraźnie zauważalna w przestrzeni. Jest ona efektem przede wszystkim migracji ludności miast na obszary wiejskie oraz rozwoju terenów inwestycyjnych. Składają się na nią takie zjawiska, jak np. niekontrolowana suburbanizacja, wkraczanie zabudowy w obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo takie jak doliny rzeczne oraz rozwój obiektów infrastrukturalnych, przemysłowych i reklamowych⁴³.

Powierzchnia terenów zabudowanych i zurbanizowanych w 2019 r. wynosiła w regionie 111 002 ha (6,1% powierzchni województwa) i w stosunku do 2010 r. wzrosła o 17 690 ha. O presji urbanizacyjnej świadczy m.in. ilość wydanych pozwoleń na budowę, wzrost zasobów mieszkaniowych oraz zwiększenie liczby ludności w gminach podmiejskich⁴⁴.

Polityka przestrzenna prowadzona przez samorzady lokalne skutkuje rozpraszaniem zabudowy i brakiem ładu przestrzennego. Wszystkie gminy, w tym szczególnie wiejskie, niezależnie od istniejącej i prognozowanej sytuacji demograficznej i procesów depopulacji, przewidują wzrost powierzchni terenów przeznaczonych na funkcję mieszkaniową. W latach 2010-2018 wyznaczona powierzchnia pod tereny mieszkaniowe w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wzrosła o 15 458 ha, a przeszacowania powierzchni przyszłych terenów mieszkaniowych (9,2-krotne w stosunku do istniejących) znacznie przekraczają rzeczywiste i prognozowane potrzeby mieszkańców gmin. W 2018 r. całkowita pojemność demograficzna wyznaczonych w województwie terenów mieszkaniowych wyniosła 9 061 560 osób i była aż 3,7-krotnie większa od liczby mieszkańców województwa⁴⁵.

⁴³ Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.

⁴⁴ J.w.

⁴⁵ Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.

W województwie łódzkim istnieje duża grupa gmin wiejskich o charakterze wielofunkcyjnym, charakteryzujących się stosunkowo dobrze rozwiniętym sektorem przemysłu lub usług. Są to w dużej mierze gminy otaczające miasta i tworzące z nimi układy funkcjonalno-przestrzenne. Występujące w tych gminach zjawisko suburbanizacji skutkuje często konfliktami przestrzennymi i degradacją obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo. Wg Monitoringu rozwoju obszarów wiejskich większość terenów rolniczych w województwie łódzkim należy do klasy rolnictwa tradycyjnego bądź pośredniego, z przewagą funkcji rolniczej. Nie zidentyfikowano ani jednej gminy z grupy rolnictwa wielkoobszarowego. W sąsiedztwie ośrodków miejskich dość często występują gminy wielofunkcyjne, zrównoważone sektorowo. Mniej liczne są gminy wielodochodowe z rozdrobnionym rolnictwem. Gminy zurbanizowane występują głównie w sąsiedztwie Łodzi, zaś dwie gminy (Kleszczów i Nowosolna) zostały zakwalifikowane do grupy silnie zurbanizowanych. Gmina Nowosolna od wielu lat stanowi jeden z najatrakcyjniejszych kierunków migracji z Łodzi, zaś gmina Kleszczów jest najbogatszą gminą w Polsce z uwagi na funkcjonującą tam elektrownię. Za krajowe obszary problemowe, zagrożone trwałą marginalizacją uznano w Łódzkiem 18 gmin wiejskich, położonych na obrzeżach województwa, a ich delimitacja w pełni pokrywa się z analizami prowadzonymi na poziomie regionalnym. Są to: Burzenin, Błaszki, Grabów, Goszczanów, Daszyna, Dąbrowice, Klonowa, Krośnice, Łanięta, Masłowice, Nowe Ostrowy, Oporów, Przedbórz, Sadkowiec, Uniejów, Wielgomłyny, Żychlin, Żytno. Dodatkowo na poziomie regionalnym wyznaczono 7 gmin wiejskich, które zostały uznane za obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Są to: Aleksandrów, Budziszewice, Czerniewice, Łęki Szlacheckie, Ręczno, Żarnów, Żelechlinek⁴⁶.

Zapewnienie ładu przestrzennego i gospodarka terenami jest zadaniem własnym gminy, realizowanym m.in. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W regionie łódzkim w 2019 r. planami pokryte

⁴⁶ J.w.

było 33,0% powierzchni województwa (7. miejsce w kraju; Polska 31,2%). Pomimo stopniowego przyrostu powierzchni pokrytej planami miejscowymi jedynie w 38 gminach planami objęto 100% powierzchni gminy, a 6 gmin nie uchwaliło żadnego planu. Problemem w zakresie racjonalnego gospodarowania przestrzenią jest pomijanie ustaleń planów przy realizacji strategicznych inwestycji w trybie specustaw i stosowanie decyzji administracyjnej o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku planu, co prowadzi do rozpraszania zabudowy i chaosu przestrzennego. Niekontrolowana suburbanizacja generuje koszty związane z koniecznością zapewnienia usług publicznych oraz rozbudową infrastruktury technicznej. Stanowi także duże obciążenie dla budżetu gminy oraz wpływa niekorzystnie na środowisko i aspekty społeczne. W sytuacji braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, nowa zabudowa rozprzestrzenia się w sposób niekontrolowany, na zasadach określanych w pojedynczych decyzjach o warunkach zabudowy. Skutkuje to rozpraszaniem zabudowy, powstawaniem osiedli mieszkaniowych bez odpowiedniej infrastruktury i dostępu do podstawowych usług. Niekorzystnym zjawiskiem jest wkraczanie zabudowy na tereny cenne przyrodniczo i krajobrazowo, w tym w doliny rzeczne i na tereny zalewowe, co skutkuje degradacją środowiska i sprawia, że równowaga pomiędzy obszarami otwartymi a zagospodarowanymi zostaje zachwiana. W efekcie obniża się jakość życia, podwyższają się koszty funkcjonowania i presja na środowisko przyrodnicze, w tym zanieczyszczenie powietrza⁴⁷.

⁴⁷ Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.

2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich

Kultura ludowa to folklor i sztuka charakterystyczne dla zamieszkujących określone tereny społeczności. Kształtuje się ona na podstawie wspólnych doświadczeń historycznych, form gospodarowania, a także warunków życia. Na jej kształt mogą także wpływać cechy etniczne oraz warunki środowiska przyrodniczego. Województwo łódzkie pod względem kulturowym jest obszarem zróżnicowanym. Obejmuje ono części trzech prowincji historycznych Polski:

- wschodnią Wielkopolskę,
- zachodnie Mazowsze,
- północno-wschodnią Małopolskę⁴⁸.

Pośród podregionów województwa łódzkiego kilka z nich przejawia określone cechy charakterystyczne:

- **ziemia łęczycka** - przejawy kultury łęczyckiej występują i są kultywowane przede wszystkim na obszarze powiatu łęczyckiego oraz powiatach: kutnowskim, poddębickim i zgierskim,
- **podregion łowicki** - działa tu największa liczba twórców ludowych oraz ludowa twórczość artystyczna, a mieszkańcy tego regionu wykazują silne poczucie wartości,
- **ziemia rawska** - obecnie związki z tą historyczną krainą stanowią bazę rawskiego podregionu etnograficznego,
- **ziemia opoczyńska** - znajdują się tu drewniane chałupy z tradycyjnie urządzonymi wnętrzami, stroje ludowe i pisanki,
- **ziemia sieradzka** - obszar międzyrzecza górnej i środkowej Warty oraz górnej Pilicy, najsilniejsza przynależność regionalna mieszkańców zachowała się w zachodniej części obszaru,

⁴⁸ Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014 - 2020. Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego. Łódź 2013., s. 18.

- **ziemia wieluńska** - obejmuje obszar na pograniczu Śląska, Wielkopolski i Małopolski, gdzie wciąż pozostają bardzo żywe tradycje kulturowe i silne poczucie przynależności terytorialnej,
- **ziemia piotrkowska** - wiąże się bezpośrednio z oddziaływaniem Piotrkowa Trybunalskiego, który wykształcił własny podregion kulturowy.

W obrębie określonych podregionów obserwuje się powrót do tradycji. Przejawem tego jest organizowanie wydarzeń, których celem jest kultywowanie świąt i obrzędów ludowych. Wielką popularnością cieszy się układanie dywanów kwiatowych w Spycimierzu, gdyż tradycja ta przyciąga również twórców spoza regionu⁴⁹. Podczas XVI sesji Międzyrządowego Komitetu ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kultury obradującego w dniach 13 - 18 grudnia 2021 r. w Paryżu wpisano tę tradycję na listę UNESCO⁵⁰.

Ryc. 30 Kwiatne dywany w Spycimierzu, źródło: lodzkie.pl, niedziela.pl

Na terenie województwa łódzkiego działa również wiele zespołów ludowych oraz twórców reprezentujących dziedziny rękodzieła i sztuki ludowej takie jak rzeźba,

⁴⁹ Źródło: Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014 - 2020. Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego. Łódź 2013., s. 18-19.

⁵⁰ Źródło: www.lodzkie.pl.

malarstwo, papieroplastyka, haft, rękodzieło (np. garncarstwo czy plecionkarstwo). Najwięcej twórców działa w powiatach opoczyńskim i łowickim.

Region łódzki może poszczycić się także wieloma produktami tradycyjnymi. Wśród nich znaleźć możemy np. pasztety z Głowna, ryby wędzone tradycyjnie z Woli Moszczenickiej czy babki drożdżowe znad Mrogi. Według wykazu na listę produktów tradycyjnych województwa łódzkiego trafiło około 150 lokalnych specjałów (stan na lipiec 2022). Kulinarne tradycje regionu łódzkiego są wciąż żywe, zwłaszcza wśród mieszkańców wsi i mniejszych miejscowości. Każdy powiat czy region ma swoje własne specjały. Będąc w Przedborzu warto spróbować tradycyjnego kugła, zaś w Łęczycy wypiekanego typowymi dla tamtejszego regionu sposobami chleba.

Regionalną kuchnię można także poznać uczestnicząc w wielu imprezach i świętach regionalnych. Organizowanych jest wiele festynów, takich jak np. Święto Truskawki w Buczku oraz Święto Cebuli w Grabowie⁵¹.

W 2020 r. liczba podmiotów działających w obszarze kultury w województwie łódzkim zmniejszyła się o 3,0% w porównaniu z 2019 r. i wyniosła 896. Funkcjonowało 190 centrów, domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic, które zorganizowały 6,4 tys. imprez⁵².

Zabytki

Region łódzki jest to obszar bardzo bogaty pod względem dziedzictwa kulturowego. Wiele obiektów może zachwycić turystów swą historią i architekturą. Występują tu zabytki pochodzące ze wszystkich epok, począwszy od wczesnego średniowiecza, aż po wiek XX. Podstawową formą ochrony obiektów i obszarów

⁵¹ Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014 - 2020. Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego. Łódź 2013., s.19, www.ptsmłodz.pl/perly-województwa-lodzkiego/, www.lodzkie.pl.

⁵² Urząd Statystyczny w Łodzi (2021).

zabytkowych jest wpis do rejestru zabytków. Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w województwie w 2020 r. wynosiła 2 937⁵³.

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat największym przeobrażeniem w regionie uległ krajobraz wiejski. Na skutek procesu „wypierania” zabudowy drewnianej ze wsi, do dziś przetrwały nieliczne, rozproszone przykłady tradycyjnego zagrodowego budownictwa drewnianego. Do wyjątkowych miejscowości z nagromadzeniem drewnianych domów należą Złaków Kościelny i Złaków Borowy, który został umieszczony na Krajowej liście najciekawszych wsi⁵⁴. Niektóre obiekty trafiły do skansenów – największego w **Maurzycach** koło Łowicza, a także mniejszych w samym Łowiczu, Sieradzu czy Kwiatkówku koło Łęczycy.

Ryc. 31 Maurzyce, źródło: zaparatemprzezswiat.pl

Do stworzenia atrakcji turystycznych wykorzystuje się także zabudowę tradycyjną. Przykładem takiego działania może być Zagroda Młynarska w Uniejowie czy Centrum Folkloru Polskiego w Nagawkach.

⁵³ Źródło: www.map4u.pl/pl/cms/zasoby/woj_lodzkie/lodzkie_zabytki/, System ochrony zabytków w Polsce. Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego. NIK. 2021.

⁵⁴ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+. Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. BPPWŁ. TOM 1., s. 118.

Bardzo ciekawymi zabytkami województwa łódzkiego są najstarsze obiekty architektury obronnej i sakralnej. Na terenie województwa zachowało się w całości bądź w części siedem obiektów z XII-XIII w., a są to m.in.:

- archikolegiata p.w. Najświętszej Marii Panny i św. Aleksego w Tumie pod Łęczycą,
- kościół św. Idziego w Inowłodzu,
- kościół p.w. Jedenastu tysięcy dziewic w Strońsku,
- dawny klasztor o.o. Cystersów w Sulejowie⁵⁵.

Ryc. 32 Kolegiata w Tumie, źródło: tumkolegiata.pl

Spośród rezydencji pałacowo - parkowych znajdujących się na terenie województwa łódzkiego zaliczyć można m.in.:

- renesansowy pałac – willa „włoska” w Poddębicach z początków XVII w.,
- XVIII – pałac Radziwiłłów w Nieborowie i park angielski w Arkadii,
- Pałac w Sokolnikach – przykład budowli rokokowej
- Pałac w Walewicach.

⁵⁵ Źródło: www.lodzkie.pl/turystyka/co-mo%C5%BCna-robi%C4%87-w-%C5%82%C3%B3dzkiem/zabytkowo,ptsmloz.pl/zabytki-w-regionie/

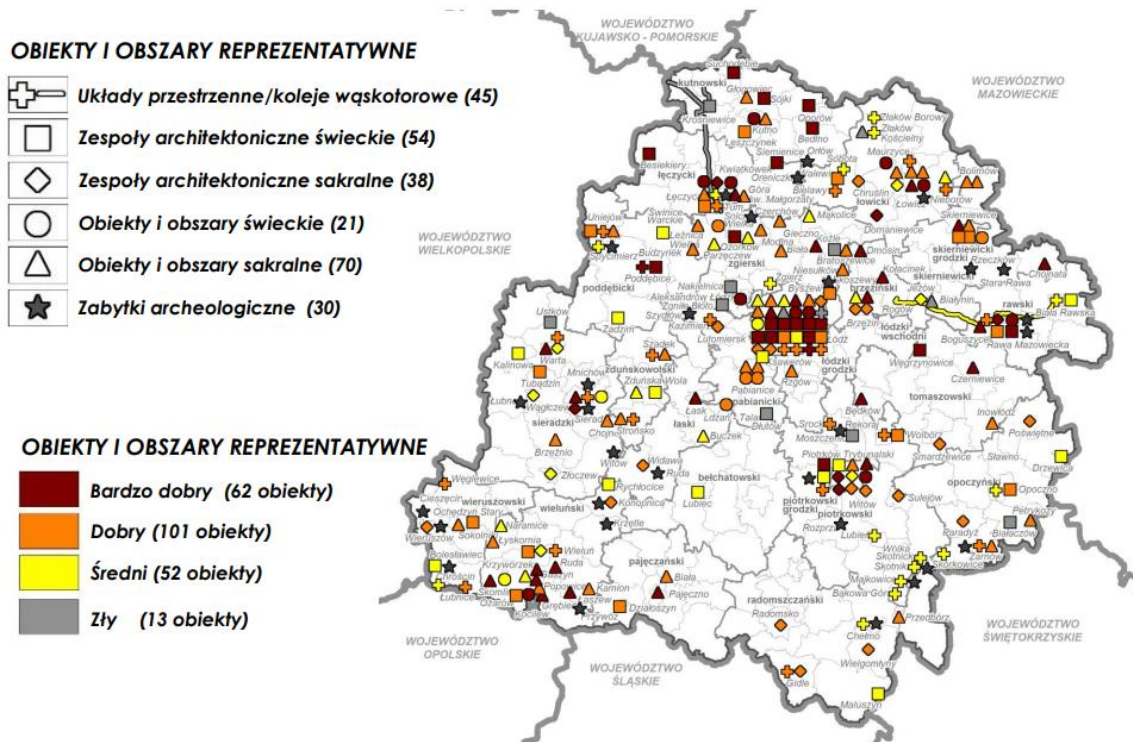
Na szczególną uwagę zasługują również dawne zamki i ruiny zamków, dwory obronne – niegdyś siedziby możnowładców, władz państwowych oraz kościelnych, m.in.:

- zamek królewski w Łęczycy wybudowany w XIV w., na polecenie Kazimierza Wielkiego,
- późnogotycki zamek rycerski z I poł. XIV w. w Oporowie,
- zamek w Ujeździe wzniesiony w latach 1474 - 1476, przebudowany w XVII w. na wczesnobarokową rezydencję,
- w Białej Rawskiej tzw. zameczek z XIX wieku,
- dwór obronny w Siemkowicach wzniesiony w XVI lub XVII w.,
- ruiny zamku w Bolesławcu z zachowaną wieżą z XII wieku,
- ruiny renesansowego pochodzącego z połowy XVI w. zamku w Majkowicach,
- ruiny gotyckiego zamku z XIV i XV w. w Łowiczu,
- ruiny renesansowego zamku z lat 1527- 1535 w Drzewicy,
- ruiny zamku z XV w. w Bąkowej Górze,
- XVI wieczny dwór obronny w Łopatkach⁵⁶.

Ryc. 33 Pałac w Nieborowie,
źródło" www.voyagerka.com

⁵⁶ Źródło: <http://ptsmłodz.pl/zabytki-w-regionie/>

Ryc. 34 Obszary i obiekty reprezentatywne, źródło: *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023, Łódź 2020, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi.*

W celu podniesienia rangi ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej, na terenie województwa utworzono 4 parki kulturowe:

- Park kulturowy „Miasto Tkaczy” w Zgierzu,
- Park Kulturowy „Wzgórze Zamkowe”,
- Park kulturowy etnograficznego podregionu kutnowskiego związanego z poetą romantycznym Józefem Bohdanem Zaleskim w Leszczynku,
- Park Kulturowy ulicy Piotrkowskiej w Łodzi⁵⁷.

⁵⁷ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+. Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. BPPWL. TOM 1., s.124.

Sposób powiązań kulturalnych miasto-wieś w województwie

Województwo łódzkie ma już ponad 100 lat. Jednak historia tych ziem jest o wiele dłuższa. Jest to opowieść o osadach na bursztynowym szlaku, kurhanach i grodziskach, księstwach, mniejszościach narodowych, drobnych starciach i wielkich bitwach.

Województwo łódzkie ze stolicą w Łodzi powstało po I wojnie światowej. Utworzone zostało z historycznych ziem: sieradzkiej i piotrkowskiej, rawskiej, wieluńskiej, opoczyńskiej oraz terenów Księstwa Łowickiego. Jest ono niejednorodne pod względem kultury, tradycji, obyczajów i kształtowania przestrzeni, gdyż powstało jako wynik decyzji administracyjnych. Istniejące na jego obszarze regionalne więzi kształtowały się w ramach ziem historycznych tworzących obecnie na mapie województwa swoiste podregiony. Ciekawe połączenie kulturowe i gospodarcze ziem, które składają się na region łódzki spowodowało sytuowanie historyczne współczesnego województwa łódzkiego.

Lokalizacja materialnych zasobów kulturowych regionu charakteryzuje się tym, że najstarsze zachowane obiekty występują na jego obrzeżach, często w dolinach dużych rzek, a najmłodsze, zwłaszcza dziewiętnastowieczne, związane z rozwojem przemysłu, w jego centrum, na obszarach wyżynnych i wododziałowych⁵⁸.

Europejskie szlaki kulturowe przebiegające przez województwo łódzkie:

- Szlak Bursztynowy (wzdłuż rzeki Warty: m.in. Konopnica, Uniejów),
- Szlak Romański (Inowłódz, Krzyworzecza, Strońsko, Sulejów, Tum, Żarnów),
- Szlak Cysterski (okolice Sulejowa),
- Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej (Skierniewice, Lipce Reymontowskie, Rogów, Piotrków Trybunalski, Radomsko)⁵⁹.

⁵⁸ http://www.map4u.pl/pl/cms/zasoby/woj_lodzkie/lodzkie_arch/

⁵⁹ ŹRÓDŁO: www.lodzkie.pl/poryby/europejskie-szlaki-kulturowe

Artefakty kultury, w tym kultury ludowej

Budowa fizyczno-geologiczna obszaru dzisiejszego województwa łódzkiego nie jest silnie zróżnicowana. Nie występują tu wyraźnie odmienne względem siebie krainy, a warunki działalności gospodarczej są zbliżone na prawie całym obszarze. Odmienne doświadczenia historyczne poszczególnych obszarów regionu łódzkiego okazały się zbyt krótkotrwałe, by doprowadzić do ukształtowania się rejonów o silnej odrębności kulturowej. Nie można jednak mówić o jednolitej kulturze ludowej na omawianym obszarze. Etnografowie wyróżniają pięć podstawowych subregionów: łęczycki, łowicki, rawski, opoczyński i sieradzki. Każdy z nich wypracował swój własny wzorzec kulturowy, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i stanowi o swojej odrębności.

Strój ludowy jest jednym z podstawowych wyznaczników odrębności regionalnych. Na uwagę zasługuje tradycyjny strój ludowy z ziemi łowickiej. Region ten jest najbarwniejszym regionem województwa i może poszczycić się bogatą spuścizną kulturową. Ubiór lokalny niektórych społeczności wiejskich obecnie można obserwować przy okazji różnorodnych świąt, zwłaszcza tych kościelnych.

Niezwykle pracowite wycinanki z różnokolorowego, glansowanego papieru, sztuczne kwiaty wyrabiane z wełny, włóczki lub kolorowej bibuły czy zawieszane pośrodku sufitu pająki stwarzały niepowtarzalny klimat łowickiej izby. Inną charakterystyczną dla tego regionu ozdobą były białe, haftowane wełną poduszki różnej wielkości, które układano na łóżku w formie piramid⁶⁰.

⁶⁰ Źródło: www.historycznie.uni.lodz.pl/ludowa.html

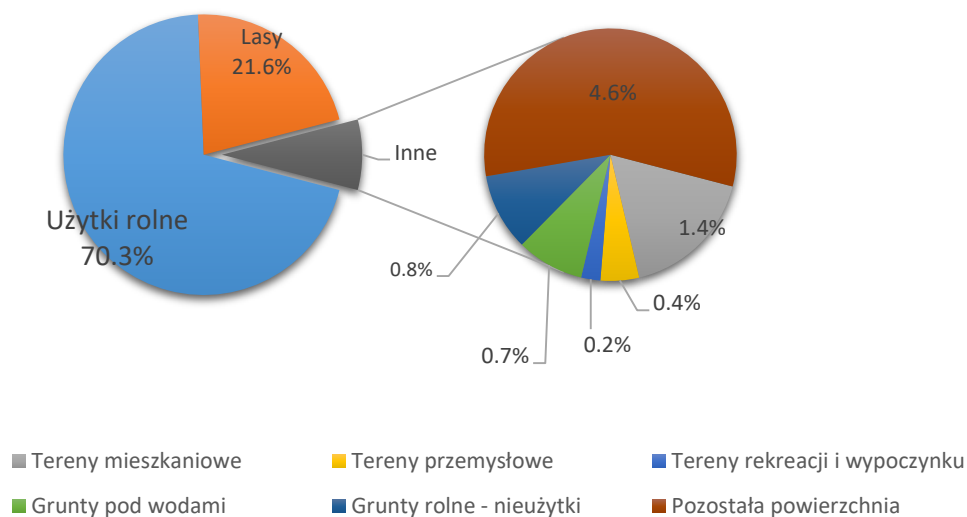

Ryc. 35 Wycinanki Łowickie
Źródło: www.naludowo.pl

3. DIAGNOZA SYTUACJI W ROLNICTWE W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Województwo łódzkie dysponuje znacznym arealem użytków rolnych. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego za 2021 rok powierzchnia województwa wynosiła 1 821 900 ha z czego 1 281 233 ha stanowiły użytki rolne. Województwo łódzkie z taką powierzchnią użytków rolnych plasuje się na 5 miejscu wśród wszystkich województw. Udział powierzchni użytków rolnych w powierzchni ogółem wyniósł 70,3% i jest najwyższym w skali kraju, dla którego średnia wyniosła 59,9%. Powierzchnia nieużytków rolnych w województwie łódzkim wyniosła 14 473 ha co stanowi 0,79% powierzchni całkowitej województwa przy średniej dla kraju na poziomie 1,47%.

Ryc. 36 Struktura powierzchni geodezyjnej województwa łódzkiego według kierunków wykorzystania w 2021 r. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych*

Tab. 22 Udział powierzchni użytków rolnych w powierzchni ogółem w 2021 r. według województw. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

l.p.	Nazwa	% użytków rolnych
1	ŁÓDZKIE	70,3
2	LUBELSKIE	70,2
3	MAZOWIECKIE	67,7
4	KUJAWSKO-POMORSKIE	64,8
5	ŚWIĘTOKRZYSKIE	64,6
6	WIELKOPOLSKIE	64,5
7	OPOLSKIE	63,9
8	MAŁOPOLSKIE	60,3
9	PODLASKIE	60,2
10	DOLNOŚLĄSKIE	59,4
11	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	54,3
12	PODKARPACKIE	53,8
13	ŚLĄSKIE	50,4
14	POMORSKIE	50
15	ZACHODNIOPOMORSKIE	49,2
16	LUBUSKIE	40,5
Średnia dla kraju		59,9

Tab. 23 Struktura wykorzystania użytków rolnych w województwie łódzkim według danych za 2021 r. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

użytki rolne razem	grunty orne	sady	łąki trwałe	pastwiska trwałe	grunty zadrzewione i zakrzewione	grunty pod stawami	grunty pod rowami	grunty rolne zabudowane
1 281 233	978 863	33 466	113 986	83 818	13 231	5 078	8 301	44 490
100%	76,40%	2,61%	8,89%	6,54%	1,03%	0,39%	0,64%	3,47%

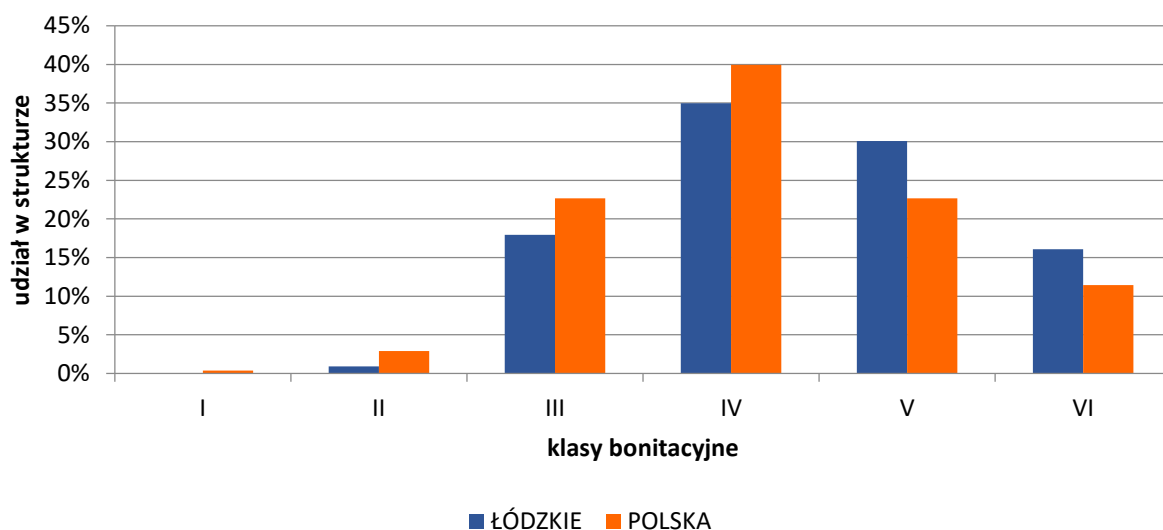
Tab. 24 Struktura wykorzystania użytków rolnych województw w hektarach wg. danych za 2021 r.
Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.

Województwo	Użytki rolne								
	użytki rolne razem	grunty orne	sady	łąki trwałe	pastwiska trwałe	grunty zadrzewione i zakrzewione	grunty pod stawami	grunty pod rowami	grunty rolne zabudowane
POLSKA	18 719 167	13 566 821	283 636	2 221 839	1 563 161	308 882	87 003	129 263	558 561
DOLNOŚLĄSKIE	1 184 660	863 034	5 942	133 504	117 968	9 574	14 785	9 935	29 918
KUJAWSKO-POMORSKIE	1 165 415	986 342	8 402	83 049	46 308	6 225	2 313	7 833	24 943
LUBELSKIE	1 764 604	1 284 652	37 821	244 454	70 560	38 803	10 833	10 641	66 840
LUBUSKIE	567 129	399 404	2 443	99 625	35 131	6 341	4 698	5 726	13 761
ŁÓDZKIE	1 281 233	978 863	33 466	113 986	83 818	13 231	5 078	8 301	44 490
MAŁOPOLSKIE	914 846	645 628	25 208	95 843	90 930	40 959	3 938	2 677	9 664
MAZOWIECKIE	2 407 529	1 639 787	92 095	274 081	241 114	85 969	6 671	16 243	51 569
OPOLSKIE	601 380	489 979	2 598	66 422	17 709	12 894	4 727	4 200	2 851
PODKARPACKIE	960 706	568 694	7 575	109 449	141 550	41 794	5 039	5 442	81 163
PODLASKIE	1 214 978	756 944	4 528	204 192	188 382	36 804	2 088	7 359	14 681
POMORSKIE	915 670	696 654	4 201	109 544	69 403	20 023	894	10 164	4 787
ŚLĄSKIE	621 021	444 032	4 390	86 420	48 711	19 174	8 075	2 445	7 773
ŚWIĘTOKRZYSKIE	756 331	534 098	33 991	93 618	42 435	30 363	4 136	3 417	14 273
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1 313 039	870 748	2 117	158 362	219 936	26 022	2 857	10 628	22 369
WIELKOPOLSKIE	1 923 745	1 555 165	14 578	201 310	77 230	44 918	8 037	15 916	6 591
ZACHODNIOPOMORSKIE	1 126 880	852 797	4 281	147 980	71 976	19 689	2 834	8 336	18 987

3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

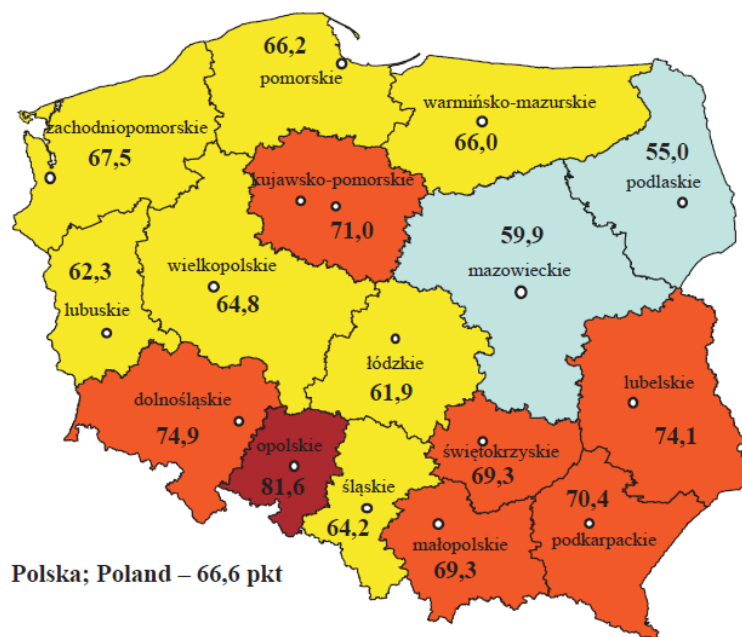
Gleby

Gleby w województwie są stosunkowo zróżnicowane. Gleby najwyższej jakości (klasa I-III) zajmują niecałe 19 % gruntów rolnych, podczas gdy wskaźnik dla Polski wynosi 26 %, gleby średniej jakości (IV klasa) – 35%, gleby najgorszej jakości (V-VI klasa) – 46%, a w kraju 34% . Jeżeli chodzi o rodzaj gleb, najczęściej – bo 85% województwa – pokrywają gleby bielcowe, kolejne są to gleby bagienne i torfowe oraz pozostałe (brunatne, czarne ziemie, rędziny, mady).

Ryc. 37 Udział gleb podzielonych na klasy bonitacyjne, *Opracowanie własne na dostawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Województwo łódzkie charakteryzuje się gorszymi niż przeciętne w kraju warunkami przyrodniczymi dla produkcji rolniczej. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP), obejmujący warunki wodne, rzeźbę terenu, agroklimat i jakość gleb dla województwa łódzkiego wynosi zaledwie 61,9 pkt, co plasuje je na trzecim miejscu od końca w skali kraju. Gorsze niż w regionie łódzkim warunki przyrodniczo-glebowe występują jedynie w województwie mazowieckim i podlaskim, gdzie wartość wskaźnika wynosi poniżej 60 pkt.

Ryc. 38 Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP).
Źródło: Krasowicz S. i in., Racjonalne gospodarowanie środowiskiem glebowym Polski, w: Polish Journal of Agronomy, Nr 7, 2011.

Województwo łódzkie pod względem przydatności warunków przyrodniczych dla produkcji rolniczej jest bardzo zróżnicowane. Najlepsze warunki dla produkcji roślinnej występują w jego północnej części (w powiecie kutnowskim, łęczyckim i w północno-zachodniej części powiatu łowickiego), gdzie wartość WWRPP wynosi powyżej 71,0 pkt (rys.). Korzystne dla produkcji rolniczej warunki przyrodnicze występują także w przeważającej części powiatu piotrkowskiego, sieradzkiego, wieluńskiego, skierniewickiego, rawskiego oraz łódzkiego wschodniego.

Najmniej sprzyjające produkcji rolniczej warunki przyrodnicze występują głównie w położonych na południu i południowym-wschodzie powiatach: wieruszowskim, pajęczańskim, radomszczańskim, opoczyńskim, bełchatowskim i tomaszowskim, gdzie wartość WWRPP wynosi poniżej 61 pkt. Mało korzystne dla produkcji rolniczej warunki naturalne występują także w przeważającej części powiatu poddębickiego, pabianickiego oraz zgierskiego.

Tab. 25 Wskaźniki bonitacji oraz rolniczej przestrzeni produkcyjnej w województwie łódzkim. Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Województwo	Wskaźniki bonitacji				Wskaźnik rolniczej przestrzeni produkcyjnej
	jakości i przydatność i rolniczej gleb	agroklimatu	rzeźby terenu	warunków wodnych	
POLSKA	49,5	9,9	3,9	3,3	66,6
ŁÓDZKIE	43,2	11,5	4,4	2,8	61,9
bełchatowski	36,2	12,6	4,5	2,7	55,9
brzeziński	42,6	10,3	4,2	2,4	59,5
kutnowski	64,6	10,1	4,6	4,1	83,5
łaski	40,1	12,1	4,6	2,5	59,3
łęczycki	57	10,8	4,6	3,7	76,2
łowicki	51	10,6	4,8	3,5	69,9
łódzki wschodni	40,6	11,1	4,4	2,6	58,6
opoczyński	37,8	11,2	4,5	2,7	56,2
pabianicki	40,4	11,5	4,5	2,6	58,9
pajęczański	35,8	12,2	4,1	1,8	53,9
piotrkowski	44,4	12,5	4,5	3	64,5
poddębicki	40	11,7	4,6	2,5	58,7
radomszczański	37,5	11,5	4,3	2,4	55,5
rawski	45,7	10,6	4,6	2,9	63,8
sieradzki	44,8	12,3	4,4	2,5	64
skierniewicki	44,3	10,4	4,5	2,9	62
tomaszowski	40	11,3	4,5	2,5	58,3
wieluński	43,8	12,6	4,2	2,6	63,2
wieruszowski	35,9	12,5	4,6	2,5	55,5
zduńskowolski	50,3	12,1	4,6	3	70,1
zgierski	32	8,9	3,3	2,3	46,5

3.3 Struktura gospodarstw

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2020 liczba gospodarstw rolnych w województwie łódzkim ogółem wyniosła 117,0 tys. W porównaniu z wynikami PSR w 2010 r., ich liczba zmniejszyła się o 10,4%, natomiast w skali Polski liczba gospodarstw była mniejsza

o 12,7%. Ubytek gospodarstw odnotowano w grupach obszarowych obejmujących gospodarstwa o powierzchni od 1 do 20 ha – największy (18,3%) wśród gospodarstw o powierzchni 7-10 ha użytków rolnych. Wzrosła natomiast liczba gospodarstw najmniejszych – o powierzchni do 1 ha użytków rolnych (o 16,3%) oraz największych, we wszystkich grupach o powierzchni powyżej 20 ha (łącznie o 35,7%)⁶¹.

Tab. 26 Liczba gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych w latach 2010 i 2020 - na podstawie Powszechnych Spisów Rolnych*. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Powszechny Spis Rolny 2020. Raport z wyników.*

	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w tys. ha											
		0-1	1- 2	2-3	3-5	5-7	7-10	10- 15	15- 20	20- 30	30- 50	50- 100	100 i więcej
Powszechny Spis Rolny 2010 r.													
Polska	1 509	25	301	213	276	175	171	152	72	61	36	17	10
Łódzkie	131	1	19	16	26	20	20	15	6	4	2	0	0
Powszechny Spis Rolny 2020 r.													
Polska	1 317	26	245	179	237	146	143	131	65	62	44	26	13
Łódzkie	117	2	17	14	23	17	17	13	5	5	2	1	0

* Wg siedziby użytkownika - siedziba użytkownika gospodarstw indywidualnego to adres zamieszkania użytkownika. Adres ten nie zawsze jest taki sam jak adres zameldowania. Siedziba użytkownika gospodarstwa rolnego osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej to siedziba osoby prawnej lub jednostki lokalnej prowadzącej działalność rolniczą.

⁶¹ Źródło: GUS - Powszechny Spis Rolny 2020 – wyniki ostateczne w województwie łódzkim.

Tab. 27 Liczba gospodarstw rolnych w powiatach województwa łódzkiego według grup obszarowych użytków rolnych. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Powszechny Spis Rolny 2020. Raport z wyników.*

Nazwa	gospodarstwa rolne ogółem					
	ogółem	do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha	15 ha i więcej
Powiat bełchatowski	4 856	61	2 763	1 302	377	353
Powiat kutnowski	4 766	64	1 488	1 213	700	1 301
Powiat łaski	3 671	51	1 797	998	379	446
Powiat łęczycki	5 500	56	1 673	1 703	983	1 085
Powiat łowicki	7 009	88	2 475	1 999	1 162	1 285
Powiat łódzki wschodni	2 905	52	1 410	824	280	339
Powiat opoczyński	6 660	121	3 956	1 759	426	398
Powiat pabianicki	2 710	55	1 391	715	252	297
Powiat pajęczański	5 130	49	2 875	1 437	391	378
Powiat piotrkowski	8 623	127	3 928	2 644	914	1 010
Powiat poddębicki	5 435	31	1 872	1 582	921	1 029
Powiat radomszczański	6 609	105	3 279	1 814	654	757
Powiat rawski	5 717	76	2 441	1 926	818	456
Powiat sieradzki	10 512	105	4 541	3 184	1 387	1 295
Powiat skierniewicki	4 930	52	2 119	1 518	677	564
Powiat tomaszowski	6 133	101	3 006	1 808	633	585
Powiat wieluński	7 339	69	4 058	2 020	611	581
Powiat wieruszowski	4 015	40	2 053	1 145	382	395
Powiat zduńskowolski	2 264	47	1 133	568	237	279
Powiat zgierski	5 020	98	2 233	1 496	632	561
Powiat brzeziński	2 631	38	1 196	749	320	328
Powiat m.Łódź	2 859	90	2 023	516	108	122
Powiat m.Piotrków Trybunalski	822	39	597	137	22	27
Powiat m.Skierniewice	836	24	583	159	33	37

*Wg siedziby użytkownika - siedziba użytkownika gospodarstw indywidualnego to adres zamieszkania użytkownika. Adres ten nie zawsze jest taki sam jak adres zameldowania. Siedziba użytkownika gospodarstwa rolnego osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej to siedziba osoby prawnej lub jednostki lokalnej prowadzącej działalność rolniczą.

Struktura gospodarstw rolnych według grup obszarowych na przestrzeni 10 lat pozostała zbliżona. Niemal połowę gospodarstw stanowiły posiadające od 3 do 10 ha użytków rolnych, co piąte gospodarstwo w województwie łódzkim posiadało 3–5 ha użytków rolnych. W skali Polski największe grupy stanowiły gospodarstwa z użytkami rolnymi o powierzchni 1–5 ha (łącznie 50,1%).

Obserwowany spadek liczby gospodarstw rolnych, przy nieznacznym wzroście powierzchni użytków rolnych, znalazł swoje odzwierciedlenie we wzroście o 12,0% średniej powierzchni użytków rolnych (UR) przypadającej na 1 gospodarstwo rolne w województwie łódzkim, tj. z 7,5 ha w 2010 r. do 8,4 ha w 2020 r. Odnotowany wzrost był niższy niż przeciętny w kraju oraz niższy niż w większości województw. Przeciętnie w Polsce średnia powierzchnia UR jednego gospodarstwa zwiększyła się o 16,3%, z 9,8 ha w 2010 r. do 11,4 ha w 2020 r⁶².

W przekroju regionalnym według siedziby gospodarstwa największa liczba gospodarstw zlokalizowana była w gminie Błaszki (powiat sieradzki), Biała Rawska (powiat rawski) oraz Opoczno (powiat opoczyński). Gospodarstwa z tych gmin stanowiły każde po 1,6% ogółu gospodarstw w województwie.

Największą średnią powierzchnią użytków rolnych w gospodarstwach według ich siedziby odnotowano w gminie Ładzice (powiat radomszczański) – 21,0 ha oraz gminach: Łanięta – 19,6 ha, Strzelce – 16,4 ha, Nowe Ostrowy – 15,3 ha, Krośniewice – 15,1 ha, Oporów – 14,7 ha, Bedlno – 14,6 ha oraz Krzyżanów – 14,3 ha (wszystkie z powiatu kutnowskiego). Najmniejszą średnią powierzchnią UR charakteryzowały się gminy miejskie: Tomaszów Mazowiecki – 3,9 ha, Bełchatów – 4,1 ha, Ozorków oraz Opoczno (gmina miejsko-wiejska) – 4,5 ha oraz Piotrków Trybunalski – 4,6 ha, a także w gminie wiejskiej Lubochnia (powiat tomaszowski) – 4,6 ha⁶³.

⁶² Źródło: GUS - Powszechny Spis Rolny 2020 – wyniki ostateczne w województwie łódzkim.

⁶³ Jak wyżej.

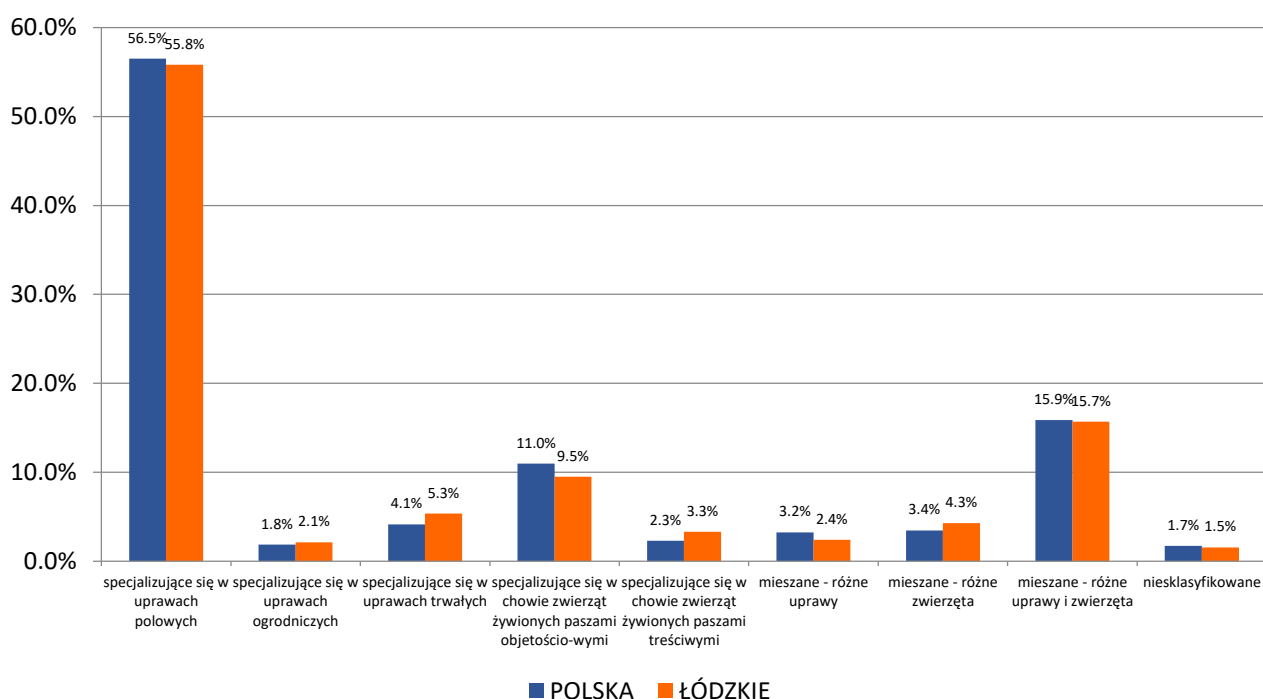
Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym w województwie łódzkim, wg Powszechnego Spisu Rolnego 2020 r. wyniosła 8,39 ha natomiast w Polsce 11,35 ha.

Tab. 28 Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w powiatach województwa łódzkiego wg Powszechnego Spisu Rolnego 2020. Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.

Powiat	gospodarstwa rolne ogółem	
	grunty ogółem (ha)	użytki rolne ogółem (ha)
Powiat kutnowski	14,97	14,34
POLSKA	12,65	11,35
Powiat łęczycki	11,54	10,88
Powiat poddębicki	11,29	10,16
Powiat łowicki	11,10	10,06
Powiat radomszczański	11,12	9,71
Powiat łódzki wschodni	9,89	9,03
Powiat brzeziński	11,10	8,85
Powiat skierniewicki	9,53	8,58
Powiat sieradzki	9,55	8,47
ŁÓDZKIE	9,50	8,39
Powiat łaski	9,74	8,30
Powiat piotrkowski	9,35	8,24
Powiat zgierski	9,14	8,24
Powiat zduńskowolski	9,22	8,20
Powiat pabianicki	8,80	7,73
Powiat wierszowski	8,56	7,50
Powiat tomaszowski	8,26	7,37
Powiat rawski	8,05	7,24
Powiat pajęczański	8,60	7,19
Powiat wieluński	8,01	6,83
Powiat bełchatowski	8,06	6,53
Powiat opoczyński	7,67	6,22
Powiat m.Łódź	6,14	5,25
Powiat m.Skierniewice	6,01	5,24
Powiat m.Piotrków Trybunalski	5,29	4,50

* Wg siedziby użytkownika - siedziba użytkownika gospodarstw indywidualnego to adres zamieszkania użytkownika. Adres ten nie zawsze jest taki sam jak adres zameldowania. Siedziba użytkownika gospodarstwa rolnego osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej to siedziba osoby prawnej lub jednostki lokalnej prowadzącej działalność rolniczą

Według danych GUS w 2016 r. wśród gospodarstw rolnych województwa łódzkiego dominowały, podobnie jak w Polsce, gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – 55,8%. Drugą dominującą grupę w województwie stanowiły gospodarstwa wielokierunkowe – 15,7% (w Polsce – 15,9%). Trzecią pod względem liczebności grupę stanowiły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywnymi paszami objętościowymi – 9,5% (w Polsce – 11,0%). Na uwagę zasługuje znaczny udział (w porównaniu ze średnią krajową) udział gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych (5,3 %) oraz w chowie zwierząt żywnymi paszami treściwymi.

Ryc. 39 Struktura gospodarstw rolnych według typu rolniczego, opracowanie ŁODR na podstawie danych GUS

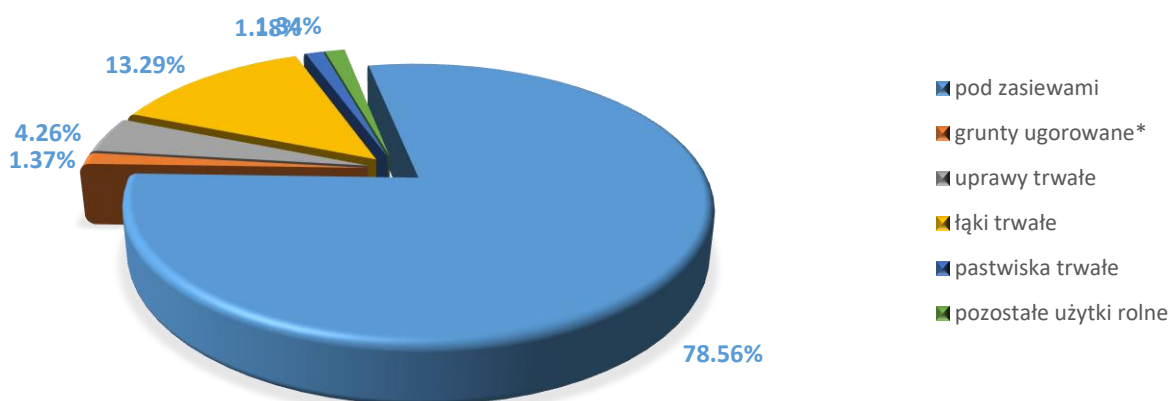
W strukturze użytkowania gruntów rolnych w gospodarstwach rolnych dominuje powierzchnia pod zasiewami, która w 2020 r. wynosiła ok 770 tys. ha, co dawało ok 7% udziału w powierzchni zasiewów kraju. Powierzchnia łąk trwałych wyniosła ok 130 tys. ha, a upraw trwałych, czyli m.in. sadów i szkółek – ok 42 tys. ha, co stanowiło ok 11% powierzchni upraw trwałych w kraju. W porównaniu do 2010 r.

w strukturze powierzchni użytków rolnych zauważalny staje się wzrost udziału powierzchni zasiewów kosztem udziału powierzchni ugorów i pastwisk trwałych.

Tab. 29 Struktura powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych utrzymanych wg zasad dobrej kultury rolnej w 2020 r. w (ha). *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

	pod zasiewami	grunty ugorowane*	uprawy trwałe	łąki trwałe	pastwiska trwałe	pozostałe użytki rolne
POLSKA	10 961 797,87	187 838,29	380 068,00	2 788 082,41	414 737,33	198 027,47
ŁÓDZKIE	770 045,24	13 404,57	41 767,38	130 224,48	11 562,04	13 149,00

* Powierzchnia gruntów ugorowanych to grunty orne niewykorzystywane do celów produkcyjnych, ale utrzymane według zasad dobrej kultury rolnej, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska.

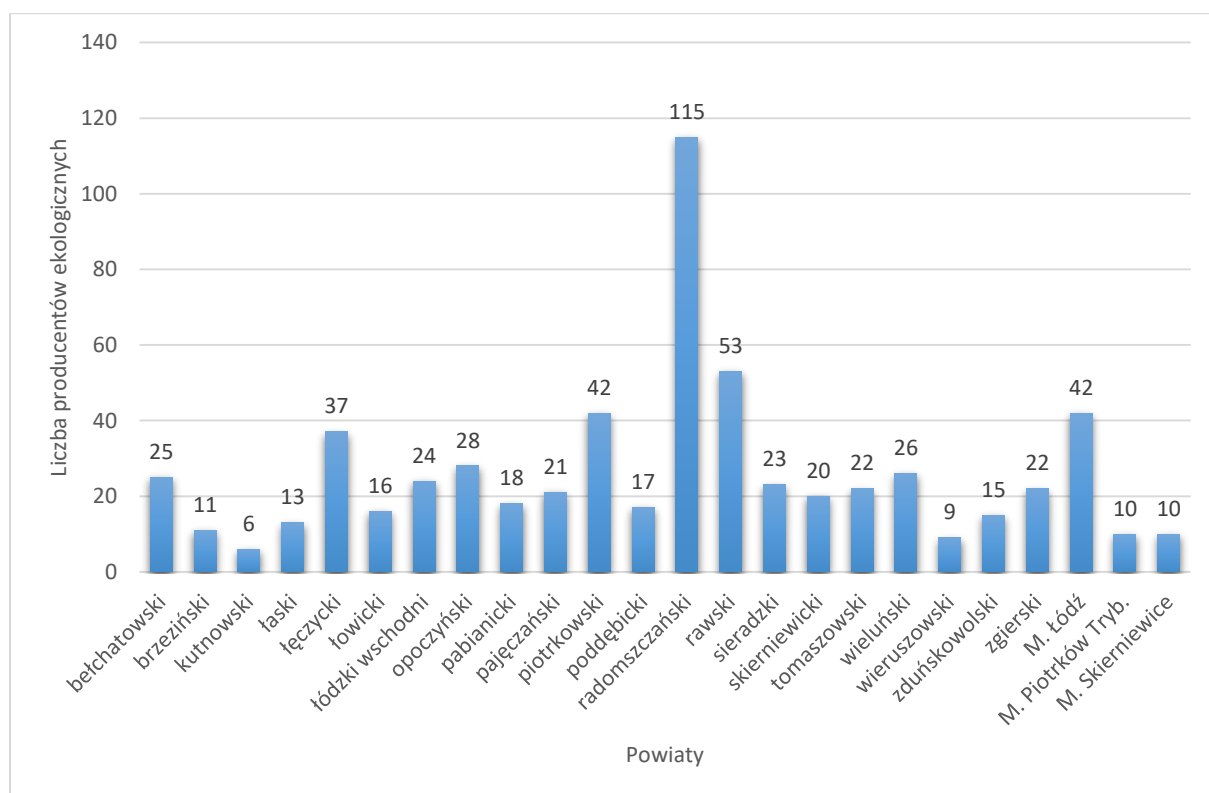

Ryc. 40 Struktura powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych województwa łódzkiego utrzymanych wg zasad dobrej kultury rolnej w 2020 r. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

* Powierzchnia gruntów ugorowanych to grunty orne niewykorzystywane do celów produkcyjnych, ale utrzymane według zasad dobrej kultury rolnej, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska.

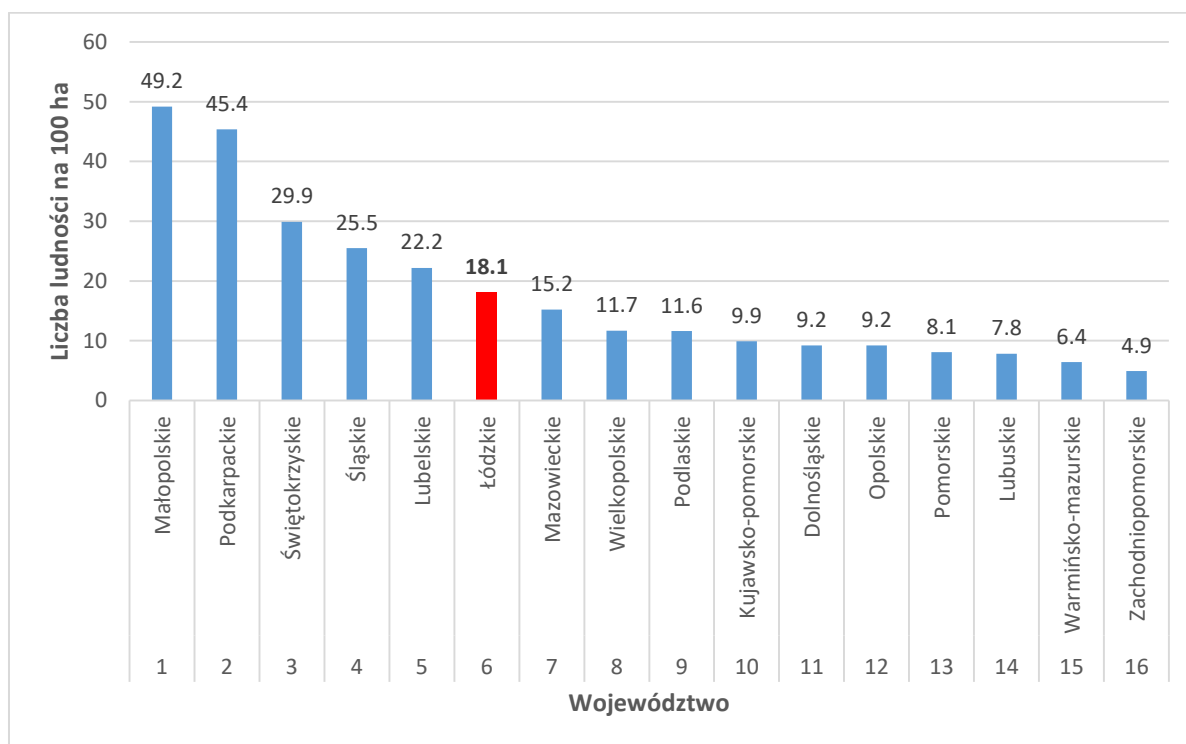
Tab. 30 Gospodarstwa ekologiczne w 2020 r. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Nazwa	gospodarstwa ogółem		z certyfikatem		w okresie przestawiania		gospodarstw a ogółem, Polska = 100
	gospodarstw a	pow. użytkó w rolnych	gospodarstw a	pow. użytkó w rolnych	gospodarstw a	pow. użytkó w rolnych	gospodarstw a
	[-]	[ha]	[-]	[ha]	[-]	[ha]	[%]
POLSKA	18 575	509 291	15 680	400 852	2 895	108 439	100,0
ŁÓDZKI E	519	9 954	426	7 781	93	2 173	2,8

Ryc. 41 Podmioty i grupy podmiotów, które zgłosiły swoją działalność w rolnictwie ekologicznym na terenie woj. łódzkiego*. *Opracowanie własne na podstawie danych IJHARS źródło: Wykaz producentów w rolnictwie ekologicznym, Stan na sierpień 2022 r.*

Z danych pochodzących z prowadzonego przez Głównego Inspektora Artykułów Rolno-Spożywczych wykazu producentów ekologicznych (podmiotów i grup podmiotów, które zgłosiły swoją działalność w rolnictwie ekologicznym) wynika, iż najwięcej producentów ekologicznych znajduje się w powiecie radomszczańskim – 115 szt., najmniej zaś w powiecie kutnowskim – 6 szt.

Ryc. 42 Pracujący w rolnictwie w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych w województwie łódzkim na tle innych województw w 2020 r. *Opracowanie własne na podstawie danych GUS źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa 2020.*

Wskaźnik pracujących w rolnictwie w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych w województwie łódzkim w 2020 r. wyniósł 18,1 osób/100ha co daje szóste miejsce w skali w kraju.

3.4 Wartość produkcji rolniczej

Region łódzki odgrywa istotną rolę w krajowej produkcji roślinnej. Jednym z najważniejszych kierunków jego specjalizacji jest produkcja ziemniaków.

Tab. 31 Uprawa ziemniaków w województwie łódzkim w latach 2010-2018.

Lata	Ziemniaki		
	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t
2010	42500	210	903300
2011	45382	261	1184203
2012	41691	266	1110524
2013	38236	192	741108
2014	34584	291	1016410
2015	35927	188	680954
2016	34621	296	1053704
2017	41549	272	1131588
2018	30662	252	771954

Tab. 32 Produkcja głównych rolnych – uprawy polowe w województwie łódzkim.

Lata	Zboża ogółem łącznie z kukurydzą			Kukurydza			Buraki cukrowe			Rzepak i rzepik		
	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t
2010	581000	31,3	1827500				6700	421	280600	21100	23,7	50100
2011	593690	31,9	1892753	10200	71,2	73100	7221	493	355732	17819	19,5	34673
2012	589846	31,0	1831149	19700	74,4	146700	7695	506	389269	10400	18,1	18817
2013	594049	31,0	1839947	28100	57,0	160000	5830	686	389815	20753	33,2	72864
2014	582260	37,3	2172220	29100	63,2	183900	5682	516	300977	21979	27,0	55968
2015	588478	30,5	1797286	30600	35,8	109700	5097	511	260703	23310	27,2	63480
2016	567977	33,4	1922936	30400	75,4	229500	5984	552	330144	15994	23,9	38278
2017	627823	36,3	2281009	23300	69,7	162300	5588	719	401906	21625	29,1	62974
2018	615771	30,1	1850775	29600	59,9	177400	5560	670	372467	21247	24,3	51621

Ziemniaki ze względu na niewielkie wymagania klimatyczno-glebowe oraz możliwość szerokiego wykorzystania zarówno do celów konsumpcyjnych, jak i przemysłowych odgrywają znaczącą rolę w strukturze produkcji rolniczej województwa łódzkiego. Powierzchnia uprawy ziemniaków (łącznie z ogrodami przydomowymi) w 2018 r. wyniosła 30,7 tys. ha i w porównaniu z 2017 r. była mniejsza o 10,9 tys. ha (o 26,2%), a od średniej z pięciolecia 2011-2015 mniejsza o 8,7 tys. ha (o 22,2%). Plony ziemniaków w 2018 r. ukształtowały się na poziomie 252 dt/ha i były niższe od plonów uzyskanych w 2017 r. o 20 dt/ha (o 7,4 %) natomiast wyższe o 12 dt/ha (o 5,0%) od średnich plonów z lat 2011-2015. Zbiory ziemniaków (łącznie ze zbiorami w ogrodach przydomowych) wyniosły niecałe 772,0 tys. t i były niższe zarówno od zbiorów uzyskanych w roku poprzednim, jak i od średnich zbiorów z lat 2011-2015 odpowiednio o 359,6 tys. t (o 31,8%) i o 174,7 tys. t (o 18,5%). Niższe zbiory ziemniaków w porównaniu z rokiem poprzednim były wynikiem zarówno zmniejszonej powierzchni uprawy, jak też niższego plonowania, natomiast w stosunku do średniej z lat 2011-2015 niższe zbiory spowodowane były mniejszą powierzchnią ich uprawy.

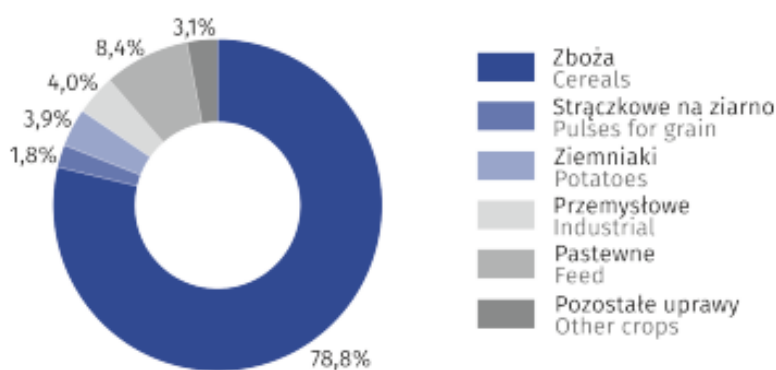
Uprawa ziemniaków w regionie łódzkim skupia się głównie w jego zachodniej i południowej części. Obszarami o najwyższej koncentracji upraw ziemniaków w regionie jest powiat sieradzki oraz gminy: Pęczniew, Zadzim (powiat poddębicki), Sokolniki, Czastary (powiat wierszowski), Biała, Czarnożyły, Wieluń, Pątnów, Wierzchlas (powiat wieluński), Wielgomłyny, Kodrąb, Radomsko (powiat radomszczański), Sadkowice, Regnów, Cielądz (powiat rawski), miasto i gmina Skierniewice oraz miasto Zgierz i Łęczyca (PSR 2010).

Powierzchnia zasiewów, w tym wg rodzajów

Powierzchnia zasiewów w 2016 r. wyniosła 757,2 tys. i była mniejsza o 1,1% w porównaniu z rokiem poprzednim, a ich odsetek w powierzchni użytków rolnych ogółem ukształtował się na poziomie 78,1%. W 112,7 tys. gospodarstw

indywidualnych zasiewy zajmowały 745,2 tys. ha, stanowiąc 98,4% ogólnej powierzchni zasiewów. W strukturze zasiewów dominowały zboża zajmując 76,1% ogólnej powierzchni zasiewów, następnie rośliny pastewne – 9,2%, ziemniaki – 4,6%. Rośliny przemysłowe stanowiły 3,1% ogólnej powierzchni zasiewów, pozostałe uprawy – 3,9%, a rośliny strączkowe na ziarno – 3,0% (zajmując 22,8 tys. ha). Powierzchnia użytków rolnych pozostałych wyniosła 8,4 tys. ha, stanowiła 0,9% powierzchni użytków rolnych ogółem i była o 26,4% większa od powierzchni z roku poprzedniego.

W 2018 r. powierzchnia zasiewów wyniosła 782,2 tys. ha i była mniejsza o 2,0% w porównaniu z rokiem poprzednim, a jej odsetek w powierzchni użytków rolnych ogółem ukształtował się na poziomie 78,6%. W 125,1 tys. gospodarstw indywidualnych (99,9% ogółu gospodarstw rolnych) zasiewy zajmowały 772,5 tys. ha. W strukturze zasiewów dominowały zboża zajmując 78,8% ogólnej powierzchni zasiewów, następnie rośliny pastewne – 8,4% i ziemniaki – 3,9%. W dalszej kolejności znalazły się rośliny przemysłowe oraz grupa „pozostałe uprawy”, zajmując odpowiednio: 4,0% i 3,1% ogólnej powierzchni zasiewów. Najmniejszą grupę w strukturze zasiewów stanowiły rośliny strączkowe na ziarno (łącznie jadalne i pastewne) – 1,8% ogólnej powierzchni zasiewów

Ryc. 43 Struktura powierzchni zasiewów w 2018 r. według grup ziemiopłodów.
Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi . Łódź 2019 r.

Zboża

Powierzchnia uprawy zbóż ogółem (zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi łącznie z kukurydzą na ziarno, gryką, prosem i pozostałymi zbożowymi) w 2016 r. wyniosła 576,1 tys. ha i była mniejsza od powierzchni z 2015 r. o 12,3 tys. ha (o 2,1%), natomiast w porównaniu ze średnią z lat 2011-2015 była mniejsza o 13,5 tys. ha (o 2,3%).

Powierzchnia uprawy zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wyniosła w 2016. o 6,4 tys. ha (o 2,8%) więcej niż w roku poprzednim, a ich udział w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wzrósł o 2,0 p. proc. do 43,4%. W 2016 r. plony zbóż ogółem oszacowano na 33,4 dt/ha, tj. więcej od uzyskanych w roku 2015 i średnich plonów z lat 2011-2015 odpowiednio o 2,9 dt/ha (o 9,5%) i o 1,1 dt/ha (o 3,4%). Plony prawie wszystkich gatunków zbóż, z wyjątkiem pszenicy ozimej (spadek o 3,6%) i gryki (spadek o 6,7%) były wyższe w porównaniu z rokiem poprzednim, w tym największy wzrost plonów zanotowano w uprawie kukurydzy na ziarno (o 110,6%). Plony zbóż ozimych (w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi) ukształtowały się na poziomie 32,0 dt/ha i były niższe w porównaniu z rokiem 2015 o 0,6%, natomiast produkcja ziarna zbóż ozimych wyniosła 967,3 tys. t i była niższa od uzyskanej w roku poprzednim o 161,7 tys. t (o 14,3%). Plony zbóż jarych wyniosły 30,0 dt/ha i były większe od uzyskanych w roku poprzednim o 10,3%, natomiast zbiory wyniosły 724,1 tys. t i były wyższe o 168,9 tys. t (o 30,4%) – zarówno w wyniku wyższych plonów jak też zwiększonej powierzchni ich zasiewów (o 18,1%). Plony zbóż jarych wyniosły 30,0 dt/ha i były większe od uzyskanych w roku poprzednim o 10,3%, natomiast zbiory wyniosły 724,1 tys. t i były wyższe o 168,9 tys. t (o 30,4%) – zarówno w wyniku wyższych plonów jak też zwiększonej powierzchni ich zasiewów (o 18,1%).

Zbiory zbóż ogółem w 2016 r. wyniosły 1922,9 tys. t i były wyższe od zbiorów uzyskanych w 2015 r., jak i średniej z lat 2011-2015, odpowiednio o 125,6 tys. t (o 7,0%) i o 16,3 tys. t (o 0,9%). Wzrost produkcji ziarna zbóż w porównaniu z rokiem

poprzednim był wynikiem wyższego plonowania, szczególnie zbóż jarych. Zbiory zbóż intensywanych (przy plonach na poziomie 33,8 dt/ha) wyniosły 1041,6 tys. t i były niższe od uzyskanych w 2015 r. o 58,3 tys. t (o 5,3%). Zbiory zbóż ekstensywnych (przy plonach na poziomie 27,5 dt/ha) były wyższe w porównaniu z rokiem poprzednim o 65,6 tys. t (o 11,2%) i wyniosły 649,8 tys. t.

Powierzchnia kukurydzy uprawianej na ziarno w 2016 r. wyniosła 30,4 tys. ha i była o 0,2 tys. ha (o 0,7%) mniejsza od powierzchni odnotowanej w 2015 r., a w stosunku do średniej z lat 2011-2015 zwiększyła się o 6,9 tys. ha (o 29,3%). Plony ziarna kukurydzy ukształtowały się na poziomie 75,4 dt/ha i były ponad 2-krotnie wyższe od niskich plonów z roku poprzedniego (wzrost o 110,6%), natomiast zbiory wyniosły 229,5 tys. t, tj. o 119,8 tys. t (o 109,3%) więcej od uzyskanych w 2015 r.

Powierzchnia uprawy zbóż ogółem (zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi łącznie z kukurydzą na ziarno, gryką, prosem i pozostałymi zbożowymi) w 2018 r. wyniosła 615,8 tys. ha i była mniejsza od powierzchni z 2017 r. o 12,1 tys. ha (o 1,9%), natomiast w porównaniu ze średnią z lat 2011-2015 była większa o 26,1 tys. ha (o 4,4%). W 2018 r. powierzchnia uprawy zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wyniosła 582,0 tys. ha, z tego powierzchnia zbóż ozimych – 332,4 tys. ha (57,1%), a zbóż jarych 249,6 tys. ha (42,9%).

W porównaniu z rokiem 2017 udział powierzchni zbóż ozimych, w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi, zmniejszył się o 2,4 p. proc., w tym samym stopniu zwiększył się udział zasiewów zbóż jarych. Zboża intensywne (pszenica, jęczmień i pszenżyto) zasiano na powierzchni 311,5 tys. ha, tj. mniejszej niż w 2017 r. o 22,7 tys. ha (o 6,8%). Udział powierzchni zbóż intensywanych w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wyniósł 53,5% i był o 2,2 p. proc. mniejszy niż w roku poprzednim. Zbóż ekstensywnych (żyta, owsa i mieszanek zbożowych) zasiano na powierzchni 270,5 tys. ha, tj. o 4,6 tys. ha (o 1,7%) większej niż w roku poprzednim, a ich udział w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wzrósł o 2,2 p. proc. do 46,5%. W 2018 r. plony zbóż ogółem wyniosły 30,1 dt/ha, tj.

mniej od uzyskanych w roku 2017 i średnich plonów z lat 2011-2015 odpowiednio o 6,2 dt/ha (o 17,1%) i o 2,2 dt/ha (o 6,8%).

Wszystkie gatunki zbóż plonowały niżej w porównaniu z rokiem poprzednim, w tym największy spadek plonów zanotowano w przypadku gryki (o 27,9%), prosa (o 26,7%) i owsa (o 20,1%). Niekorzystny wpływ na plonowanie zbóż w 2018 r. miały przede wszystkim: - bardzo wysokie temperatury powietrza w maju i czerwcu, które przy niewielkich opadach deszczu doprowadziły do nadmiernego przesuszenia wierzchniej warstwy gruntu i szybkiego dojrzewania zbóż, - lokalnie występujące w lipcu ekstremalne zjawiska klimatyczne, tj. burze i nawałnice z silnym wiatrem, - małe wykorzystanie przez rolników kwalifikowanego materiału siewnego.

Korzystnie natomiast wpłynęły: - niewielkie straty zimowe zbóż ozimych i dobry stan zasiewów wiosną 2018 r., - poprawa stanu uwilgotnienia gleby w końcu czerwca i w lipcu. Plony zbóż ozimych (w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi) ukształtowały się na poziomie 30,2 dt/ha i były niższe w porównaniu z rokiem 2017 o 17,5%, a produkcja ziarna zbóż ozimych wyniosła 1004,1 tys. t i była mniejsza od uzyskanej w roku poprzednim o 304,9 tys. t (o 23,3%). Plony zbóż jarych wyniosły 26,6 dt/ha i były niższe od uzyskanych w roku poprzednim o 19,6%, a zbiory wyniosły 664,5 tys. t, tj. mniej o 138,1 tys. t (o 17,2%) od uzyskanych w 2017 r.

Zbiory zbóż ogółem w 2018 r. wyniosły 1850,8 tys. t i były niższe od zbiorów uzyskanych w 2017 r., jak i średniej z lat 2011-2015, odpowiednio o 430,2 tys. t (o 18,9%) i o 55,9 tys. t (o 2,9%). O niższym poziomie produkcji ziarna zbóż, w relacji do roku poprzedniego, zadecydowała zarówno niższa wydajność z jednostki powierzchni, jak też mniejszy areal uprawy. Zbiory zbóż intensywnych (przy plonach na poziomie 32,1 dt/ha) wyniosły 998,7 tys. t i były niższe od uzyskanych w 2017 r. o 311,8 tys. t (o 23,8%). Zbiory zbóż ekstensywnych (przy plonach na poziomie 24,8 dt/ha) były niższe w porównaniu z rokiem poprzednim o 131,2 tys. t (o 16,4%) i wyniosły 669,8 tys. Ton.

Buraki cukrowe

Powierzchnia uprawy buraków cukrowych w 2016 r. wyniosła 6,0 tys. ha i była większa od ubiegłorocznej o 0,9 tys. ha (o 17,4%), natomiast mniejsza od średniej z lat 2011-2015 o 0,3 tys. ha (o 5,1 %). Plony buraków cukrowych ukształtowały się na poziomie 552 dt/ha i były wyższe zarówno od plonów uzyskanych w 2015 r. jak i średnich plonów z lat 2011-2015 odpowiednio o 41 dt/ha (o 8,0%) i o 14 dt ha (o 2,6%). Zbiory buraków cukrowych w 2016 r. wyniosły 330,1 tys. t, tj. więcej o 69,4 tys. t (o 26,6%) od niskich zbiorów uzyskanych w 2015 r. ale o 9,2 tys. t (o 2,7%) mniej od średnich zbiorów z lat 2011-2015. Powierzchnia uprawy buraków cukrowych w 2018 r. wyniosła 5,6 tys. ha i była mniejsza od powierzchni w roku poprzednim (spadek o 0,5%) oraz od średniej z lat 2011-2015 o 0,7 tys. ha (o 11,8%). Plony buraków cukrowych ukształtowały się na poziomie 670 dt/ha i były niższe od plonów uzyskanych w 2017 r. o 49 dt/ha (o 6,8%) natomiast wyższe od średnich plonów z lat 2011-2015 o 132 dt/ha (o 24,5%). Zbiory buraków cukrowych w 2018 r. wyniosły 372,5 tys. t, tj. mniej o 29,4 tys. t (o 7,3%) od bardzo wysokich zbiorów w 2017 r., ale więcej o 33,2 tys. t (o 9,8%) od średniej z pięciolecia 2011-2015.

Rośliny oleiste

Produkcja roślin oleistych w 2016 r. wyniosła niecałe 40,6 tys. t, przy osiągniętym średnim plonie 22,8 dt/ha i powierzchni uprawy 17,8 tys. ha.

Powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku (ozimego i jarego łącznie) wyniosła 16,0 tys. ha i była mniejsza od powierzchni z 2015 r. o 7,3 tys. ha (o 31,4%) i od średniej z lat 2011-2015 o 2,9 tys. ha (o 15,2%).

W 2016 r. zasiewy rzepaku i rzepiku jarego stanowiły 15,2% ogólnej powierzchni uprawy rzepaku i rzepiku, wobec 5,4% w 2015 r. Plony rzepaku i rzepiku ogółem oceniono na 23,9 dt/ha, tj. mniej od uzyskanych w 2015 r. o 3,3 dt/ha (o 12,1%) oraz mniej od średniej z lat 2011-2015 o 2,2 dt/ha (o 8,4%). Zbiory rzepaku i rzepiku ogółem wyniosły 38,3 tys. t, tj. mniej o 25,2 tys. t (o 39,7%) od ubiegłorocznych i o 10,9

tys. t (o 22,1%) od średnich zbiorów z lat 2011-2015. Produkcja roślin oleistych w 2018 r. wyniosła 57,5 tys. t, przy osiągniętym średnim plonie 22,3 dt/ha i powierzchni uprawy 25,8 tys. ha. Powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku (ozimego i jarego) wyniosła 21,2 tys. ha i była mniejsza od powierzchni z 2017 r. o 0,4 tys. ha (o 1,7%), natomiast większa od średniej z lat 2011-2015 o 2,4 tys. ha (o 12,7%). W 2018 r. zasiewy rzepaku i rzepiku jarego stanowiły 4,1% ogólnej powierzchni upraw rzepaku i rzepiku, wobec 4,3% w 2017 r.

W 2018 r. rzepak ozimy przezimował gorzej niż w roku poprzednim. Zaorano lub przeznaczono do zaorania ok. 4% zasianej powierzchni, głównie odmian heterozyjnych. Plony rzepaku i rzepiku ogółem oceniono na 24,3 dt/ha, tj. niżej od uzyskanych w 2017 r. oraz niżej od średniej z lat 2011-2015 odpowiednio o 4,8 dt/ha (o 16,5%) i o 1,8 dt/ha (o 6,9%). Zbiory rzepaku i rzepiku w 2018 r. wyniosły 51,6 tys. t i były o 11,4 tys. t (o 18,0%) mniejsze od wysokich zbiorów z roku poprzedniego natomiast większe o 2,5 tys. t (o 5,0%) od średnich zbiorów z lat 2011-2015.

Produkcja upraw pastewnych

Produkcja upraw pastewnych w 2016 r. wyniosła: - z trwałych użytków zielonych – 4428,4 tys. t (w przeliczeniu na zieloną masę) i była wyższa od produkcji w 2015 r. o 874,7 tys. t (o 24,6%) i od średnich zbiorów z lat 2011-2015 o 43,9 tys. t (o 1,0%), - polowych upraw pastewnych – 2857,9 tys. t, tj. więcej o 1202,2 tys. t (o 72,6%) w porównaniu z rokiem poprzednim i o 544,8 tys. t (o 23,6%) więcej od średnich zbiorów z pięciolecia (2011-2015) - poplonów i wsiewek na paszę – 171,7 tys. t, tj. o 37,7 tys. t (o 28,2%) więcej od produkcji w roku poprzednim, ale o 78,1 tys. t (o 31,3%) mniej od średniej z lat 2011-2015.

W 2016 r. ogólna powierzchnia paszowa roślin pastewnych, uprawianych w plonie głównym, wyniosła 216,6 tys. ha i była większa od ubiegłorocznej o 10,0 tys. ha (o 4,8%). Powierzchnia trwałych użytków zielonych wyniosła 147,0 tys. ha, stanowiąc 67,9% ogólnej powierzchni paszowej. Powierzchnia ta w stosunku do roku

2015 zmniejszyła się o 1,4 tys. ha (o 0,9%). Polowe uprawy pastewne zwiększyły swój areal w porównaniu z rokiem poprzednim o 11,4 tys. ha (o 19,5%) do poziomu 69,6 tys. ha, stanowiąc 32,1% ogólnej powierzchni paszowej w plonie głównym. Produkcja z łąk trwałych (w przeliczeniu na siano) łącznie z trzech pokosów wyniosła 846,3 tys. t i była większa zarówno od uzyskanej w 2015 r., jak i od średniej z pięciolecia (2011-2015) odpowiednio o 172,0 tys. t (o 25,5%) i o 48,5 tys. t (o 6,1%).

Plony I pokosu traw łąkowych (w przeliczeniu na siano) oceniono na 29,5 dt/ha, tj. na poziomie zbliżonym do roku poprzedniego (wzrost o 0,3%). Plony II pokosu siana wyszacowano na 21,9 dt/ha, tj. o 67,2% więcej od bardzo niskich plonów II pokosu siana w 2015 r. Plony III pokosu traw łąkowych w przeliczeniu na siano oceniono na 10,3 dt/ha, tj. o 51,5% więcej od plonów III pokosu siana w roku ubiegłym. Łączne plony siana z trzech pokosów wyniosły 61,7 dt/ha, tj. o 12,5 dt/ha więcej (o 25,4%) w porównaniu z rokiem 2015 i o 2,1 dt/ha (o 3,5%) więcej od średniej z lat 2011-2015. Powierzchnia łąk trwałych w gospodarstwach rolnych w 2016 r. wyniosła 137,1 tys. ha i była zbliżona do powierzchni z 2015 r. (wzrost o 0,1%), natomiast w stosunku do średniej z lat 2011-2015 – zwiększyła się o 3,3 tys. ha (o 2,5%).

Produkcja upraw pastewnych w 2018 r. wyniosła: - z trwałych użytków zielonych – 4382,3 tys. t (w przeliczeniu na zieloną masę) i była niższa od produkcji w 2017 r. o 673,4 tys. t (o 13,3%) i zbliżona do średnich zbiorów z lat 2011-2015 (spadek o 0,1%), - polowych upraw pastewnych – 2731,0 tys. t, tj. więcej o 38,7 tys. t (o 1,4%) w porównaniu z rokiem poprzednim i o 417,9 tys. t (o 18,1%) więcej od średnich zbiorów z pięciolecia (2011-2015), - poplonów i wsiewek na paszę – 148,8 tys. t, tj. mniej, odpowiednio o 24,8 tys. t (o 14,3%) od produkcji w roku poprzednim i o 101,1 tys. t (o 40,5%) od średniej z lat 2011-2015. W 2018 r. ogólna powierzchnia paszowa roślin pastewnych, uprawianych w plonie głównym, wyniosła 216,7 tys. ha i była większa niż rok wcześniej o 1,3 tys. ha (o 0,6%). Powierzchnia trwałych użytków zielonych wyniosła 150,6 tys. ha, stanowiąc 69,5% ogólnej powierzchni paszowej. Powierzchnia ta w porównaniu z 2017 r. zmniejszyła się o 7,5 tys. ha (o 4,7%).

uprawy pastewne zwiększyły swój areal w porównaniu z rokiem poprzednim o 8,7 tys. ha (o 15,2%), do poziomu 66,1 tys. ha i stanowiły 30,5% ogólnej powierzchni paszowej w plonie głównym. Niekorzystne warunki pogodowe w 2018 r., a szczególnie mała ilość opadów w okresie wegetacji zadecydowały o gorszym plonowaniu, w porównaniu z rokiem poprzednim, wszystkich upraw pastewnych przeznaczonych na zielonkę i miały bezpośredni wpływ na niższe zbiory.

Wzrost produkcji motylkowych pastewnych na zielonkę jest wynikiem przede wszystkim zwiększonej powierzchni ich uprawy (o 45,8%). Produkcja z łąk trwałych (w przeliczeniu na siano) łącznie z trzech pokosów wyniosła 831,0 tys. t i była mniejsza od uzyskanej w 2017 r. o 129,4 tys. t (o 13,5%), natomiast większa od średniej z pięciolecia (2011-2015) o 33,2 tys. t (o 4,2%). Plony I pokosu traw łąkowych (w przeliczeniu na siano) oceniono na 31,6 dt/ha, tj. o 3,9% więcej niż w roku ubiegłym. Plony II pokosu traw łąkowych oceniono na 17,6 dt/ha, tj. o 25,7% mniej od plonów II pokosu siana w 2017 r. Plony III pokosu traw łąkowych oceniono na 10,6 dt/ha, tj. o 10,2% mniej od plonów III pokosu siana w roku ubiegłym. Łączne plony siana z trzech pokosów wyniosły 59,7 dt/ha i były mniejsze o 6,3 dt/ha (o 9,5%) w porównaniu z rokiem 2017, ale zbliżone do średniej z lat 2011-2015 (wzrost o 0,2%).

Powierzchnia łąk trwałych w gospodarstwach rolnych w 2018 r. wyniosła 139,1 tys. ha i była mniejsza od powierzchni z 2017 r. o 6,5 tys. ha (o 4,5%), natomiast w porównaniu ze średnią ze lat 2011-2015 zwiększyła się o 5,3 tys. ha (o 4,0%). Szacuje się, że powierzchnia łąk trwałych niewykorzystywanych gospodarczo, tj. skoszonych lecz nie zebranych oraz nie eksploatowanych, w I pokosie wyniosła 8,7% ogólnej powierzchni łąk trwałych, w II pokosie – 11,0%, natomiast w III pokosie – 20,3%.

Produkcja ogrodnicza

W 2016 roku zbiory warzyw gruntowych i spod osłon wyniosły 671,3 tys. ton i były wyższe od zbiorów uzyskanych rok wcześniej o 18,8% oraz o 8,5% wyższe od średnich zbiorów z lat 2011-2015. Zbiory owoców ogółem wyniosły 531,8 tys. ton i były

wyższe zarówno od zbiorów uzyskanych w 2015 r., jak od średniej z lat 2011-2015 (odpowiednio o 9,8% i o 13,2%).

Warzywa gruntowe

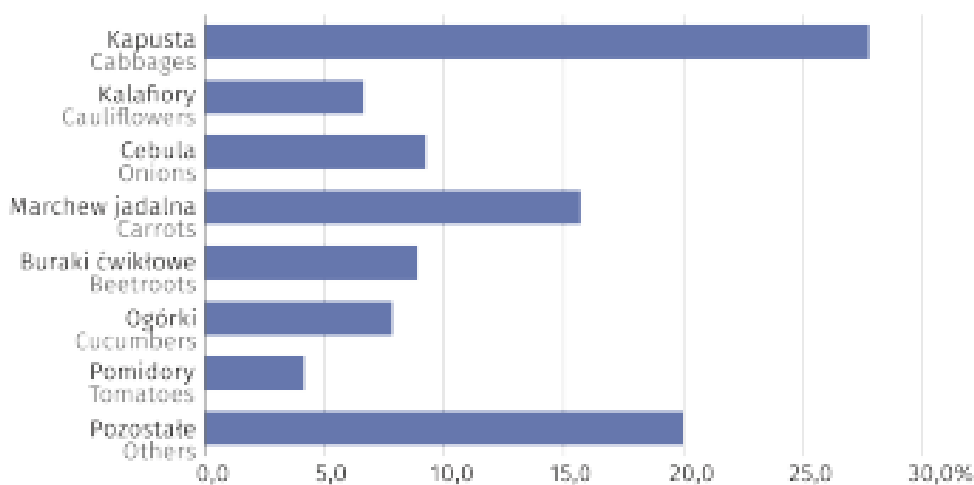
W omawianym okresie ogólna powierzchnia warzyw gruntowych wyniosła 17,9 tys. ha i była wyższa o 3,1% w porównaniu z rokiem poprzednim. Zwiększenie areалу uprawy odnotowano przede wszystkim dla pozostałych warzyw gruntowych (o 24,0%) oraz marchwi jadalnej i cebuli. Powierzchnia uprawy innych gatunków warzyw uległa zmniejszeniu, przy czym największy spadek odnotowano w uprawach: pomidora (o 15,6%) i ogórka (o 10,4%).

Łączne zbiory warzyw gruntowych w 2016 r. wyniosły 557,2 tys. ton i w skali roku były wyższe o 23,1%. Zbiory większości gatunków warzyw gruntowych były na wyższym poziomie niż w 2015 r., z wyjątkiem pomidorów, których niższy zbiór wynikał ze zmniejszenia areálu uprawy tego gatunku. W 2018 r. zbiory warzyw gruntowych i spod osłon wyniosły 647,6 tys. ton i były niższe od zbiorów uzyskanych rok wcześniej o 1,1%, ale o 4,7% wyższe od średnich zbiorów z lat 2011-2015. Zbiory owoców ogółem wyniosły 627,2 tys. ton i były wyższe zarówno od zbiorów uzyskanych w 2017 r., jak również od średniej z lat 2011-2015 (odpowiednio o 76,6% i o 33,5%). W 2018 r. ogólna powierzchnia warzyw gruntowych wyniosła 18,6 tys. ha i była wyższa o 2,6% w porównaniu z rokiem poprzednim. Zwiększenie areálu uprawy dotyczyło przede wszystkim upraw: pomidorów (wzrost o 5,9%), kalafiorów (wzrost o 4,4%), buraków ćwikłowych (wzrost o 3,3%), kapusty (wzrost o 3,2%) oraz pozostałych warzyw (wzrost o 3,1%). Powierzchnie upraw innych gatunków warzyw gruntowych pozostały na podobnym poziomie jak w roku poprzednim, nieznacznemu zmniejszeniu uległa jedynie powierzchnia uprawy cebuli (o 0,4%).

Długotrwała susza, jaką notowano od wiosny, oraz wysokie temperatury powietrza wpłynęły na spadek plonowania większości gatunków warzyw gruntowych, szczególnie wczesnych odmian. Jedynie na plantacjach nawadnianych

plony były zadawalające Susza, jaka wystąpiła w sezonie 2018, spowodowała przede wszystkim obniżenie plonów warzyw cebulowych i korzeniowych, a w nieco mniejszym stopniu kapustnych (szczególnie brokułów i kalafiorów). Plonowanie warzyw ciepłolubnych uległo natomiast tylko nieznacznemu obniżeniu. Wysokie temperatury sprzyjały plonowaniu tej grupy warzyw, zwłaszcza pomidorów.

Niedostatek wilgoci w glebie spowodował także obniżenie jakości warzyw gruntowych. Na wielu plantacjach zanotowano słabą jakość cebuli, warzyw korzeniowych (marchwi i pietruszki) oraz kapustnych (brokułów i kalafiorów). Łączne zbiory warzyw gruntowych w 2018 r. wyniosły 532,5 tys. ton i w skali roku były niższe o 1,8%. Niższe zbiory, w porównaniu z rokiem poprzednim, zanotowano w przypadku upraw: kalafiorów, cebuli, buraków ćwikłowych i marchwi jadalnej. Zbiory kapusty, pomidorów, ogórków i pozostałych upraw były wyższe niż w 2017 r.

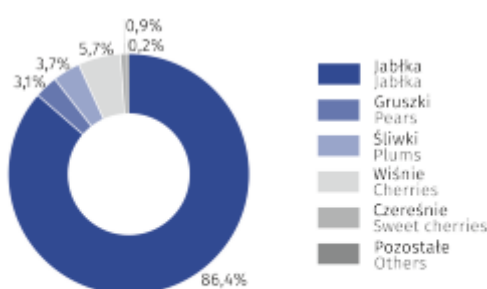

Ryc. 44 Struktura zbiorów warzyw gruntowych w 2018 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, 2019 r.

Owoce z drzew

Produkcja owoców z drzew w 2018 r. wyniosła 568,8 tys. t, tj. o 77,0% więcej od zbiorów uzyskanych w roku 2017 i o 33,0% więcej od średniej z lat 2011-2015. Sezon wegetacji drzew owocowych w 2018 r. charakteryzował się na ogół sprzyjającymi warunkami (brak strat zimowych, obfite kwitnienie, dobre zawiązywanie owoców, brak wiosennych przymrozków). Jedynym czynnikiem ograniczającym plonowanie były niedobory wilgoci w glebie, lecz nie spowodowały one znaczących strat w owocowaniu drzew.

Ryc. 45 Struktura zbiorów owoców z drzew w 2018 r .

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, 2019 r.

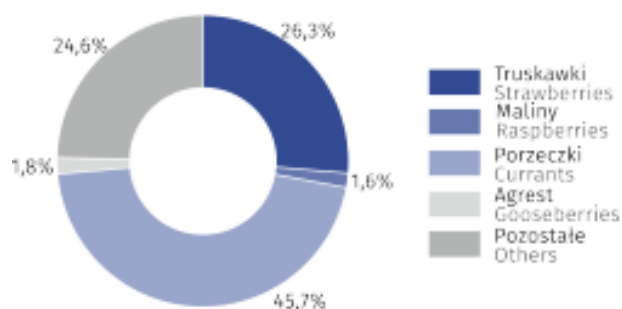
Pojawiające się lokalnie gradobicia były przyczyną strat tylko na nielicznych plantacjach. Poprawa warunków wilgotnościowych w końcu września oraz odpowiednie temperatury powietrza pozwoliły na osiągnięcie rekordowych plonów. Rok 2018 był dla produkcji sadowniczej sezonem wyjątkowo obfitego plonowania większości gatunków. W 2018 roku odnotowano rekordowe zbiory wiśni, ocenione na 32,6 tys. t (tj. o 26,5 tys. ton więcej niż w 2017 r.).

Zbiory pozostałych gatunków owoców z drzew łącznie (brzoskwiń, moreli i orzechów włoskich) wyniosły 1,3 tys. t (tj. o 1,1 tys. t więcej od bardzo słabej produkcji w 2017 r.). Wzrosły również zbiory czereśni i wyniosły 5,1 tys. t (tj. o 3,8 tys. t więcej niż w 2017 r.). Produkcję śliwek w sadach oszacowano na 21,0 tys. t (tj. o 12,6 tys. t więcej niż w 2017 r.). Zbiory z sadów jabłoniowych wyniosły 491,0 tys. t (tj. o 195,6 tys.

t więcej), natomiast z sadów gruszowych wyniosły 17,7 tys. t (tj. o 7,8 tys. t więcej) niż w roku 2017.

Rekordowe zbiory owoców nie wynikały jedynie z powiększenia areалу uprawy niektórych gatunków drzew owocowych, ale przede wszystkim ze sprzyjających warunków agrometeorologicznych, które przełożyły się na bardzo dobre plonowanie większości gatunków drzew owocowych. Wzrost powierzchni uprawy drzew owocowych w 2018 r. dotyczył głównie: grusz (wzrost o 4,7%), czereśni (wzrost o 3,3%) oraz jabłoni (wzrost o 1,0%). Powierzchnia uprawy wiśni i śliw utrzymała się na tym samym poziomie co w roku poprzednim.

Owoce z krzewów owocowych i plantacji jagodowych

Ryc. 46 Struktura zbiorów owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych w 2018 r. Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, 2019 r.

W 2018 roku ogólna powierzchnia uprawy krzewów owocowych i plantacji jagodowych wyniosła 12,7 tys. ha i była wyższa o 2,3% w porównaniu z rokiem poprzednim i o 10,5% wyższa od średniej z lat 2011-2015. Największy wzrost powierzchni uprawy wśród krzewów owocowych i plantacji jagodowych odnotowano w przypadku upraw pozostałych, do których zalicza się m.in. aronię oraz borówkę wysoką, wyniósł on o 16,1% więcej niż w roku poprzednim. Podobnie jak w przypadku drzew owocowych, zanotowano bardzo dobre plonowanie większości

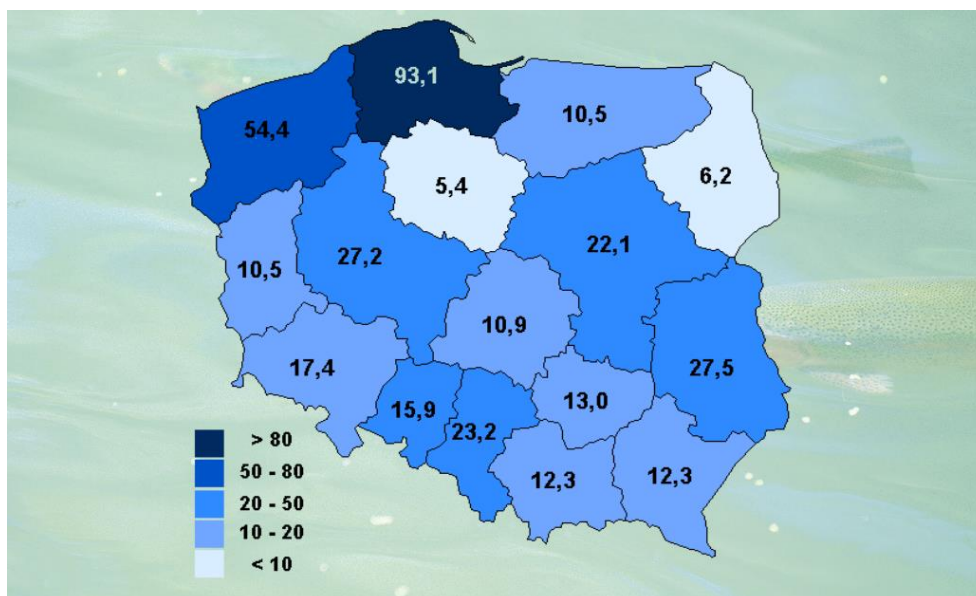
gatunków krzewów owocowych i plantacji jagodowych. Łączne zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych wyniosły 58,4 tys. t i były wyższe o 73,4% od produkcji owoców z 2017 r. oraz o 39,3% większe od średniej z lat 2011-2015. Zbiory malin wyniosły 1,0 tys. t i były wyższe o 31,6% od zbiorów ubiegłorocznych. Część upraw, które nie były nawadniane, ucierpiały z powodu przedłużającej się suszy. Susza wpłynęła także na obniżenie plonów truskawek. W sumie produkcję truskawek oceniono na blisko 15,4 tys. t, tj. o 48,6% więcej od niewysokich zbiorów z 2017 r.

Zbiory porzeczek ogółem (czarnych i kolorowych łącznie), w porównaniu z 2017 r., wzrosły o 123,6%. Produkcja porzeczek ogółem wyniosła 26,7 tys. t. Potencjalny plon porzeczek w sezonie 2018 był zdecydowanie wyższy od ostatecznie uzyskanego, gdyż znaczna część porzeczek czarnych nie została zebrana ze względu na niskie ceny skupu. Produkcję agrestu w 2018 r. oszacowano na 1,1 tys. t (tj. o 25,4 % więcej w porównaniu z rokiem poprzednim). Zbiory owoców z pozostałych gatunków krzewów owocowych i plantacji jagodowych uprawianych w sadach zostały ocenione na ponad 14,4 tys. t, tj. o 45,9% więcej niż w 2017 r⁶⁴.

Akwakultura konsumpcyjna w województwie łódzkim

Z zebranych informacji z gmin wiejskich i miejsko-wiejskich wynika, że w 2017 r. na terenie województwa łódzkiego działało 95 gospodarstw rybackich ze zbiornikami wodnymi o łącznej powierzchni ok. 2500 ha. Podstawowymi gatunkami akwakultury konsumpcyjnej woj. łódzkiego są pstrąg, karp, szczupak, sandacz, jesiotr, sum i amur. W 2015 r. wartość sprzedanych ryb wyprodukowanych w akwakulturze w województwie łódzkim wyniosła 10,9 mln zł.

⁶⁴ Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, 2019 r.

Ryc. 47 Wartość sprzedanych ryb wyprodukowanych w akwakulturze w 2015 roku.
Źródło: Lirski A., Myszkowski L., Instytut Rybactwa Śródlądowego, XLI konferencja i Szkolenie Hodowców Ryb Łososiowatych, Gdynia 2016 r.

3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

Rolnictwo w Polsce pozostaje nadal znaczącym sektorem gospodarki narodowej, a po integracji z Unią Europejską sytuacja w ujęciu sektorowym stabilizuje się. Istotnym miernikiem określającym znaczenie rolnictwa jest jego udział w tworzeniu produktu krajowego brutto. Wyniki umożliwiają syntetyczną ocenę pozycji rolnictwa w polskiej gospodarce. Udział rolnictwa w tworzeniu PKB w latach 1995-2006 zmniejszył się z około 7% do 3,7%. Ten stan rzeczy świadczy o malejącym znaczeniu dochodotwórczym rolnictwa w gospodarce narodowej. Spadający udział rolnictwa w tworzeniu PKB jest konsekwencją przeobrażeń strukturalnych i szybszego tempa wzrostu działów pozarolniczych w gospodarce narodowej. Świadczy to o ewolucji w kierunku do nowoczesnej struktury gospodarki narodowej. Dane te potwierdzają twierdzenie, że wkład kompleksu żywnościowego w gospodarkę narodową wykazuje tendencję malejącą, przy czym najszybciej spada udział rolnictwa.

Kolejnym syntetycznym miernikiem znaczenia rolnictwa jest jego udział w produkcji globalnej gospodarki narodowej. Analizując udział rolnictwa w produkcji

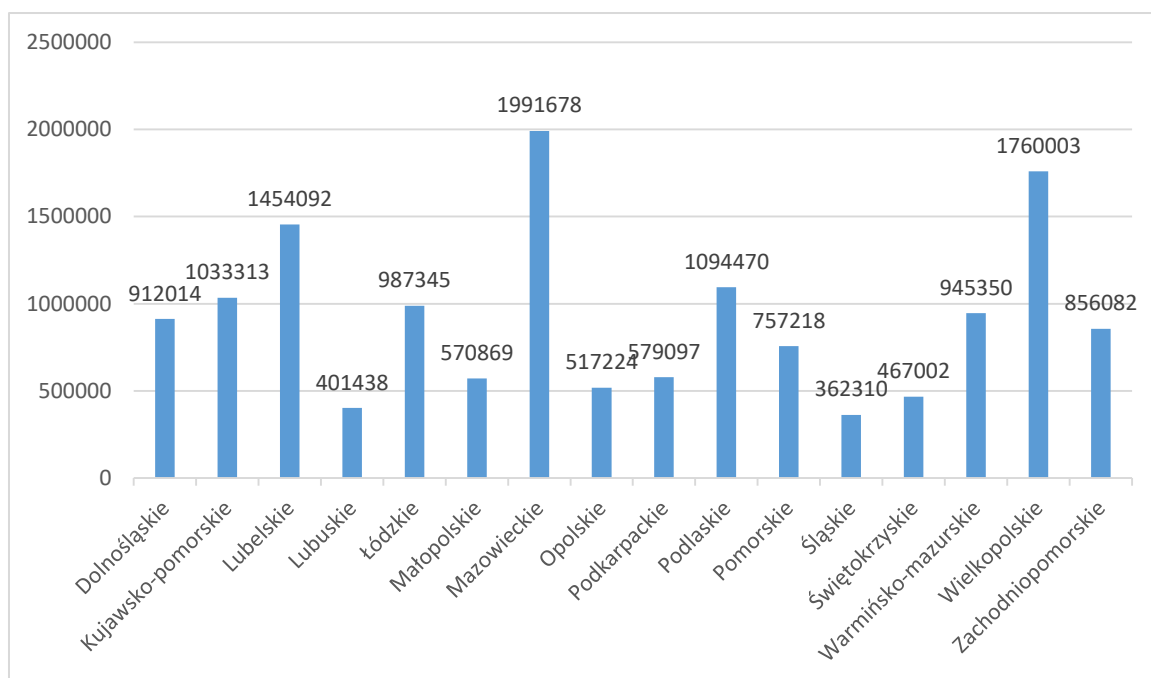
globalnej w gospodarce narodowej zauważamy, że w latach 1995-2006 nastąpiło jego zmniejszenie z 8,7% w 1995 roku do 4,2% w 2006 roku. Pomimo spadku udziału produkcji globalnej rolnictwa w produkcji globalnej w gospodarce narodowej, produkcja globalna w rolnictwie wzrasta w ujęciu bezwzględny i w 2006 roku wynosiła około 65 mld zł, a w cenach stałych była o około 4,6% wyższa niż w 2000 roku⁶⁵.

Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w generowaniu krajowej wartości dodanej brutto w latach 2015, 2018, 2019 roku wynosił 2,6%. W poszczególnych województwach udziały jednostek prowadzących działalność w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie były w 2019 roku znacznie zróżnicowane - od 0,8% w województwie śląskim do 7,1% w województwie podlaskim. Poniższa tabela przedstawia województwa, w których udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w tworzeniu wartości dodanej brutto przewyższał średnią krajową:

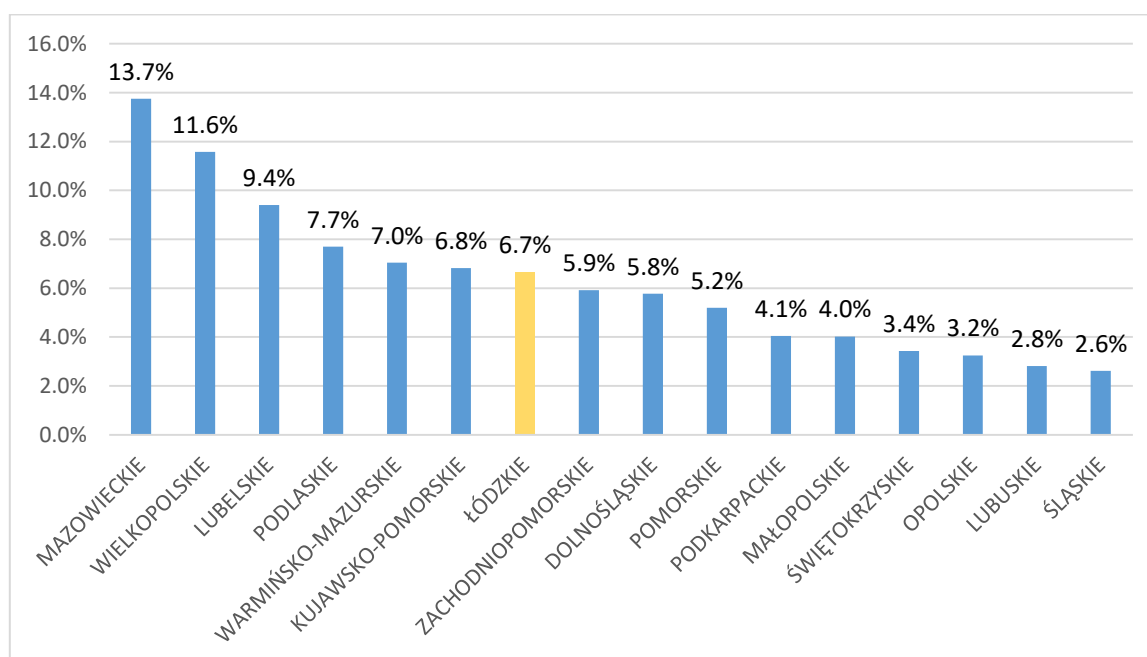
Tab. 33 Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w tworzeniu wartości dodanej brutto, *Opracowanie własne na podstawie danych GUS, źródło: Bank Danych Lokalnych.*

Jednostka administracyjna	2015	2018	2019
	w %		
P O L S K A	2,6	2,6	2,6
Dolnośląskie	6,6	6,9	7,1
Kujawsko-pomorskie	5,8	5,7	5,6
Lubelskie	4,9	5,6	5,6
Lubuskie	3,9	4,3	4,2
Łódzkie	3,7	2,9	3,0
Małopolskie	3,6	3,8	3,7
Mazowieckie	3,6	3,6	3,6
Opolskie	3,3	2,7	2,9
Podkarpackie	3,1	3,1	3,2
Podlaskie	2,7	2,8	2,6

⁶⁵ Mrówczyńska-Kamińska A., Znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w Polsce, analiza makroekonomiczna i regionalna, Uniwersytet Przyrodniczy, Poznań, s. 97.

Ryc. 48 Powierzchnia użytków rolnych (w ha) według województw w 2019 r.
Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa – Warszawa 2020, str. 70.

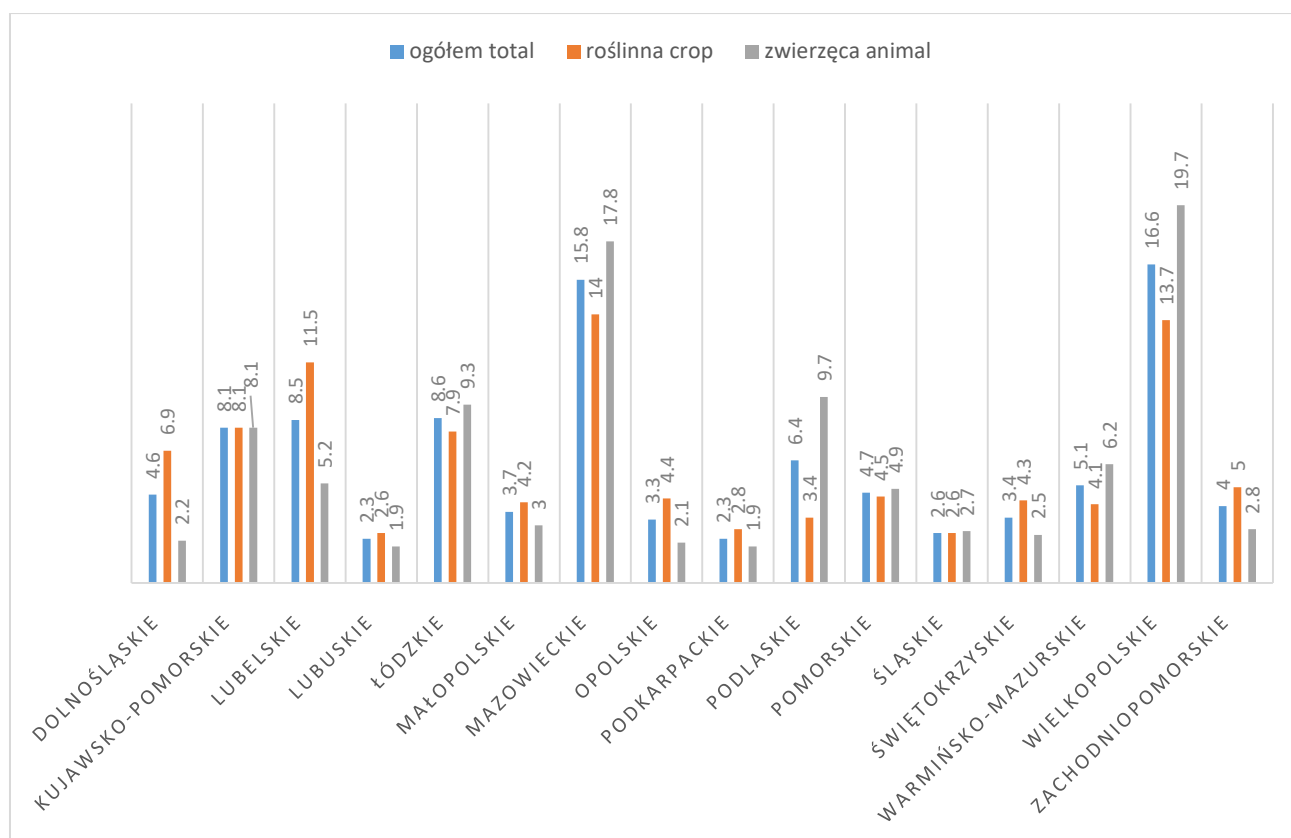

Ryc. 49 Udział powierzchni gruntów rolnych według województw w 2020 r.
w powierzchni gruntów rolnych w Polsce (na podstawie danych GUS).

Mimo, że województwo łódzkie zajmuje dopiero 7 miejsce pod względem udziału powierzchni gruntów rolnych w rankingu województw, to w 2020 r.

w zbiorach ziemniaka i owoców z drzew zajmowało 2 miejsce, w zbiorach warzyw gruntowych – 3 miejsce w rankingu województw.

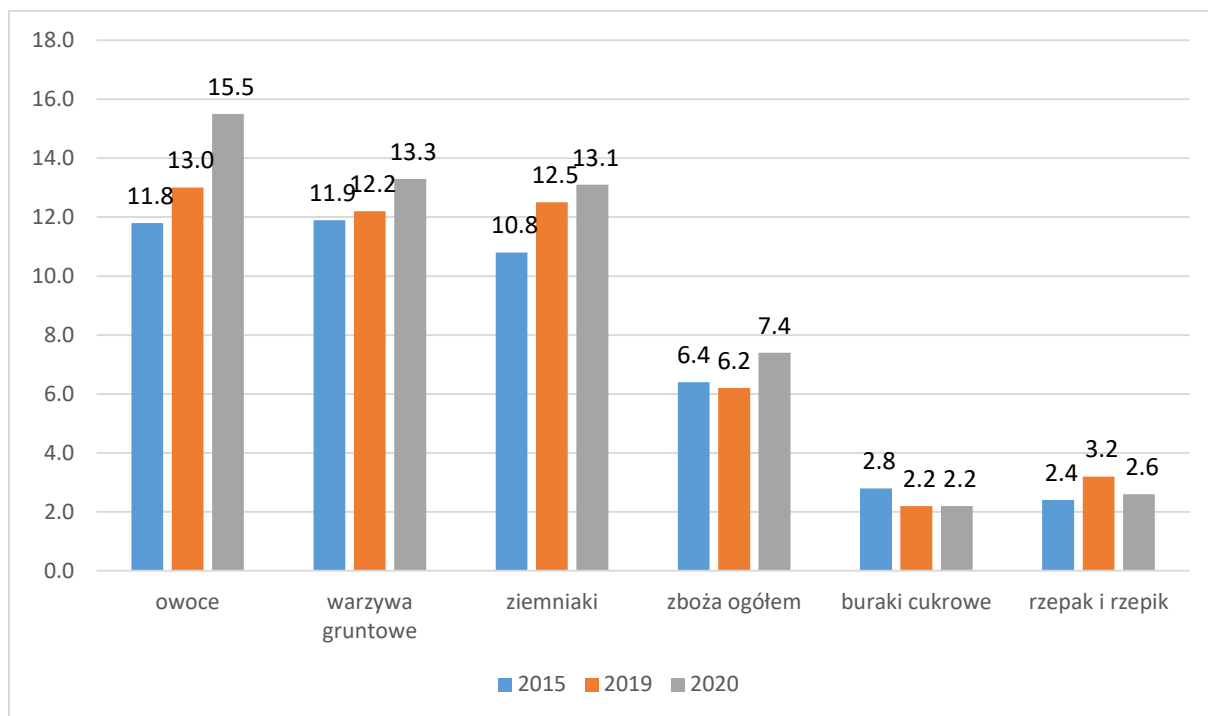
Znaczenie rolnictwa w gospodarce województwa łódzkiego jest niebagatelne. Rola rolnictwa wraz z leśnictwem, łowiectwem i rybactwem powoduje, że województwo łódzkie w rankingu regionów pozostaje pod tym względem na trzeciej pozycji (8,6%) w kraju (co obrazuje struktura globalnej i towarowej produkcji rolniczej w 2014 r.). Większy wpływ sektora na gospodarkę regionów odnotowuje się tylko w województwach: wielkopolskim (16,6%), mazowieckim (15,8%).

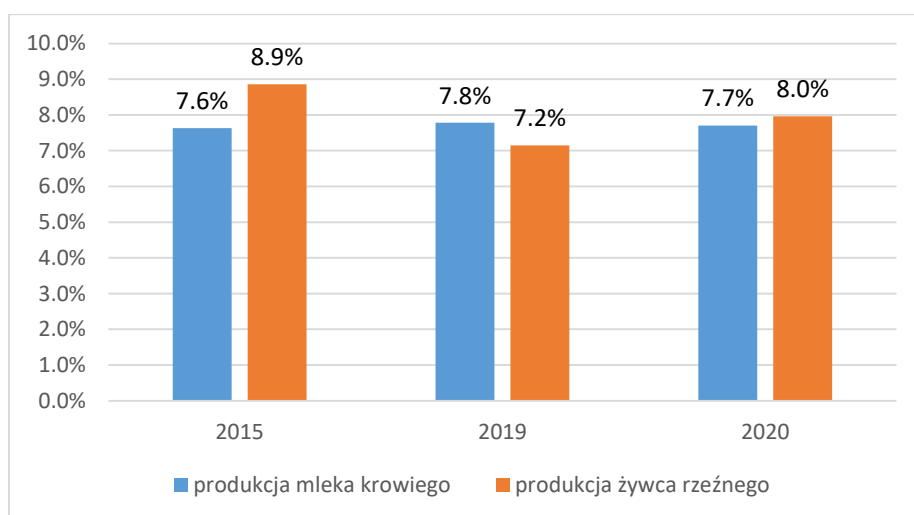
Ryc. 50 Struktura globalnej i towarowej produkcji rolniczej według województw w 2014 r. (na podstawie danych GUS).

W porównaniu z poziomem krajowym, który w zakresie wartości dodanej brutto w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie wynosił 2,9% w 2010 r., 2,8% w 2014 r. oraz 2,4% w 2015 r., w województwie łódzkim poziom ten kształtował się następująco: 3,7% w 2010 r., 3,9% w 2014 r. oraz 2,9% w 2015 r.

Udział województwa w produkcji roślinnej i zwierzęcej kraju jest tożsamy ze wskaźnikami ustalonymi dla sprawdzania stanu realizacji aktualnie obowiązującej strategii rozwoju województwa. Odstępstwo stanowi brak mierników w postaci udziału regionu w krajowej produkcji owoców z drzew i oddzielnie - owoców z krzewów jagodowych.

Ryc. 51 Udział zbiorów w województwie łódzkim w zbiorach w Polsce (w %, na podstawie danych GUS).

Ryc. 52 Udział województwa łódzkiego w krajowej produkcji zwierzęcej (w %, na podstawie danych GUS).

Wymiana handlowa

Handel zagraniczny jest niezwykle istotny dla sektora rolnego i przetwórczego, ponieważ dotyczy około 40% produkcji rolno-spożywczej, a więc poprzez zapotrzebowanie określa koniunkturę w rolnictwie i miejsca pracy w branży przetwórczej. Jest też bardzo ważny dla Polski. Przez kilka minionych lat wskaźniki tej części handlu dynamicznie rosły wyróżniając się na tle polskiej wymiany z zagranicą. W 2016 roku wartość eksportu rolno-spożywczego wyniosła prawie 24,2 mld EUR, a importu około 17,1 mld EUR. Jednak, po raz pierwszy od czasu nastania dodatniej dynamiki, saldo obrotów zmalało (z 7,8 mld EUR w 2015 r. do 7,1 mld EUR w 2016 r.), ponieważ wzrost importu był wyraźnie szybszy od wzrostu eksportu. Oceniając rolnictwo trzeba przyznać, że w wymianie handlowej dominuje przemysł rolno-spożywczy, co jest bardzo pozytywne dla całej gospodarki, ale nieco gorsze dla samego rolnictwa.

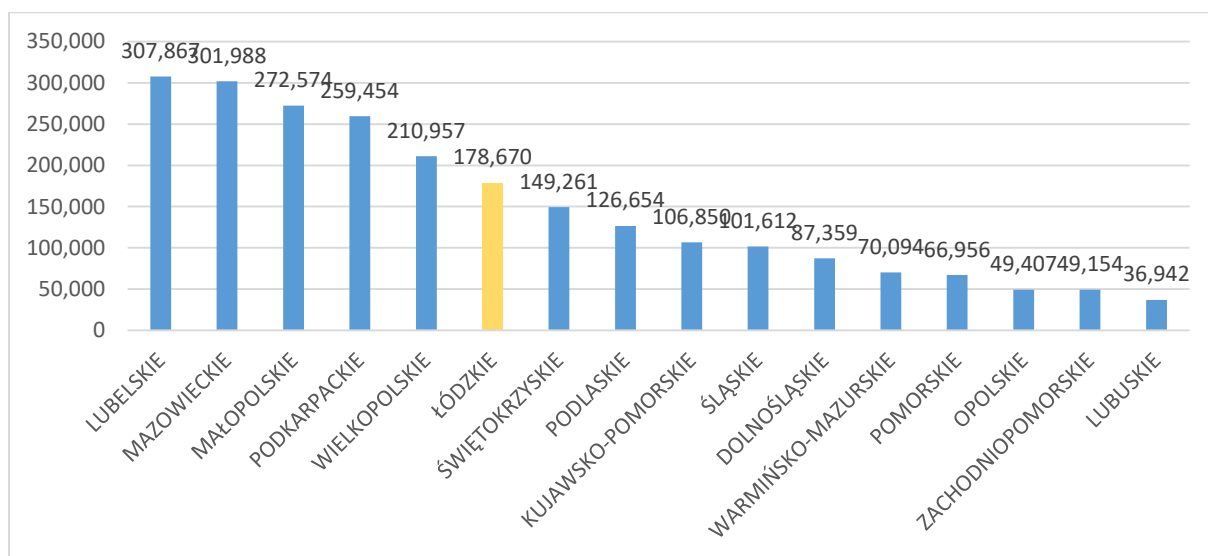
W produktach rolnictwa wyniki pogarszają się. W ubiegłym roku import uzyskał wartość ok. 5,7 mld EUR, a eksport tylko 3,8 mld EUR. Ujemne saldo osiągnęło 1,9 mld EUR. Częściowo przyczyną pogorszenia efektów wymiany były mniejsze zbiory, ale też mniejszy wywóz żywych zwierząt związany m. in. z wystąpieniem ASF.

Liczba miejsc pracy

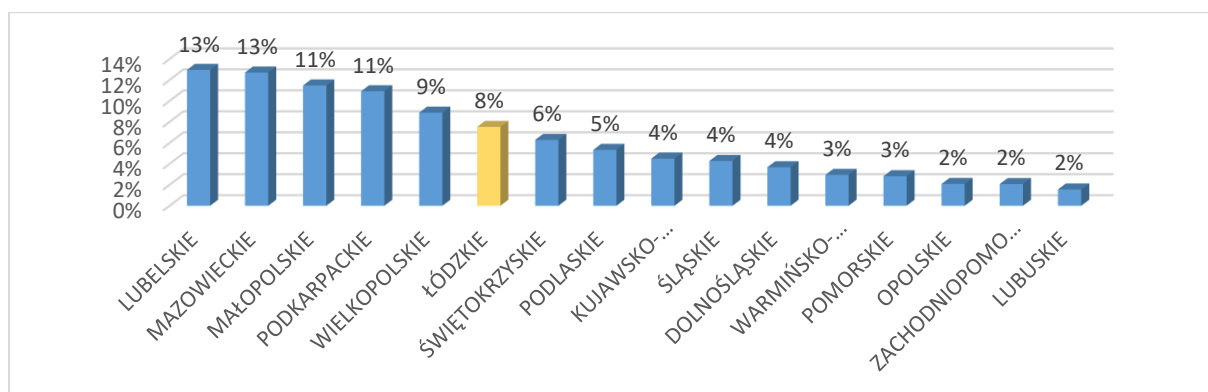
Według Głównego Urzędu Statystycznego w kraju w II kwartale 2017 roku w rolnictwie pracowało 1726 tys. osób, w przemyśle – 5212 tys., a w usługach – 9486 tys. Dla rolnictwa był to drugi najniższy wskaźnik w historii badania. W I kwartale tego roku liczba osób pracujących w rolnictwie wynosiła 1 676 tys. osób, w tym w rolnictwie indywidualnym 605 tys. osób. W przypadku zarówno przemysłu, jak i usług odnotowane zostały wartości rekordowe. W porównaniu do I kwartału 2017 roku w każdym z sektorów odnotowano wzrost liczby pracujących: w rolnictwie o 50 tys. osób (3,0%), w przemyśle o 64 tys. osób (1,2%), a w usługach o 84 tys. osób (0,9%).

W relacji do II kwartału 2016 roku w rolnictwie nastąpił spadek liczby pracujących o 17 tys. (1,0%), natomiast w pozostałych sektorach wzrost: o 123 tys. osób (2,4%) w przemyśle i o 208 tys. osób (2,2%) w usługach. W II kwartale 2017 roku w usługach pracę znajdowało 57,8% pracujących ogółem, w przemyśle – 31,7%, a w rolnictwie 10,5% (<http://rynekpracy.org/x/989321>).

Według informacji GUS, w 2020 roku, w województwie łódzkim pracowało w rolnictwie, leśnictwie i rybołówstwie 178 670 osób co stanowi 8,0% zatrudnionych w rolnictwie w kraju i plasuje woj. łódzkie na 6 miejscu w rankingu województw.

Ryc. 53 Pracujący w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie wg województw w 2020 r. (na podstawie danych GUS).

Ryc. 54 Udział pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie wg województw w 2020 r. w liczbie pracujących w rolnictwie w Polsce (w%, na podstawie danych GUS).

Przeprowadzona analiza wykazała, że w badanych latach rola rolnictwa w Polsce uległa zmniejszeniu, ale nadal pozostaje ono znaczącym sektorem w gospodarce narodowej. Znaczenie tego działu jest dość duże, głównie pod względem liczby zatrudnionych. Zasoby pracy w polskim rolnictwie są nie w pełni wykorzystane, charakteryzują się przeciętnie niską wydajnością. Jednym z wyznaczników rozwoju gospodarczego powinien być spadek ilości pracy, jaką społeczeństwo przeznaczają na wytwarzanie żywności, na rzecz jej wzrostu w działach pozarolniczych.

W 2015 roku w porównaniu regionalnym wyróżniają się województwa rozwinięte, uprzemysłowione, zurbanizowane, charakteryzujące się najwyższym poziomem konkurencyjności, gdzie udział inwestycji, produkcji globalnej i dochodów rolnictwa ma niewielkie znaczenie w gospodarce regionu. Są to regiony Mazowieckie, Dolnośląskie, Śląskie. Poziom konkurencyjności mierzony według wielkości wskaźnika PKB na 1 mieszkańca (od 4,1% do 59,4%). Do grupy tej należy zaliczyć także Wielkopolską (8,8%), która pomimo dużego znaczenia rolnictwa jest regionem wysoko rozwiniętym, a rolnictwo zaliczane jest do najlepszych w kraju. W regionie tym skupiony jest jeden z największych w Polsce potencjałów produkcyjnych sektora rolno-żywnościowego oraz wytwarzana jest w porównaniu z innymi regionami największa produkcja globalna rolnictwa. Na drugim biegunie konkurencyjności mierzonym według wielkości wskaźnika PKB na 1 mieszkańca (od -29,4% do -4,1%) znajdują się pozostałe regiony⁶⁶.

⁶⁶ Mrówczyńska-Kamińska A., Znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w Polsce, analiza makroekonomiczna i regionalna, Uniwersytet Przyrodniczy, Poznań, s.106

3.6. Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Przemysł spożywczy należy do silnych skupisk gospodarczych w regionie (JTI Polska Sp. z o.o. w Wartkowicach, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Łowiczu, Grupa Pamapol S.A.⁶⁷)

Łódzkie wyróżnia się na tle kraju w hodowli bydła ogółem, w tym krów, czego następstwem jest umacniana od lat wysoka pozycja w zakresie produkcji mleczarskiej. Średnia dla regionu obsada tych zwierząt wynosi 45 szt./100 ha UR. Rejony specjalizacji związane z hodowlą bydła utrwalone są w północnej i północno-zachodniej części województwa, w gminach należących do powiatów: sieradzkiego, poddębickiego, kutnowskiego oraz częściowo łowickiego⁶⁸.

Obszar charakteryzuje wysoka kultura rolna i rozwinięte towarowe rolnictwo. Wszystko to pozwala na osiągnięcie wysokich wyników produkcyjnych w skali kraju. Silnym wsparciem dla rozwoju wysokotowarowego rolnictwa w obszarze jest zaplecze naukowo-badawcze, głównie Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach oraz rolnicze zakłady doświadczalne z zakresu sadownictwa, kwaciarstwa, szkółkarstwa, leśnictwa, gleboznawstwa oraz zootechniki. W Skierniewicach zlokalizowana jest także Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, która przygotowuje wyspecjalizowane kadry dla branży ogrodniczej, oraz Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna im. prof. S. Pięniężka prowadząca kierunek ogrodnictwo.

Ważnym atutem obszaru jest: wysokotowarowa specjalizacja sadownicza w gminach powiatów: skierniewickiego i rawskiego; produkcja warzyw w gminach powiatów: kutnowskiego, łęczyckiego i sieradzkiego; specjalistyczna uprawa ziemniaków w powiecie sieradzkim; hodowla bydła i trzody chlewnej w wielu gminach obszaru. Zróżnicowana baza surowcowa pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego:

⁶⁷ Klastry w województwie łódzkim [w:] www.pi.gov.pl.

⁶⁸ Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2010, Łódź, 2013.

owocowo-warzywnego, mięsnego, mleczarskiego i zbożowego. Słabością obszaru jest natomiast brak rynków hurtowych produktów rolnych. Wzrost popytu na żywność wysokiej jakości powoduje zwiększenie zainteresowania zespołowymi formami gospodarowania. Obecnie w obszarze działają grupy producentów rolnych, w tym w zakresie produkcji owoców i warzyw, mleka i zbóż. Rejon ten jest dobrze skomunikowany z pozostałą częścią województwa a dodatkowy atutem dla rozwoju jest nowoczesny terminal multimodalny wybudowany w 2011 r. w Kutnie⁶⁹.

W północnych powiatach; kutnowskim, łowickim i łęczyckim występujący tam czarnoziem umożliwia rozwój sadownictwa i warzywnictwa. Na tej bazie z kolei rozwija się przetwórstwo rolno-spożywcze, produkcja konserw warzywnych, mięsnych, koncentratów, soków i napojów. Ten rodzaj przetwórstwa dobrze prosperuje również w powiecie skierniewickim, gdzie jest skutecznie wspomagany przez słynny Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach założony przez profesora Szczepana A. Pieniążka. Prawdziwym potentatem uprawy chrzanu w Polsce są gminy Kiełczygłów, Siemkowice, Osjaków i Rusiec dostarczające ok. 70 % krajowej produkcji tej przyprawy.

⁶⁹ Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020.

Tab. 34 Najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem w województwie łódzkim.

źródło: <http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show/region:5>

Nazwa	Przychody ze sprzedaży w tys. zł	Zysk netto w tys. zł	Zatrudnienie
GK Pelion SA, Łódź	6 685 516	55 910	6 978
Rossmann Supermarkety Drogerijne Polska Sp. z o.o., Łódź	4 213 309	b.d.	9 811
JTI Polska Sp. z o.o., Gostków Stary	3 347 265	b.d.	832
Indesit Company Polska Sp. z o.o., Łódź	3 302 244	447	3 104
Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Łowiczu, Łowicz	1 371 429	1 985	1 178
Grupa Kofola SA, Kutno	1 022 663	28 938	2 192
Hurtap SA, Łęczyca	905 660	6 000	535
Grupa Paradyż, Opoczno	747 034	b.d.	1 681
Grupa Pamapol SA, Rusiec	615 638	-862	1 386
GK Rainbow Tours SA, Łódź	609 842	3 031	253
GK Wielton SA, Wieluń	605 470	22 398	1 238
Kutnowskie Zakłady Drobiarskie Exdrob SA, Kutno	589 589	b.d.	947
Colep Polska Sp. z o.o, Kleszczów	506 106	29 028	510
Barry Callebaut Manufacturing Polska Sp. z o.o., Łódź	497 584	30 912	74
Sempertrans Bełchatów Sp. z o.o., Bełchatów	487 010	61 471	342
Mirbud SA, Skierniewice	452 322	6 158	301
SBS Sp. z o.o., Łódź	444 329	292	30
GK Redan SA, Łódź	440 124	-26 983	1 966
Cementownia Warta SA, Trębaczew	437 237	11 259	716
Kramel Sp. z o.o., Piotrków Trybunalski	373 460	b.d.	

Powiązania przetwórcy-producenti w kontekście krótkich łańcuchów dostaw terytorialne rozmieszczenie

Rynek spożywczy jest szczególnie podatny na wahania sezonowe, dlatego bardzo ważne jest doświadczenie operatora w planowaniu i konstruowaniu całego procesu łańcucha dostaw. Bardzo duże znaczenie ma dostosowanie się nie tylko do specyficznych oczekiwań klienta, ale także dopasowanie do wymagań odbiorców i umiejętność szybkiego reagowania na nieoczekiwane zdarzenie.

Ryc. 55 Potencjały dla rozwoju intensywnego rolnictwa w 2010 r., *źródło: Potencjał Rozwojowy Obszarów Wiejskich Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi.*

Powyższa mapa ilustruje terytorialne rozmieszczenie powiązań przetwórców-producentów w kontekście krótkich łańcuchów dostaw. Rozmieszczenie grup producenckich i zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego w obszarze rozwoju intensywnego rolnictwa w północnych częściach województwa łódzkiego.

Potencjał rozwojowy rolnictwa tworzą wyróżniające się w skali kraju sektory: warzywnictwo i sadownictwo, produkcja ziemniaków, hodowla trzody chlewnej i bydła oraz produkcja mleka i jaj kurzych. Województwo zajmuje znaczącą pozycję w kraju pod względem: zbiorów warzyw gruntowych (3. miejsce), produkcji owoców z drzew (4. miejsce) oraz owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych (3. miejsce), zbiorów ziemniaków (2. miejsce), obsady trzody chlewnej na 100 ha UR (2. miejsce), obsady bydła na 100 ha UR (6. miejsce) i skupu mleka (5. miejsce) oraz produkcji jaj kurzych (3. miejsce). Zróżnicowana baza surowcowa, pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego: mleczarskiego, owocowo-warzywnego, mięsnego, zbożowego. Warzywa, owoce i przetwory owocowo-warzywne mają znaczący udział w grupie towarów eksportowych województwa. Oprócz rolnictwa konwencjonalnego coraz dynamiczniej rozwija się produkcja metodami ekologicznymi, odpowiadająca na bieżące trendy w UE i zapotrzebowanie konsumentów na żywność wysokiej jakości. Międzynarodową przewagę konkurencyjną województwa łódzkiego w zakresie rolnictwa potwierdza przynależność do ścisłej grupy 54 regionów Unii Europejskiej specjalizujących się w produkcji trzody chlewnej. Pod względem wyników w produkcji mleka Łódzkie należy do 44 najbardziej efektywnych regionów UE.

Grupy Producentów Rolnych

Współpraca producentów rolnych jest istotnym czynnikiem dynamizującym rozwój rolnictwa. Integracja pozioma w sektorze rolnictwa jest sposobem na postępującą koncentrację struktur handlu i przetwórstwa, a zarazem alternatywą dla kosztownego procesu koncentracji ziemi. Pod względem liczby grup producenckich w województwach Łódzkie należy do krajowej czołówki. Pomimo tego, że w województwie funkcjonuje 80 grup producentów rolnych oraz 17 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw, stopień zaawansowania integracji wciąż jest zbyt niski, co jest problemem ogólnokrajowym. Za pośrednictwem grup

producentów sprzedawane jest zaledwie 5% towarowej produkcji rolnej. Coraz szersze staje się wprowadzenie do obrotu produktów i żywności wysokiej jakości wytworzonej przez rolników z lokalnych gospodarstw rolnych w nowych formach, przy udziale tzw. oddolnych inicjatyw lokalnych, w ramach krótkich łańcuchów dostaw. Dzięki tym rozwiązaniom rolnicy są w stanie zaoferować konsumentom najświeższe produkty w atrakcyjnych cenach (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030, Łódź, 2021).

W 2020 roku w krajach UE wydatki na żywność, a także napoje bezalkoholowe stanowiły 14,8% ogółu wydatków (aleBank.pl). W Polsce w 2020 r. w strukturze miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych (w % wydatków ogółem), udział wydatków na żywność oraz napoje bezalkoholowe wynosił 27,7%, wydatki na wyposażenie mieszkania oraz nośniki energii stanowiły 18,8%, natomiast najmniej przeznaczano na edukację - 1%⁷⁰.

Klasy i poziom innowacyjności przemysłu

Klasy to silne i wysoce konkurencyjne skupiska przedsiębiorstw o określonym profilu działalności wraz z otaczającymi instytucjami (naukowymi, usługowymi, administracyjnymi). Podstawową siłę klas tworzą firmy, ale dla rozwoju klas i inicjatyw klasowych istotna jest również obecność różnego rodzaju instytucji, które mogą wspierać rozwój przedsiębiorstw (w tym ze sfery B+R), polityka publiczna oraz mentalność środowisk biznesu, nauki i administracji⁷¹.

Udział produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w województwie łódzkim wyniósł w 2019 r. 27,6% (11. miejsce) wobec 34,2% średnio w Polsce. Według syntetycznego wskaźnika innowacyjności RIS w 2019 r. łódzkie zajęło 7. miejsce w kraju, a wielkość wskaźnika systematycznie się poprawia.

⁷⁰ Budżety gospodarstw domowych w 2020 r., Warszawa 2021r.

⁷¹ Klasy w województwie łódzkim [w:]www.pi.gov.pl.

Intensyfikacja współpracy przedsiębiorstw przemysłowych z sektorem B+R, wykorzystanie specjalizacji regionalnych oraz wciąż silnych tradycji przemysłowych (np. w zakresie produkcji artykułów spożywczych, farmaceutycznych, wyrobów tekstylnych i odzieży, produkcji mebli) przyczyni się do dalszego wzrostu konkurencyjności i innowacyjności sektora. Poziom nakładów wewnętrznych na działalność B+R w przeliczeniu na 1 mieszkańca w województwie łódzkim w 2018 r. wyniósł 485,2 zł (5. miejsce) wobec 659,9 zł w kraju, jednak w relacji do PKB jest to 0,94% (7. miejsce) – mniej niż średnio dla kraju (1,21%). Wymogiem skutecznej modernizacji struktury gospodarczej województwa w kierunku gospodarki opartej na wiedzy jest większy wzrost nakładów na B+R – średnia unijna nakładów B+R w relacji do PKB w 2018 roku wyniosła 2,18%⁷².

Na terenie województwa łódzkiego funkcjonują następujące klastry:

- Łódzki Klaster Warzywno-Owocowo-Zjazdowa
- Klaster Bioenergia dla Regionu
- Klaster „Łódzka Turystyka Konna”
- Klaster Innowacji Tekstylnych
- Łódzki Klaster Medialny
- Klaster Inkubator Mody
- Klaster Zaawansowanych Technologii Przemysłu Włókienniczo-Odzieżowego
- Klaster Mechatroniczny
- Klaster Biopaliw oraz Zaawansowanych Technologii Włókienniczych i Odzieżowych
- Klaster Zaawansowanych Technologii Energetycznych „Ekoenergia”
- Centrum Promocji Mody
- Łódzki Klaster Budowlany Twój Dom
- Klaster Dziedzictwo Tradycji i Smaku
- Polski Klaster Rowerowy
- Łódzko-Mazowiecki Klaster Owocowo-Warzywny (Skierniewice)
- Budownictwo Polski Centralnej (Kleszczów)

⁷² Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030, Łódź, 2021.

3.7. Wyzwania stojące przed sektorem rolnictwa w dobie adaptacji do zmian klimatu dla zapewnienia zasobów wodnych do produkcji rolniczej

Wzrost temperatury powietrza, zmiany rozkładu przestrzenno-czasowego opadów i wilgotności gleby oraz zmiany częstotliwości i intensywności ekstremalnych zjawisk pogodowych to prognozowane zmiany klimatu dla Polski⁷³, które będą oddziaływać na rolnictwo w województwie łódzkim. Choć przewiduje się, że nastąpi wzrost długości okresu wegetacyjnego w Polsce o 30 do 40 dni oraz będzie obserwowane przyspieszenie początku sezonu wegetacyjnego to pozytywny wpływ temperatury na plonowanie może być niwelowany przez liczniej występujące fale upałów czy susze, przyczyniające się do strat w rolnictwie. O skali strat w rolnictwie świadczą dane dotyczące wypłaconych środków na pomoc kłeskową z tytułu suszy dla rolników w wysokości 2,07 mld zł w roku 2018 oraz ponad 2,3 mld zł w 2019 r.⁷⁴

Strategicznym obszarem w procesie adaptacji rolnictwa do zmian klimatu i przeciwdziałania deficytom wodnym w rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest podejmowanie działań mających na celu zwiększenie retencji wody, w szczególności retencji krajobrazowej, glebowej i korytowej.

Retencja krajobrazowa: Podstawowym działaniem służącym gromadzeniu wód opadowych jest właściwe kształtowanie krajobrazu rozumiane jako dbałość o jego mozaikowość. Elementy krajobrazu rolniczego takie jak nadbrzeżne strefy buforowe, miedze śródpolne, zadrzewienia śródpolne, oczka i stawy śródpolne, starorzecza i mokradła wpływają na lokalny mikroklimat spowalniając odpływ wód oraz zwiększając ilość retencjonowanej wody. Szczególnie istotnymi elementami

⁷³ Kundzewicz, Hov, Okruszko (red.) 2017. Zmiany klimatu i ich wpływ na wybrane sektory w Polsce

⁷⁴ Ocena skutków regulacji do Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy
<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//521/12342551/12757851/12757852/dokument485295.pdf>

krajobrazu są tereny podmokłe, które magazynując wodę wpływają na poziom wód gruntowych także na sąsiadujących obszarów. Troska o mozaikowość krajobrazu jest zgodna z celami Europejskiej Strategii na rzecz Bioróżnorodności 2030, która postuluje, aby co najmniej 10% użytków rolnych zawierało elementy krajobrazu o wysokiej różnorodności biologicznej. Jednocześnie Strategia wskazuje na konieczność skierowania części budżetu przeznaczzonego na działania na rzecz klimatu na wdrażanie rozwiązań opartych na przyrodzie (ang. nature-based solutions, NBS). NBS definiowane są jako „rozwiązania, które powstały z inspiracji przyrodą lub są przez nią wspomagane, a ponadto są opłacalne i zapewniają jednocześnie korzyści środowiskowe, społeczne i ekonomiczne oraz pomagają w zwiększaniu odporności ekosystemów”⁷⁵.

Do najistotniejszych działań do podjęcia w zakresie retencji krajobrazowej należą:

- odtwarzanie mokradeł (terenów podmokłych, bagiennych, torfowiskowych) m.in. poprzez doprowadzanie wody do osuszonych terenów mokradłowych;
- odtwarzanie lub aktywna ochrona starorzeczy;
- odtwarzanie lub aktywna ochrona oczek śródpolnych;
- budowa sztucznych mokradeł;
- zalesienia,
- wprowadzanie lub utrzymywanie zadrzewienia i zakrzaczenia śródpolnego,
- przeciwdziałanie osuszaniu terenów podmokłych w rolniczej przestrzeni produkcyjnej;
- ograniczanie odlesienia terenów rolnych.

⁷⁵ European Commission 2015. D.-G.F.R.A. Innovation (Ed.), Towards an EU Research and Innovation Policy Agenda for Nature-based Solutions & Re-naturing Cities - Final Report of the Horizon 2020 Expert Group, European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Brussels (2015), p. 74

Retencja glebowa. Struktura gleby, jej skład granulometryczny oraz zawartość materii organicznej to czynniki decydujące o ilości wody zatrzymanej w glebie. Dbłość o strukturę profilu glebowego, np. poprzez wapnowanie czy zwiększanie zawartości materii organicznej w glebie) prowadzi do zwiększenia pojemności sorpcyjnej gleby, a tym samym do wzrostu zatrzymanej wody w glebie. Korzystne jest również prowadzenie produkcji roślinnej w taki sposób, aby ograniczać spływ powierzchniowy i erozję wodną, a zwiększać infiltrację wody w głąb profilu glebowego. Troska o odpowiednią przepuszczalności gleby przełoży się na odbudowanie poziomu wód gruntowych⁷⁶.

Retencja z wykorzystaniem systemów melioracyjnych. W przeszłości w Polsce głównie budowano systemy drenujące, czyli przyczyniały się one do szybkiego odprowadzenia wód z gruntów orných i łąk. Obecnie obszary zmeliorowane stanowią kluczowy element o wysokim potencjale do retencjonowania wody w krajobrazie rolniczym. W materiałach przygotowanych przez ekspertów na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oszacowano, że podniesienie poziomu wód gruntowych o 10 cm na obszarze trwałych użytków zielonych (TUZ) w kraju dałoby przyrost retencji wody o ok. 1 mld m³ wody⁷⁷. Jednocześnie szacuje się, że jedynie 30% TUZów posiada sprawnie działające systemy melioracyjne. Stąd potrzebne są świadome inwestycje służące przekształceniu systemów odwadniających, tak aby dawały możliwość kontrolowania poziomu wody w celu optymalizowania go pod kątem zarówno odnawiania zasobów wód gruntowych, jak i wymagań roślin uprawnych. Inwestycje mogą być realizowane dwukierunkowo poprzez:

⁷⁶ Siebielec 2019. Dobre praktyki rolnicze w zarządzaniu strukturą gleby i rodzajem uprawy w celu ograniczenia strat substancji nawozowych [w] Zrównoważone rolnictwo w służbie bioróżnorodności oraz Poradnik dla doradców rolnych. Najlepsze sposoby zarządzania glebami użytkowymi rolniczo w kontekście zmian klimatycznych

⁷⁷ Gospodarowanie wodą w rolnictwie w obliczu susz. 2020. Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

- odbudowę, modernizację i budowę urządzeń piętrzących (zastawek, mnichów, stopni, progów piętrzących kamiennych i drewnianych) na rowach melioracyjnych i ciekach niższego rzędu na obszarze zlewni,
- wyposażenie studzienek drenarskich w mechanizmy regulujące.

Działania inwestycyjne i/lub modernizacyjne systemów melioracyjnych powinny być poprzedzone opracowaniem koncepcji wskazującej optymalną lokalizację urządzeń piętrzących, oraz poziom i czas piętrzenia wody rozpatrywane w skali zlewni. Działanie to powinno odbywać się w ścisłej współpracy instytucji zarządzającej wodą PGW Wody Polskie, spółki wodnej i samorządu lokalnego, tak aby uwzględnić również stanowisko właścicieli gruntów.

Retencja wód powierzchniowych. Ostatnim etapem zatrzymania wód opadowych jest ich gromadzenie w małych zbiornikach (o pojemności do 5 mln m³) lub spowolnienie spływu wód w korytach rzek czyli **mała retencja**.

Budowa nowych zbiorników wodnych w zmieniających się warunkach klimatycznych powinna być analizowana pod kątem dostępności zasobów wodnych. W warunkach ograniczonej dostępności wody wskazuje się coraz mocniej na straty wody związane z parowaniem z powierzchni wody, jak również z infiltracją wód. Ponadto w okresach niżówek zbiornik drenuje przyległe obszary powodując dodatkowe obniżenie się poziomu wód gruntowych. Należy również uwzględnić możliwość wystąpienia utrudnień w eksploatacji i utrzymaniu zbiorników, zwłaszcza w przypadku płytkich, pozbawionych stref buforowych, rozległych zbiorników położonych na terenach rolniczych. Szybkie nagrzewanie się wód bogatych w związki biogeniczne może prowadzić do szybkiego zarastania zbiornika lub do pojawienia się zakwitów wody.

W związku z powyższym działania powinny być nakierowane na:

- budowę, renowację i odtwarzanie małych zbiorników wodnych służących zatrzymaniu wiosennych wód roztopowych i opadowych w stawach, najlepiej lateralnych, niezaburzających ciągłości przepływu wody i migracji organizmów w rzece;
- budowę suchych polderów wypełniających się wodą tylko w przypadku wystąpienia nawalnych opadów i umożliwiających ich powolne opróżnianie po ustąpieniu opadów
- inwestycje w budowę oraz działania w zakresie renowacji małych zbiorników wodnych powinny uwzględniać takie elementy zbiornika i jego otoczenia jak:
 - (1) wyznaczenie płytkiej podmokłej strefy porośniętej roślinnością, bądź budowę sekwencyjnego systemu sedimentacyjno- biofiltracyjnego na wejściu do zbiornika, których zadaniem będzie oczyszczenie wód zasilających zbiornik;
 - 2) wyznaczenie lub pozostawienie roślinnych stref buforowych wokół linii brzegowej zbiornika;
 - (3) zaplanowanie nadbrzeżnych zadrzewień pozwalających na kontrolę naświetlenia zbiornika,
 - (4) budowę przepławki lub kanału ulgi pozwalającego na migrację organizmów wodnych.

Spowolnienie odpływu wód w korytach rzek poprzez czasowe podpiętrzenia wód za pomocą jazów, przepustów z zastawkami i innych urządzeń a następnie przekierowywane podpiętrzonych wód z koryta rzeki do systemów rowów melioracyjnych to cel programu „**Retencji korytowej**” realizowanej od 2020 roku przez Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie⁷⁸. Wykorzystanie urządzeń piętrzących (m.in. jazów) budzi obawy ponieważ zakłócają one ciągłość rzeki. Stąd

⁷⁸ <https://www.gov.pl/web/susza/program-ksztaltowania-zasobow-wodnych-na-terenach-rolniczych-pkzw---retencja-korytowa-rzeczna>

postuluje się, aby w modernizacji jazów wykonywane były przepławki lub inne rozwiązania pozwalające na migrację organizmów wodnych.

Działania na rzecz spowolnienia odpływu wód powierzchniowych to także właściwe prowadzenie **prac utrzymaniowych**. Prace utrzymaniowe prowadzące do ukształtowania koryta cieków w formie równoramiennej trapezu pozbawionego roślinności oraz elementów wymuszających zmianę prędkości przepływu powodują przyspieszony odpływ wód, drenaż wód podziemnych z sąsiadujących obszarów w okresie niżówek, ograniczenie samooczyszczania rzeki oraz zniszczenie habitatów i spadek bioróżnorodności. Dlatego też prowadzenie prac utrzymaniowych powinno wykonywane być zgodnie z zapisami zawartymi w „Katalogu dobrych praktyk w zakresie robót hydrotechnicznych i prac utrzymaniowych wraz z ustaleniem zasad ich wdrażania” opracowanym przez Ministerstwo Środowiska w 2018 r.⁷⁹. Odpowiednio zaplanowane prace utrzymaniowe mogą być działaniami wspomagającymi renaturyzację cieków. Nie zawsze renaturyzacja cieków musi wiązać się z przebudową rzeki. Zaniechanie, ograniczenie lub modyfikacja niektórych prac utrzymaniowych może przyczynić się do lepszego funkcjonowania rzeki, w tym do zwiększenia retencji wody w jej korycie.

Inwestycje w zakresie zwiększenia lokalnej retencji wody wymagają współpracy interesariuszy: rolników, spółek wodnych, PGW Wody Polskie, samorządów lokalnych i regionalnych. Konieczne są działania mające na celu zwiększenia świadomości społeczeństwa, poprawy transferu wiedzy oraz dostępności do ekspertów, jak również zapewnienia finansowania.

⁷⁹ <https://www.gov.pl/web/klimat/katalog-dobrych-praktyk-w-zakresie-robot-hydrotechnicznych>

Lokalna współpraca wielopodmiotowa - Lokalne Partnerstwa do spraw Wody:

Zwiększenie retencji wody w obszarach wiejskich wymaga zlewniowego zarządzania zasobami wodnymi, czyli planowania działań związanych z wodą w skali zlewni (w skali całego obszaru, z którego wody spływają do jednego punktu, np. ujścia rzeki). Konsekwencją przejścia z myślenia o wodzie z poziomu indywidualnego gospodarstwa do poziomu zlewni jest konieczność współpracy przy gospodarowaniu wodą zarówno pomiędzy rolnikami, jak również z instytucjami lokalnymi czy regionalnymi związanymi z wodami.

Przykładem pilotażowych działań z zakresu wielopodmiotowej współpracy na terenie województwa łódzkiego były prace realizowane w powiecie kutnowskim w ramach projektu Interreg BSR Waterdrive w latach 2019-2020.⁸⁰ W spotkaniach dotyczących zwiększenia retencji wody w obszarach rolniczych uczestniczyli przedstawiciele spółek wodnych (dobrowolne zrzeszenie rolników, będących właścicielami gruntów, przez które przebiega system melioracyjny), przedstawiciele Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie (odpowiedzialni za zarządzanie zasobami wodnymi; z poziomu lokalnego, zlewniowego, regionalnego i krajowego), samorządy z powiatu kutnowskiego i łowickiego, władze regionalne, doradcy rolni, eksperci. Zainteresowane strony wskazały potencjał wykorzystania systemu melioracyjnego jako podstawowe narzędzie w walce z suszą. Modernizacja systemu drenującego i przejście na kontrolowany system melioracyjny pozwala bowiem na gromadzenie wody w otwartych rowach i podziemnych drenach poprzez piętrzenie wody na urządzeniach piętrzących, co powoduje zwiększenie retencji wody w glebie i odbudowę pokładów wód gruntowych.

Zapoczątkowana współpraca wielopodmiotowa znalazła swoją kontynuację w strukturach **Lokalnego Partnerstwa do spraw Wody** (LPW) w powiecie kutnowskim. Inicjatywa tworzenia Lokalnych Partnerstw do spraw Wody została

⁸⁰ <https://water-drive.eu/waterdrive-8th-communication-brief/>

wdrożona przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie we współpracy z Wojewódzkimi Ośrodkami Doradztwa Rolniczego w 2020 roku⁸¹. W 2021 roku w województwie łódzkim Łódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach przeprowadził działania mające na celu utworzenie Lokalnych Partnerstw do spraw Wody w 9 powiatach. W roku 2022 realizowane są działania na terenie kolejnych 12 powiatów. Celem partnerstwa jest zdiagnozowanie stanu w zakresie zarządzania zasobami wody pod kątem potrzeb rolnictwa i mieszkańców obszarów wiejskich na poziomie danego powiatu oraz określenie niezbędnych działań i inwestycji w gospodarkę wodną w celu przeciwdziałania suszy. Planuje się, że LPW wspólnie wypracują rozwiązania na rzecz poprawy gospodarki wodnej w rolnictwie, przygotowują wieloletnie plany działania, oraz listy inwestycji niezbędnych do wykonania, które wymagają wsparcia finansowego.

Efektem spotkań w powiecie kutnowskim było podjęcie wspólnych działań na istniejącej infrastrukturze hydrotechnicznej przez Spółkę Wodną Bedlno i Wody Polskie. Na jazach zlokalizowanych na dopływach rzeki Bzury w obrębie gminy Bedlno, spiętrzone wodę, magazynując ją w systemach melioracyjnych i korytach rzek. Działania te były częścią ogólnopolskiego programu "**Retencja korytowa**"⁸². W ramach wyżej wymienionego programu na terenie województwa łódzkiego PGW Wody Polskie prowadziły w 2021 roku piętrzenia na ok. 230 obiektach.

Transfer wiedzy: Współpraca z jednostkami naukowo-badawczymi w celu transferu wiedzy w zakresie wdrożenia mechanizmów przeciwdziałania skutkom suszy i odbudowy pokładów wód gruntowych.

Istotnym działaniem podejmowanych w obszarze przeciwdziałania skutkom suszy jest wykorzystanie wyników badań przez rolników w zakresie wykorzystania

⁸¹ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lokalne-partnerstwa-ds-wody2>

⁸² <https://www.gov.pl/web/susza/program-kształtowania-zasobow-wodnych-na-terenach-rolniczych-pkzw---retencja-korytowa-rzeczna>

materiału siewnego. W ramach **Programu Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego** (PDO) zgodnie z metodyką badań stosowanych przez Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych (COBORU) w Stacji Doświadczalnej Oceny Odmian w Sulejowie dla odmian roślin uprawnych ustalonych przez Wojewódzki Zespół ds. PDO przeprowadza się badania oceny cech rolniczo-użytkowych (plon, odporność na choroby, wilgotność i masa tysiąca ziaren.). Przeprowadzenie doświadczeń pozwala na wytypowanie odmian roślin najbardziej przydatnych do uprawy w regionie łódzkim oraz opracowania wyników badań i wytypowania listy zalecanych odmian. Na podstawie zostaje sporządzony rejestr odmian roślin uprawnych (zboża jare i ozime) zalecanych do uprawy na terenie województwa. Bardzo istotne jest zatem rozpowszechnianie przedmiotowego rejestru z uwagi na fakt hodowania odpowiednich odmian roślin zgodnie z klasami gruntów, odporności odmian na mróz czy też skrajne warunki atmosferyczne występujące w województwie łódzkim. W związku ze zmianami klimatycznymi program PDO pozwala na dobranie odpowiednich odmiany roślin do warunków glebowych a w konsekwencji do uzyskania jak największej liczby plonów.

Wśród instytucji naukowych województwa łódzkiego warto korzystać z dorobku **Europejskiego Regionalnego Centrum Ekohydrologii Polskiej Akademii Nauk**, posiadającego wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu prac badawczych oraz wdrożeń z zakresu zlewniowego zarządzania zasobami wodnymi opartego o ekohydrologię. Prace badawcze instytutu koncentrując się na odpowiedzi na pytanie w jaki sposób właściwości ekosystemów mogą być wykorzystywane jako narzędzia do zarządzania zasobami wodnymi w celu osiągnięcia harmonii między potrzebami człowieka a potencjałem środowiska. Ekohydrologia wskazuje, że zrównoważone wykorzystanie zasobów wodnych zależy nie tylko od zdolności człowieka do ograniczenia emisji zanieczyszczeń, ale w dużym stopniu od zdolności środowiska do odbudowy i regulacji obiegu wody i składników odżywczych w kierunku

zwiększenia pojemności ekosystemu, wystarczającej do absorpcji wpływu człowieka. Główne nurty badawczo-wdrożeniowe to rozwój ekohydrologicznych rozwiązań opartych na przyrodzie (biotechnologii ekohydrologicznych), które wpisują się w obecny światowy nurt badań dotyczący wykorzystania rozwiązań opartych na procesach zachodzących w ekosystemach naturalnych (ang. nature-based solutions) w gospodarce wodnej.

Mechanizmy finansowania: Program "Retencja korytowa" wykazał potencjał retencji wody na terenach rolniczych, ale także konieczność dużych inwestycji w zakresie naprawy lub przebudowy systemów melioracyjnych i urządzeń piętrzących. Wysoki poziom strat w rolnictwie spowodowany suszą stał się silnym impulsem do podjęcia działań w zakresie retencji wody przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, które podjęło rozmowy z Komisją Europejską. W wyniku dialogu w ramach PROW zostaną uruchomione środki na zwiększenie możliwości retencji wodnej oraz przeciwdziałanie powodzi i suszy w zlewniach rolniczych.

Jednym z typów działań służących ograniczaniu skutków suszy przynoszących wymierny efekt jest realizacja inwestycji w zakresie przeciwdziałania skutkom tego zjawiska, czyli przedsięwzięć obejmujących budowę, przebudowę lub zmianę sposobu użytkowania urządzeń wodnych. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, w jego okresie przejściowym, Samorząd Województwa Łódzkiego realizować będzie nowy typ operacji „**Zarządzanie zasobami wodnymi**” (Poddziałanie 4.3), którego beneficjentem będzie PGW Wody Polskie. Pomoc udzielana w ramach operacji będzie miała na celu wsparcie inwestycji związanych ze zwiększaniem możliwości retencyjnych oraz przeciwdziałanie powodzi i suszy w zlewniach rolniczych. Ponadto celem operacji będzie zatrzymywanie lub spowalnianie spływu wód w obrębie zlewni rolniczych przy jednoczesnym zachowaniu różnorodności biologicznej i przywracaniu funkcji obszarom mokradłowym. Planowane zadania będą obejmowały inwestycje służące poprawie

bilansu wodnego w zlewni rzecznej i zwiększeniu dostępności wody opadowej dla rolnictwa. Planowana pomoc może wynieść maksymalnie do 10 mln. zł na projekt. Wsparcie polega na refundacji poniesionych kosztów w wysokości do 100% kosztów kwalifikowalnych operacji. Koszty kwalifikowalne projektów w ramach ww. działania obejmować mogą m.in.:

- budowę lub przebudowę urządzeń wodnych lub budowli hydrotechnicznych na ciekach wodnych, w szczególności zbiorników wodnych lub jazów,
- kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta cieku naturalnego, wykraczające poza bieżące utrzymaniem wód,
- zakup i montaż urządzeń służących do pomiaru stanów wód,
- koszty zakupu gruntów pod inwestycje,
- podatek od towarów i usług (VAT), który nie jest możliwy do odzyskania przez beneficjenta,
- koszty ogólne przygotowania inwestycji,

W ramach PROW, w okresie przejściowym, uruchomiono w ramach **Poddziałanie 5.1.** Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze, których celem jest ograniczenie skutków prawdopodobnych klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof wsparcie dla spółek wodnych lub związków tych spółek. Pomoc udzielana jest na wykonanie robót w zakresie urządzeń melioracji wodnych służących zabezpieczeniu gospodarstw rolnych przed skutkami suszy lub zalaniem, podtopieniem lub nadmiernym uwilgoceniem spowodowanym przez powódź lub deszcz nawalny. Dofinansowane są koszty przebudowy lub remontu istniejących urządzeń melioracyjnych z funkcji odwadniających na nawadniająco-odwadniające (rowy melioracyjne, zastawki, przepusty), w postaci ustalonych stawek ryczałtowych dla konkretnych przedsięwzięć.

Ponadto w celu zachowania zasobów wodnych, w zakresie działań sprzyjających retencjonowaniu wody, PROW przewiduje także działania takie jak:

1.) Poddziałanie 4.1, operacje typu „Modernizacja gospodarstw rolnych”, której celem jest zwiększenie rentowności i konkurencyjności gospodarstw w obszarze m.in.: nawodnienia w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Koszty kwalifikowalne w ww. działaniu obejmują m.in.:

- koszty budowy ujęć wody, w tym studni, zbiorników;
- koszty zakupu (w tym również instalacji) nowych maszyn i urządzeń, w szczególności do poboru, mierzenia poboru, uzdatniania, rozprowadzania wody;
- koszty zakupu (w tym również instalacji) nowych systemów nawadniających;
- koszty ogólne związane z wydatkami, o których mowa w ww. punktach, takie jak koszty przygotowania dokumentacji technicznej operacji, sprawowania nadzoru inwestorskiego lub autorskiego, czy koszty związane z kierowaniem robotami budowlanymi, opłaty za konsultacje, opłaty za doradztwo na temat zrównoważenia środowiskowego i gospodarczego, w tym studia wykonalności;
 - koszty zakupu lub rozwoju oprogramowania komputerowego i zakupu patentów, licencji, praw autorskich, znaków towarowych.”

2.) Działanie 8 „Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów”, które ma na celu zwiększanie obszarów leśnych poprzez zalesianie i tworzenie terenów zalesionych na gruntach rolnych oraz innych niż rolne, a także realizację inwestycji podnoszących odporność ekosystemów leśnych i ich wartość dla środowiska. Dzięki tworzeniu terenów zalesionych w formie zadrzewień śródpolnych, realizowanych będzie szereg funkcji środowiskowych, w tym przede

wszystkim zwiększenie retencji wodnej, poprawa jakości wód oraz przeciwdziałanie erozji gleby.”

3.) Działanie 10 „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne”, rodzaje operacji nr:

10.1.9 – Retencja wody, 10.1.2 – Ochrona gleb i wód, 10.1.4 – Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000, 10.1.8 – Ekstensywne użytkowanie łąk i pastwisk, 10.1.1 – Rolnictwo zrównoważone, 10.1.5 – Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000.

Równolegle podejmowane są działania mających na celu poprawę stanu infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich w zakresie budowy i modernizacji SUW, oczyszczalnie i wodociągi i kanalizacja. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Samorząd Województwa Łódzkiego wychodząc naprzeciw potrzebom mieszkańców województwa łódzkiego, w 2021 r. pozyskał dodatkowo prawie 55 mln zł na realizację inwestycji obejmujących gospodarkę wodno-ściekową. Umożliwiło to podpisanie 74 umów na kwotę 73,5 mln zł w ramach trzeciego naboru wniosków dla operacji typu gospodarka wodno-ściekowa. Działanie „**Gospodarka wodno-ściekowa**” dotyczyć ma między innymi wsparcia realizacji projektów służących zwiększeniu dostępności zasobów wodnych dla mieszkańców, w tym rolników, poprzez poprawę infrastruktury wodnej na obszarach wiejskich. W ramach ww. działania finansowane są prace związane m.in. z budową, przebudową lub wyposażeniem obiektów budowlanych służących zaopatrzeniu w wodę oraz gromadzeniu wód opadowych i roztopowych. Pomoc kierowana jest do: gmin, spółek jst. oraz związków międzygminnych i wynosi do 5 mln. zł na obszar gminy. Wsparcie polega na refundacji poniesionych kosztów w wysokości do 100% (w przypadku finansowania z Europejskiego Instrumentu Odbudowy) lub do 63,63% (w przypadku finansowania z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich) kosztów kwalifikowalnych operacji.

CZĘŚĆ II

ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY

OBSZARÓW WIEJSKICH

1. ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE OBSZARÓW WIEJSKICH

1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich

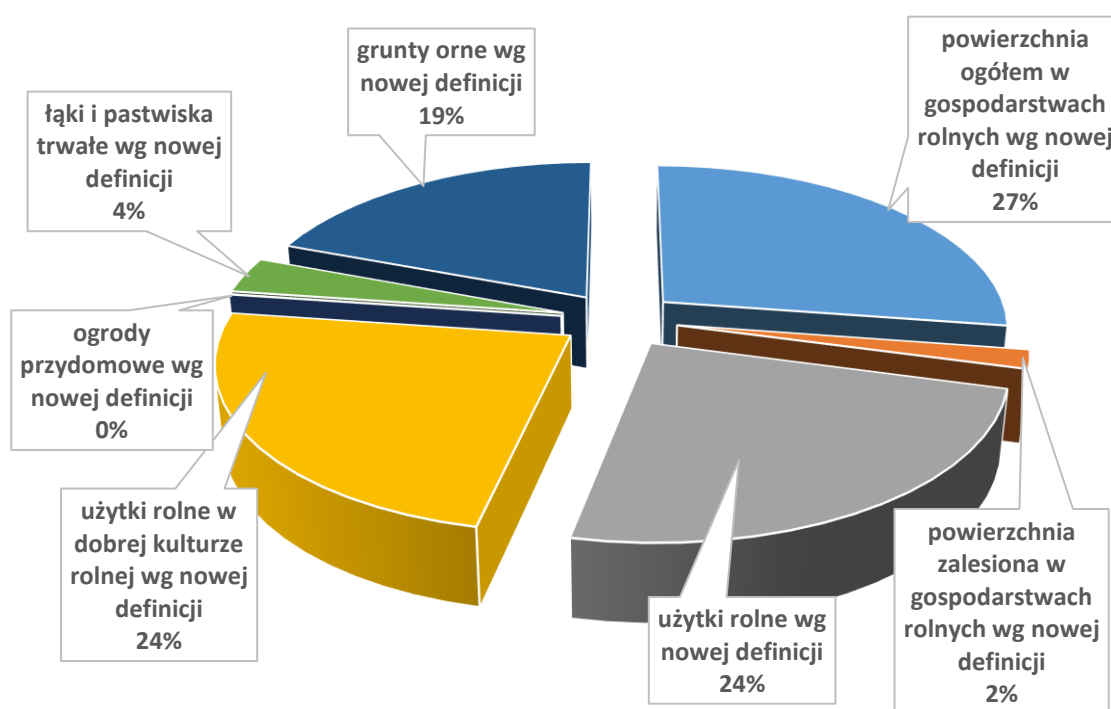
Województwo łódzkie jest obszarem o charakterze przemysłowo - rolniczym. Rozwój przemysłu skupia się w centralnej części województwa, lecz rolnictwo nadal przeważa w pozostałych jego rejonach. Województwo łódzkie zajmuje powierzchnią ok. 1 822 tys. ha. Obszary wiejskie obejmują powierzchnię ok. 1 706 tys. ha, z czego ok. 981 tys. ha to użytki rolne (ok. 57,5 % obszarów wiejskich). Grunty orne, łąki i pastwiska stanowią 94,3 % użytków rolnych.

Tab. 35 Podział powierzchni obszarów wiejskich w województwie łódzkim, na podstawie dane GUS.

powierzchnia ogółem w gospodarstwach rolnych wg nowej definicji	powierzchnia zalesiona w gospodarstwach rolnych wg nowej definicji	użytki rolne wg nowej definicji	użytki rolne w dobrej kulturze rolnej wg nowej definicji	ogrody przydomowe wg nowej definicji	łąki i pastwiska trwałe wg nowej definicji	grunty orne wg nowej definicji
2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020
[ha]	[ha]	[ha]	[ha]	[ha]	[ha]	[ha]
1 110 841	73 086	981 260	968 111	1 107	141 787	783 450

Pod względem gospodarczych potencjałów rozwojowych obszary wiejskie w regionie są dosyć zróżnicowane. Potencjały te stanowią, zarówno duże zasoby ziemi użytkowanej rolniczo, z wyróżniającymi się w skali kraju rejonami produkcji sadowniczej, warzywniczej oraz zwierzęcej, jak również bogata baza surowców mineralnych, walory przyrodniczo-krajobrazowe stanowiące podstawę do rozwoju turystyki oraz działające przedsiębiorstwa usługowe i przemysłowe. Do gmin wiejskich charakteryzujących się wysoką przedsiębiorczością należą przede wszystkim gminy zlokalizowane w sąsiedztwie ośrodków miejskich Aglomeracji

Łódzkiej oraz Kutna, Skierniewic, Rawy Mazowieckiej, Tomaszowa Mazowieckiego, Radomska, Zduńskiej Woli, Wielunia i Wieruszowa. W skali regionu wyróżnia się gmina Kleszczów, na terenie której działa najwięcej dużych firm, z Kopalnią Węgla Brunatnego i Elektrownią Bełchatów na czele. Najkorzystniejsze warunki przyrodnicze dla produkcji rolnej, mierzone wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, który dla województwa wynosi 62,4 pkt, występują w północnej części regionu w powiatach łęczyckim, kutnowskim i łowickim oraz w okolicach Piotrkowa Trybunalskiego, Sieradza i Wielunia⁸³.

Ryc. 56 Użytkowanie gruntów w woj. łódzkim w 2020 r. , na podstawie danych GUS.

1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich pod kątem stopnia urbanizacji

Procesy rozwoju społeczno-gospodarczego koncentrują się przede wszystkim w dużych ośrodkach miejskich. Miasta zwiększają swoją siłę przyciągania poprzez

⁸³ Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódzkie 2020.

wzrost atrakcyjności pełnionych funkcji stają się biegunami wzrostu. Dysponując rozwiniętą gospodarką, atrakcyjnymi miejscami pracy, szeroką ofertą kulturalną, naukową, edukacyjną i usługową wyższego rzędu, w tym administracyjną i finansową, poszerzają swoje strefy wpływów oraz tworzą powiązania gospodarcze zarówno z innymi biegunami wzrostu, jak i obszarami bezpośredniego sąsiedztwa. Istotnym czynnikiem wpływającym na zwiększenie najbliższego zasięgu oddziaływania ośrodka miejskiego jest jego dostępność, czyli sprawność powiązań komunikacyjnych.

Zakłada się, że system osadniczy w województwie łódzkim będzie tworzył trwałą strukturę sieciowych powiązań funkcjonalnych między ośrodkami różnej wielkości. Rdzeniem systemu będzie Łódź, pełniąca rolę metropolii, której potencjał będą uzupełniały miasta będące subregionalnymi biegunami wzrostu. W ośrodkach tych będzie następowała koncentracja funkcji specjalistycznych i komplementarnych o znaczeniu ponadregionalnym (m. in. przemysłowych, logistycznych, edukacyjnych, naukowych, akademickich, medycznych i innych). Rozwój pozostałych miast i obszarów wiejskich oparty będzie na unikalnych potencjałach endogenicznych.

Zakłada się, że na skutek podjętych działań i rozwoju funkcji specjalistycznych o wysokim stopniu komplementarności obszary te zostaną włączone w sieć powiązań funkcjonalnych i będą stanowić istotny element równoważenia systemu osadniczego w regionie. Jednocześnie zakłada się, że znaczne wzmocnienie związków wewnątrzregionalnych przyczyni się do zniwelowania ciężarów zewnętrznych obszarów przygranicznych i będzie zapobiegać ich peryferyzacji.

Kluczowym kierunkiem działań w zakresie wzmocnienia roli ośrodków miejskich oraz podniesienia ich atrakcyjności jako miejsca do życia i inwestowania, jest kształtowanie ładu przestrzennego. Zakłada się rewitalizację zdegradowanych obszarów poprzemysłowych i mieszkaniowych w miastach, podjęcie działań zmierzających do poprawy jakości przestrzeni publicznych, w tym o znaczeniu symbolicznym, oraz przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji.

Przyjmuje się, że osiągnięcie celu „Zrównoważony system osadniczy” pozwoli na uzyskanie dobrej dostępności do usług publicznych, zapewni rozprzestrzenianie się rozwoju na obszarze całego województwa oraz spójność przestrzenną. Zachodzące procesy synergii przyczynią się do wzrostu konkurencyjności regionu w skali kraju i Europy.

Obszary osadnictwa wiejskiego

Obszary wiejskie postrzegane są w sposób kompleksowy i wielofunkcyjny, jako miejsce życia, pracy i wypoczynku. Zakłada się rozwój innowacyjnego rolnictwa oraz kształtowanie pozarolniczych form działalności gospodarczej, które generować będzie nowe miejsca pracy m.in. w przetwórstwie, usługach, handlu, turystyce i agroturystyce, rzemiośle i rękodzielnictwie. Podniesienie poziomu cywilizacyjnego obszarów wiejskich będzie realizowane poprzez wzmocnienie potencjałów rozwojowych ośrodków gminnych, poprawę dostępu do usług publicznych, poprawę jakości kapitału ludzkiego i społecznego, ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej i infrastrukturalnej. W rozwoju obszarów wiejskich kluczową rolę odgrywać będzie ochrona środowiska przyrodniczego i przeciwdziałanie zagrożeniom naturalnym i antropogenicznym.

Obszary wiejskie są bardzo zróżnicowane gospodarczo. Wiele z nich zachowało typowo rolniczy charakter, a wyróżniające się pasmo gmin o takim profilu występuje w północnej części województwa. Wysoko wyspecjalizowane rolnictwo rozwija się także w paśmie od Brzezin i Łowicza, przez Skierniewice do Rawy Mazowieckiej (rejon upraw sadowniczych). W północnej i zachodniej części województwa ma miejsce koncentracja obsady bydła, a gminy położone w pasie od Rawy Mazowieckiej do Piotrkowa Trybunalskiego to rejony koncentracji hodowli trzody chlewnej.

Istotnym problemem obszarów intensywnego rolnictwa jest niedobór wody, zwłaszcza w sezonie wegetacyjnym⁸⁴.

Obszary osadnictwa podmiejskiego wokół małych i średnich miast

Istotną rolę w osiąganiu spójności terytorialnej województwa łódzkiego odgrywają również miasta średnie, stanowiące bieguny rozwoju społecznego i gospodarczego. Są to: Aleksandrów Łódzki, Bełchatów, Kutno, Łask, Łowicz, Ozorków, Opoczno, Pabianice, Piotrków Trybunalski, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Sieradz, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki, Wieluń, Zduńska Wola i Zgierz. Jednak również te miasta borykają się z wieloma problemami, większość z nich doświadcza niekorzystnych procesów demograficznych, związanych ze spadkiem liczby mieszkańców i starzeniem się społeczeństwa. Czynnikiem obniżającym ich atrakcyjność osadniczą są m.in. niewystarczający poziom dostępności do usług publicznych, niska jakość przestrzeni publicznych, niezadowalająca jakość środowiska przyrodniczego, w tym głównie związana z jakością powietrza. Część z wymienionych miast wytwarza zauważalne powiązania funkcjonalno-przestrzenne ze swoim najbliższym otoczeniem, jednak są to procesy we wczesnej fazie rozwoju i wymagają wsparcia. Zgodnie z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) 9 miast średnich zostało uznanych za tracące funkcje społeczno-gospodarcze (Kutno, Łask, Opoczno, Ozorków, Radomsko, Sieradz, Tomaszów Mazowiecki, Wieluń, Zduńska Wola).

W strukturze osadniczej ważną rolę odgrywają również pozostałe miasta, w tym powiatowe: Łęczyca, Poddębice, Brzeziny, Pajęczno, Wieruszów. Miasta te są zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i skali problemów, których doświadczają. Generalnie są to problemy związane z niską atrakcyjnością osadniczą, słabszym dostępem do usług publicznych, w tym

⁸⁴ Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódzkie 2020.

szczególnie do transportu zbiorowego, niezadowalającym poziomem rozwoju przedsiębiorczości, niższą jakością życia⁸⁵.

Wyraźnie daje się zaobserwować w regionie łódzkim tendencja wzrostu liczby miast należących do górnej grupy miast małych oraz przechodzenia ich do grupy miast średnich przy jednoczesnym spadku liczby miasteczek. Niestety nadal żaden z ośrodków regionu (poza stolicą) nie zdołał awansować do grupy miast stutysięcznych. Oznacza to, że sieć miejska województwa łódzkiego jest słabiej rozwinięta zarówno pod względem jej gęstości jak i harmoniczności rozwoju. Powodem braku równowagi systemu osadniczego województwa jest dysproporcja pomiędzy liczbą mieszkańców jego stolicy (ok. 800 tys.), a liczbą mieszkańców kolejnych miast regionu. Deformujący wpływ na obraz sieci miejskiej ma również względny nadmiar miast liczących 5-50 tys. mieszkańców. Dysharmoniczność owej sieci jest więc wynikiem braku miast stutysięcznych. Powodem wykształcenia się takiej struktury sieci miejskiej regionu jest gwałtowny, jak na polskie warunki, rozrost Łodzi w XIX w., który zaburzył wielowiekowy system osadniczy, nie odbiegający wówczas swym charakterem od klasycznego, zrównoważonego, modelu W. Christallera.

Obszary osadnictwa metropolitalnego - wchodzące w skład metropolii

Łódź to obszar największej w regionie koncentracji procesów gospodarczych, społecznych i przestrzennych, które mają wpływ nie tylko na rozwój funkcji metropolitalnych, ale też na związki funkcjonalne z pozostałymi miastami województwa. ŁOM został wskazany jako OSI nie tylko w planie rozwoju województwa, ale także w strategii wynikającej z założeń polityki państwa, która przewiduje też wsparcie dla miast powiatowych powyżej 20 tys. mieszkańców, miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszarów wiejskich o słabej dostępności usług publicznych.

⁸⁵ Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódzkie 2020.

Łódzki Obszar Metropolitalny to obszar największej w regionie koncentracji procesów gospodarczych, społecznych i przestrzennych, mających wpływ na rozwój funkcji metropolitalnych Łodzi i jej związki funkcjonalne z pozostałymi miastami. Położony w centralnej części Polski i województwa, ma szansę na odgrywanie roli ważnego węzła w systemie komunikacyjnym oraz sieciowej strukturze planowanych metropolii w kraju. Bliskość stolicy i rozwijające się powiązania funkcjonalne między Łodzią a Warszawą sprzyjają kształtowaniu się układu bipolarnego.

Jednak należy zwrócić uwagę, że sąsiedztwo Warszawy może być zarówno szansą, jak i barierą rozwoju ŁOM. Największe, poza Łodzią, miasta ŁOM to Pabianice i Zgierz. Specjalizacja gospodarcza tych ośrodków opiera się na rozwoju przemysłu farmaceutycznego, odzieżowego, spożywczego, chemicznego i materiałów budowlanych. Miasta te posiadają również potencjał kulturotwórczy związany z XIX-wiecznymi układami funkcjonalno – przestrzennymi oraz zabudową przemysłowo – mieszkaniową.

Barierą w rozwoju funkcji metropolitalnych są przede wszystkim słabo rozwinięte usługi dla przedsiębiorstw oraz słaby rozwój przemysłów wysokiej i średnio – wysokiej techniki. Pozostałe ośrodki miejskie ŁOM pełnią funkcje handlowe i logistyczne (Stryków, Rzgów, Tuszyń), przemysłowe (Stryków, Rzgów, Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Ozorków), medyczne (Tuszyń).

Jednym z najistotniejszych problemów gmin wiejskich obszaru metropolitalnego jest żywiłowy i niekontrolowany rozwój terenów zurbanizowanych, w tym nowego budownictwa mieszkaniowego. Procesy te często stanowią zagrożenie dla potencjału przyrodniczo – kulturowego ŁOM, przyczyniają się do degradacji środowiska przyrodniczego, krajobrazu kulturowego i wzrostu chaosu przestrzennego⁸⁶.

⁸⁶ Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódzkie 2020.

2. ROZWÓJ PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Korytarze ekologiczne są ważnym elementem dla zapewnienia spójności i łączności ekologicznej. Ich sieci tworzy się w celu przeciwdziałania izolacji najcenniejszych przyrodniczo obszarów przez umożliwienie migracji gatunków w skali kraju i Europy oraz ochrony i odbudowy bioróżnorodności.

Ryc. 57 Korytarze ekologiczne w województwie łódzkim na tle kraju w 2016 r.,

źródło: BPPWŁ na podstawie Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego.

W 2012 r. opracowano mapę korytarzy ekologicznych⁸⁷, uwzględniającą korytarze główne i uzupełniające. Rolą korytarzy głównych jest zapewnienie łączności ekologicznej w skali całego kraju oraz włączenie obszaru Polski w paneuropejską sieć ekologiczną. Korytarze uzupełniające łączą obszary siedliskowe położone wewnątrz

⁸⁷ W ramach projektu korytarzy ekologicznych łączących Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce, PAN.

kraju z korytarzami głównymi oraz zapewniają wariantowość dróg przemieszczania się gatunków o znaczeniu krajowym. Na terenie województwa występują następujące korytarze ekologiczne:

- **główne (międzynarodowe):** Bory Stobrawskie - Lasy Przedborskie, Dolina Dolnej Pilicy, Dolina Drzewiczki, Lasy Przedborskie, Puszcza Świętokrzyska - Dolina Pilicy, Stawy Milickie - Bory Stobrawskie, Załęczański Łuk Warty, Załęczański Łuk Warty - Lasy Przedborskie. Przez korytarze te (za wyjątkiem Doliny Drzewiczki) przebiega oś korytarza ekologicznego o znaczeniu paneuropejskim;
- **uzupełniające (krajowe):** Dolina Bzury - Dolina Pilicy, Dolina Bzury - Neru, Dolina Górnej Proсны, Dolina Warty, Dolina Warty - Dolina Pilicy, Lasy Kaliskie i Sieradzkie, Lasy Łowickie - Puszcza Bolimowska⁸⁸.

Jednak jak podnoszą autorzy Planu Zagospodarowania Przystępnego Województwa Łódzkiego 2030+⁸⁹, należy stwierdzić, że pomimo podjętych dotychczas działań w zakresie ochrony przyrody nadal istotnymi problemami województwa pozostają:

- jeden z najniższych w Polsce udział powierzchni obszarów prawnie chronionych,
- niespójny system obszarów chronionych, który nadal nie odgrywa kluczowej roli w kształtowaniu zarówno regionalnych, jak ponadregionalnych powiązań przyrodniczych,
- zagrożenie dla zachowania bioróżnorodności regionu wynikające m.in. z najniższej w kraju lesistości, dominacji monokultur sosnowych oraz występowania gatunków inwazyjnych,
- brak kompleksowych opracowań z zakresu bioróżnorodności oraz waloryzacji krajobrazu.,

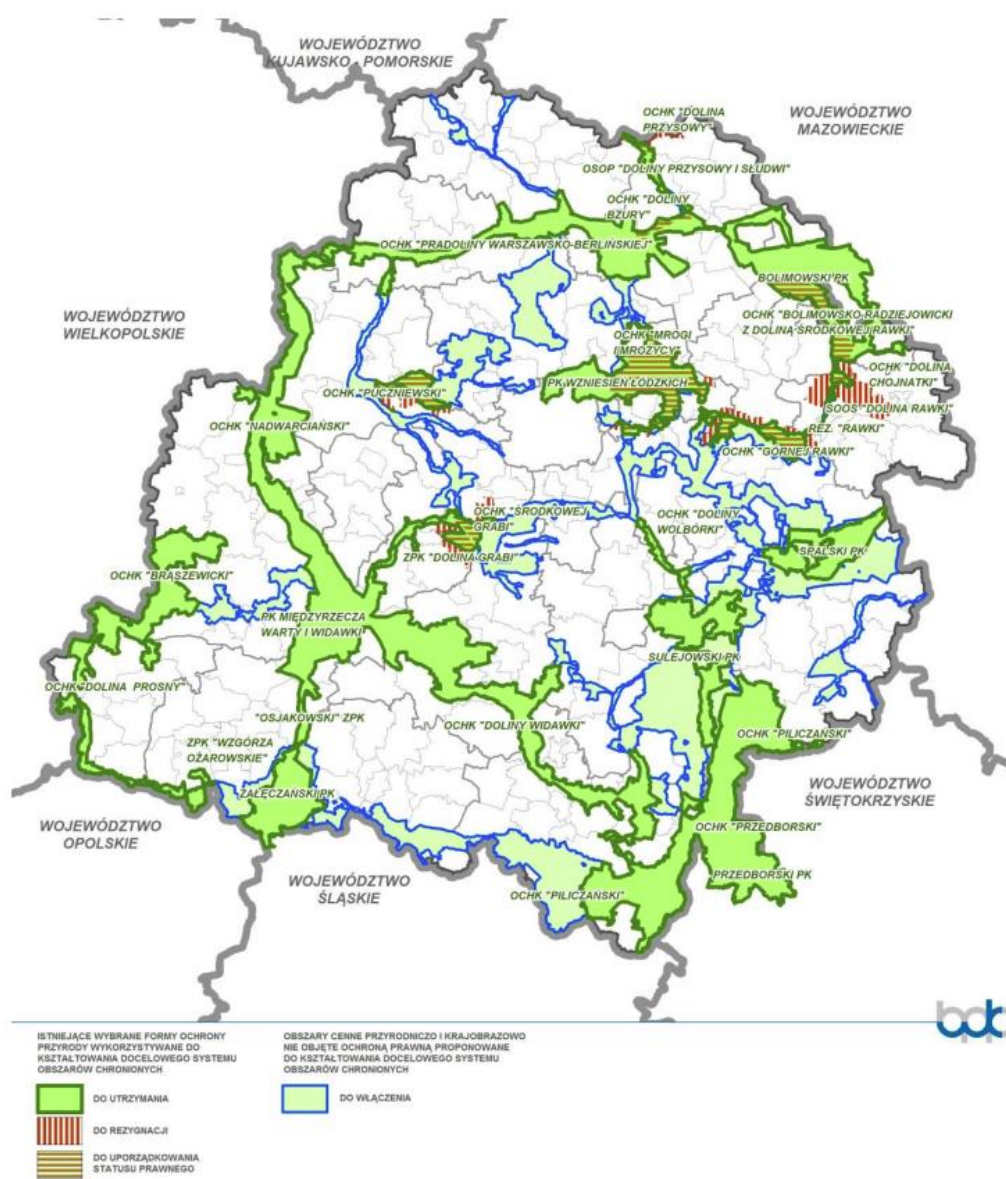
⁸⁸ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+, Łódź 2018, Tom 1, s. 105-106.

⁸⁹ Plan stanowi Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r.

- zauważyć także można, że w granicach województwa nie funkcjonuje żaden park narodowy (pomijając Ośrodek Hodowli Żubrów), który mógłby skutecznie chronić najcenniejsze przyrodniczo tereny w województwie, a zarazem stanowić atrakcję turystyczną i wizytówkę regionu.

Szansą na wzmocnienie ochrony przyrody i poprawę bioróżnorodności jest:

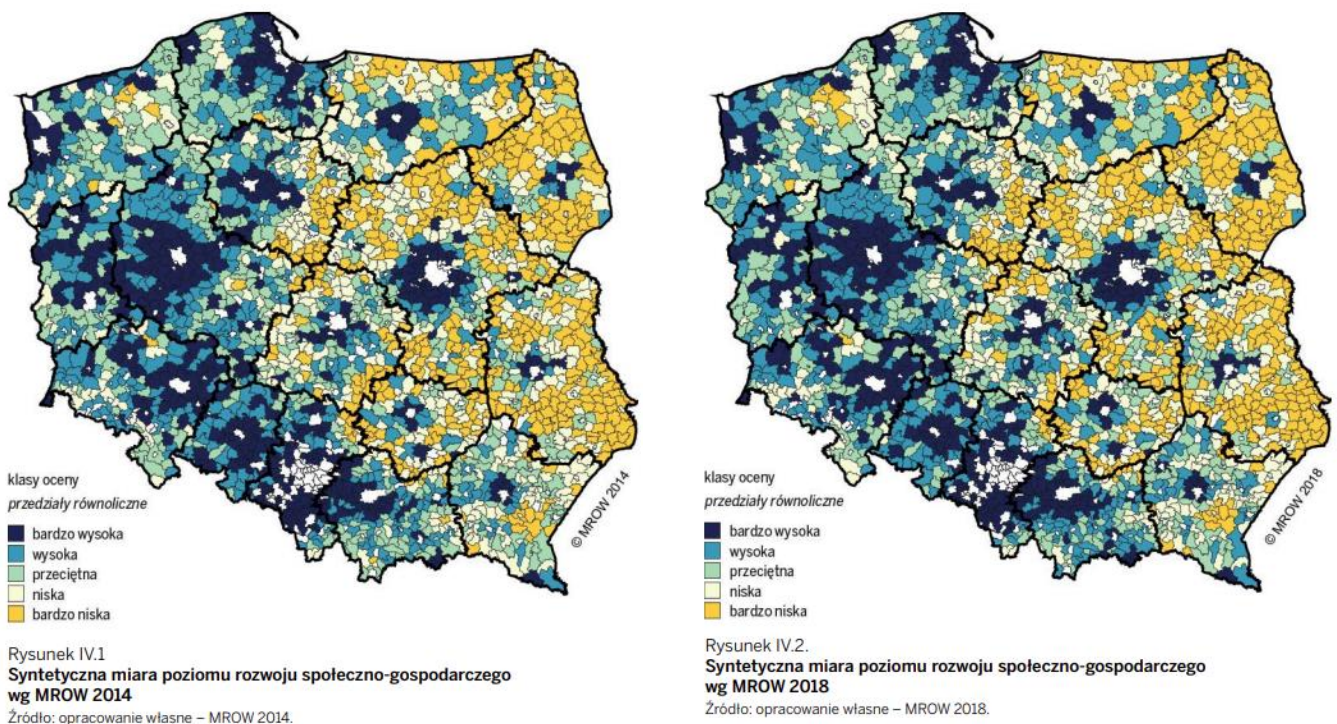
- skuteczniejsze obejmowanie ochroną prawną obszarów o najwyższych walorach przyrodniczo – krajobrazowych powiązane z opracowaniem ekspertyz przyrodniczo-krajobrazowych dla tych obszarów.

Ryc. 58 Elementy systemu obszarów chronionych w województwie łódzkim w 2018 r., źródło: BBPWŁ, BDOT.

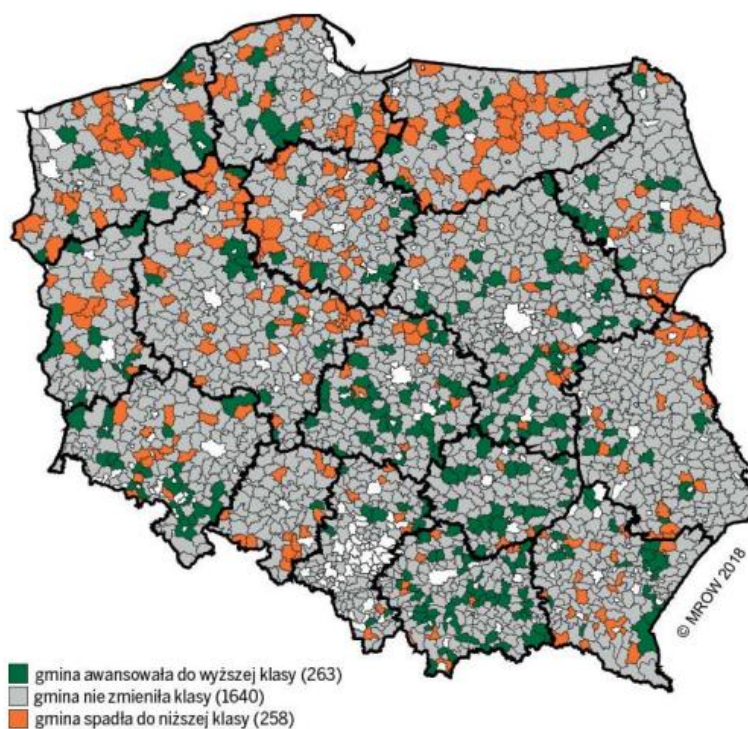
2.2. Spójność gospodarcza i społeczno-kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

W ramach projektu pn. *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich (MROW)* realizowanego wspólnie przez Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN oraz Fundację Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej przeprowadzono wieloletnie badanie, którego celem jest stała obserwacja rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich oraz identyfikacja mechanizmów i trendów rozwojowych. Wyniki tych badań mogą posłużyć przedstawieniu spójności obszarów wiejskich na terenie województwa łódzkiego.

Ryc. 59 Mapy ukazujące wyniki syntetycznego pomiaru poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego uzyskane w pierwszym (MROW 2014) i trzecim (MROW 2018) etapie badań. Źródło: MROW 2018, *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Synteza, EFRWP, IRWiR PAN, Warszawa, s. 10-11.*

Przeprowadzona analiza potwierdza trwałą polaryzację regionalną w Polsce oraz polaryzację wewnętrzną rozwoju poszczególnych regionów. Szczególna sytuacja pod tym względem występuje w dwóch województwach: łódzkim i kujawsko-pomorskim. Gminy w tych województwach rozproszone są w całym rozkładzie krajowym, w wyniku czego znajdują się wśród wszystkich pięciu kwintylowych poziomów rozwoju, bez wyraźnej przewagi któregoś z jego biegunów⁹⁰. Z wyżej przedstawionych map wynika, że gminami o najniższym poziomie rozwoju w województwie są gminy na granicy województwa, oddalone od jego stolicy (zarówno na południu i północy – patrz ryc. 59).

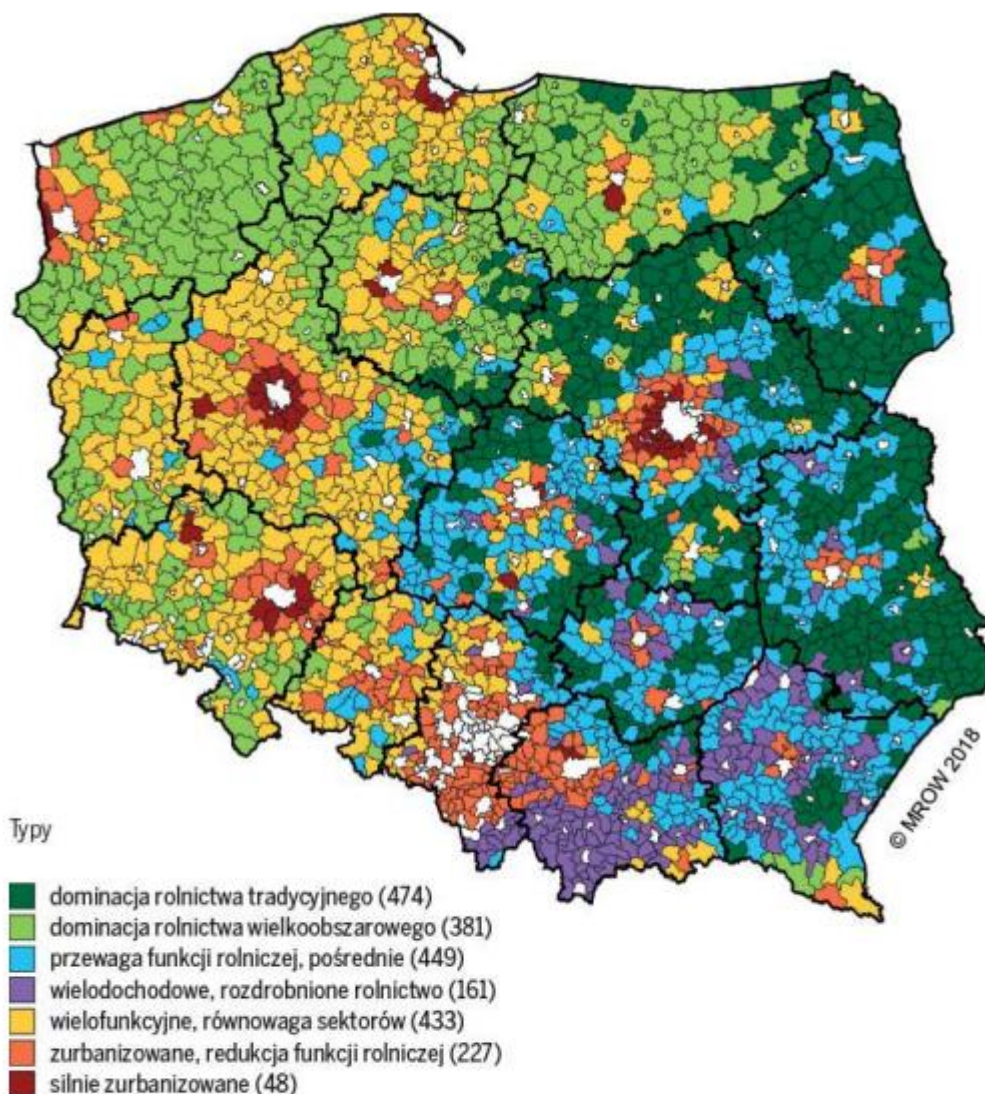

Rysunek IV.4.
Gminy zmieniające klasę oceny według przyjętego kryterium poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego MROW 2014 i MROW 2018
 Źródło: opracowanie własne – MROW 2014 i MROW 2018.

Ryc. 60 Zmiana klas rozwoju poszczególnych gmin w Polsce pomiędzy 2014 i 2018 r., źródło: Stanny M., Rosner A., Komorowski L., 2018: *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika. EFRWP, IRWiR PAN, Warszawa.*, s. 223.

⁹⁰ Stanny M., Rosner A., Komorowski L., 2018: *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika. EFRWP, IRWiR PAN, Warszawa.*, s. 220.

Należy zauważyć, iż w województwie łódzkim znajdują się gminy, które zarówno awansowały do wyższych klas rozwoju społeczno-gospodarczego, jak również te, które spadły do klasy niższej. W większości przypadków jednak gminy pozostały w tej samej klasie (patrz ryc. 60).

Rysunek V.2.

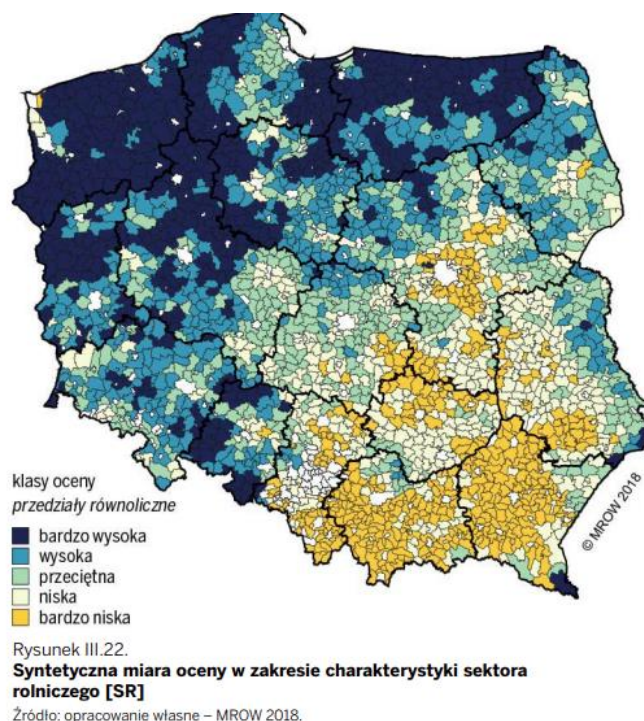
Rozkład przestrzenny typów obszarów wiejskich według struktury składowych rozwoju w III etapie badań MROW

Źródło: opracowanie własne – MROW 2018

Ryc. 61 Podział gmin ze względu na dominujący typ obszarów wiejskich, źródło: Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł., 2018: *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika*. EFRWP, IRWiR PAN, Warszawa., s. 234.

Wyżej załączona mapa (patrz ryc. 61) obrazuje rozkład przestrzenny typów obszarów wiejskich. Wynika z niej, że województwo łódzkie pod tym względem jest mocno zróżnicowane (dominacja rolnictwa tradycyjnego na północy i południowym wschodzie województwa, obszary wielofunkcyjne i zurbanizowane skoncentrowane wokół większych ośrodków miejskich, pozostałe gminy głównie o charakterze pośrednim), z drugiej strony nie odnotowano w województwie dominacji rolnictwa wielkoobszarowego. Cecha ta winna być traktowana jako atut regionu. W dobie zachodzących zmian klimatycznych rolnictwo powinno być zróżnicowane, a uprawy zdywersyfikowane. Z punktu widzenia ochrony środowiska małe rodzinne gospodarstwa także są korzystniejsze od wielkich upraw monokulturowych. Kolejną szansą dla regionu może być rolnictwo ekologiczne i agroturystyka.

Niemniej na terenie województwa łódzkiego występują gminy o niekorzystnej strukturze rolnictwa. Obszar ten wraz z województwem świętokrzyskim, lubelskim i częścią mazowieckiego stanowią teren dawnego zaboru rosyjskiego. Jednakże sytuacja w tym regionie i tak jest lepsza od obszarów dawnej Galicji.

Ryc. 62 Charakterystyka sektora rolniczego, źródło: *Stanny M., Rosner A., Komorowski E., 2018: Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika. EFRWP, IRWiR PAN, Warszawa., s. 75.*

CZĘŚĆ III

ANALIZA SWOT

Obszary wiejskie	
Mocne strony	Słabe strony
<p>1) Korzystne położenie względem sieci komunikacyjnej na poziomie europejskim i krajowym oraz dobrze rozwinięta lokalna sieć komunikacyjna;</p> <p>2) Dobrze rozwinięta infrastruktura społeczna;</p> <p>3) Wysoka atrakcyjność inwestycyjna;</p> <p>4) Duża aktywność samorządów lokalnych w pozyskiwaniu środków finansowych ze źródeł zewnętrznych</p> <p>5) Wysoka bioróżnorodność oraz wyjątkowe walory przyrodnicze;</p> <p>6) Dobre warunki dla rozwoju turystyki i rekreacji.</p>	<p>1) Bardzo ograniczone środki własne gmin wiejskich na rozwój podstawowej infrastruktury;</p> <p>2) Niski stopień objęcia obszarów wiejskich miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;</p> <p>3) Niedostateczne wykorzystanie i rozwój infrastruktury i bazy turystycznej oraz duża sezonowość w ruchu turystycznym, niewystarczająca świadomość walorów turystycznych;</p> <p>4) Niekorzystna struktura demograficzna – starzenie się społeczeństwa, migracje, niski przyrost naturalny lub mała gęstość zaludnienia;</p> <p>5) Niewystarczające wsparcie instytucjonalne małych i średnich przedsiębiorców na obszarach wiejskich;</p> <p>6) Postępujące zubożenie gmin (duże dysproporcje ekonomiczne, społeczne i gospodarcze między poszczególnymi gminami w województwie), ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym.</p>
Szanse	Zagrożenia
<p>1) Potencjał do rozwoju usług turystycznych i rekreacyjnych, w tym agroturystyki i turystyki wiejskiej;</p> <p>2) Rosnący popyt na żywność ekologiczną, produkty tradycyjne i regionalne;</p> <p>3) Potencjał w zakresie korzystania ze środków finansowych, w tym funduszy strukturalnych, budżetu państwa, budżetu samorządów i innych;</p> <p>4) Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz wzmocnienia kapitału społecznego i ludzkiego;</p> <p>5) Zwiększenie dostępności i wykorzystania technologii teleinformatycznej;</p> <p>6) Wdrażanie instrumentów sprzyjających rozwojowi gospodarki opartej na innowacyjności na obszarach wiejskich.</p>	<p>1) Niekorzystna prognoza demograficzna, obejmująca przyspieszony proces starzenia się społeczeństwa wiejskiego oraz/lub postępującą migrację ludności do silniejszych gospodarczo ośrodków lub do innych krajów oraz/lub zaburzone proporcje płci w populacji;</p> <p>2) Zwiększenie częstości występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych (susze, powodzie, podtopienia, wichury);</p> <p>3) Ograniczona liczba środków finansowych na realizację zadań z zakresu modernizacji i rozbudowy infrastruktury oraz brak stabilności finansowej JST koniecznej do realizowania zadań inwestycyjnych;</p> <p>4) Pogarszające się stosunki wodne i degradacja małej retencji wodnej;</p> <p>5) Zbyt wolne tempo wyrównywania opóźnień rozwojowych, w stosunku do aglomeracji miejskich i innych powiatów;</p> <p>6) Brak nowych miejsc pracy na wsi i niska aktywność zawodowa i przedsiębiorczość.</p>

Rolnictwo i przetwórstwo	
Mocne strony	Słabe strony
<p>1) Wzrastający poziom wykształcenia producentów rolnych, coraz większa otwartość na rozwiązania innowacyjne;</p> <p>2) Wysoki poziom specjalizacji w zakresie produkcji roślinnej (zboża, uprawy przemysłowe);</p> <p>3) Dobre wyposażenie techniczne i technologiczne gospodarstw rolnych;</p> <p>4) Wielokierunkowość produkcji rolnej;</p> <p>5) Zmodernizowany i konkurencyjny sektor przetwórstwa rolno-spożywczego posiadający wysoki potencjał produkcyjny;</p> <p>6) Bliskie i znaczące rynki zbytu zarówno regionalne, krajowe jak i zagraniczne na artykuły rolno-spożywcze.</p>	<p>1) Starzenie się ludności rolniczej ograniczające adaptację nowoczesnych rozwiązań technologicznych;</p> <p>2) Słabe wykorzystanie innowacji w gospodarstwach rolnych, w tym w zakresie ochrony środowiska;</p> <p>3) Niedostateczne zasoby kapitałowe i zdolność kredytowa rolników;</p> <p>4) Słabo rozwinięta mała retencja;</p> <p>5) Trudności w przygotowaniu przez rolników dużych wystandaryzowanych partii o wysokiej jakości surowców (półproduktów) rolnych;</p> <p>6) Słabo rozwinięta sprzedaż bezpośrednia produktów rolnych oraz niewystarczająca promocja lokalnych i regionalnych produktów rolnych.</p>
Szanse	Zagrożenia
<p>1) Możliwość sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa;</p> <p>2) Cenne walory środowiskowe;</p> <p>3) Szybki rozwój i upowszechnienie innowacji w produkcji i przetwórstwie rolnym;</p> <p>4) Rosnące możliwości eksportu, w tym do krajów spoza UE;</p> <p>5) Dobre warunki dla rozwoju produkcji żywności regionalnej i ekologicznej;</p> <p>6) Istnienie silnego ośrodka naukowo-dydaktycznego w regionie.</p>	<p>1) Rosnące koszty produkcji, zwłaszcza koszty pracy;</p> <p>2) Brak pracowników, szczególnie w pracochłonnych kierunkach produkcji;</p> <p>3) Zmiany klimatyczne oraz niesprzyjające warunki i zjawiska klimatyczne (susze, przymrozki, gradobicia, kłęski żywiołowe);</p> <p>4) Wzrastająca liczba szkód wyrządzanych przez dziką zwierzynę;</p> <p>5) Zagrożenia epizootyczne w chowie i hodowli zwierząt;</p> <p>6) Nadmierne uproszczenie płodozmianu (utrata bioróżnorodności).</p>